CVRSVS & PARÆNESIS IAC·MENE

IACOBVS MENTELIVS, PATRICIVS CASTROTHEODORICENSIS, Doc. Med. Pari.
R. Lochon ad viuum delin. et sculp.

BREVIS EXCVRSVS DE LOCO, TEMPORE, & Authore Inuentionis TYPOGRAPHIÆ.

AD CLARISSIMVM VIRVM
GABRIELEM NAVDÆVM,
Parisiensem.

PARISIIS,
Excudebat ANTONIVS VITRE', Regis, Reginæ Regentis & Cleri Gallicani Typographus.

M. DC. XLIV.

BREVIS EXCVRSVS DE LOCO, TEMPORE, & Authore Inuentionis TYPOGRAPHIÆ.

Ad Clariſſ. virum GABRIELEM NAVDÆVM.

CVM primùm incidiſſem ſuperioribus diebus in Philippi Glaſſeri Scriptoris eruditiſſimi, laborioſum ſimul & doctum Syngramma Hiſtoricum; (Vir præſtantiſſime) Præter illa, quæ ab eo ſperabam multa, hoc etiam fuit; quod cum à Ciue Argentoratenſi promanaret, minimè dubitarem, quin non perfunctoriè ibi curaretur honos Patriæ. Ac fecit profectò in TYPOGRAPHIÆ aſſignanda ORIGINE: *Effloruit*, inquit, *ſub Frederico III. Imperatore Ars* TYPOGRAPHIÆ, *primùm* ARGENTORATI, *&c.*

Atque hoc à Claris etiam hominibus grauiſſimíſque diu antè audiueram, quoad locum quidèm *Inuentionis*: Sed aliorum ſuper ea re Opinio, ſcriptis paſſim euulgata me tenuerat, ex quo primùm litteræ mihi cum ratione adoleuiſſent. Quamuis eò ſubleſtior mihi videri potuerit, quòd eorum plerique partim ſibimetipſi priuatim, partim inter

ſe minùs conuenirent. Vnde ſanè vix ferebam, illâ Sententiarum varietate atque repugnantiâ, Veritatem obſcurari; laudémq; Artis huiuſce Authori iure debitam, iniuriâ denegari. Quin & Batauа quædam Scripta notaui, non ita pridem cum indignatione, quæ nullis ac ne minimis quidem rationum momentis TYPOGRAPHIAM *Harlemenſibus* aſſererent: Sed in hunc aut in illum animata conuitiis debaccharentur. Quæ hîc ego non referam; ne repetitum Lectoribus tædium oggerere videar: Verùm ad exponendam totius Rei breuiſſimè ſeriem; Qua nimirum Orbis *Parte*: *Quo Tempore*: Et quo demum hæc *Authore* prodierit, rectà me confero: Talémque ſubjecturum me eſſe profiteor, qualem ipſa ſi cupiat Veritas, non poſſit certiorem.

Ac vt à *Loco* iuxtà cum *Ætate* exordiar: Conſtat certè Diuinum illum omnis Eruditionis & Sapientiæ Theſaurum; aut vt ille non abſurdè ait,

Ornamenta queas Speculum, quo cuncta tueri, celsâ quidem atque ad ipſa prope Diuinitatis ſecreta ſeſe efferente, conceptum Mente, ARGENTORATI (quæ Metropolis eſt Elſatiæ inferioris, Prouinciȩ ſuperioris Germaniæ, nobiliſſima) repertum fuiſſe, Anno Chriſti *Milleſimo quadringenteſimo quadrageſimo ſecundo.* (Quicquid iſti de Sinis, contradicendi ſtudio vel errore, velint obgannire.) Sed in deſignando *Authore*, immane quantum ingerit

negotium, quædam hominum Natio: quorum Alij Soli natalis Generiſve ſtudio prædicandi ſcripſêre: Alij inſubidè illos ipſos ſequuti ſunt.

Sed non eſt æquum Verum ſemper in occulto latere, verſari in ambiguo, ac tandem labare: Paucis dicam & apertè: *Ioanni Gutembergio* vel *Fauſto*; *Petro Scoefferо* vel *Laurentio Coſtero*, TYPOGRAPHIÆ Inuentæ palmam irrogare, qui ad ſummum meruerint tantùm, inter eos qui iam Natæ inſudarint, familiam ducere.

Nec alio meritorum iure *Moguntia* ſe valet attollere, cùm etiam in eo faſces ARGENTORATO ſubmittere debeat. Vbi nimirum IOANNES MANTELLVS, vir ingenioſiſſimus & Illuſtris,

Libera per vacuum ponens veſtigia Princeps,
Non aliena ſuo premens pede, (vt politiſſimi Latinorum Poëtę verba vſurpem) Artem illam mirandam, dicam prorſus diuinam, multa & ſublimi meditatione paratam, feliciter extudit. Quod fortè fortuna ſubolfaciens poſtea *Gutembergius*, eiuſdem loci incola, ſed Arte meritorius (contrà quàm alij haud ritè *Patricium* faciant) famulũ Ipsîus, *Ioannem Gensfleich* nomine, inani ſpe lactando corruptum turpiter ſeduxit, ac cum illo *Moguntiam* ſeceſſit. Quo in loco multa ſecretò tentamenta molitus eſt, ductu quidem illîus ſerui nequam ac perfidi: Donec tandem per impenſarum copiam, longè à ſua Nomen opéſque comparandi, deſtinatione iacens, preſſúſ-

que angustiâ Rei domesticæ: statuit apud se cum *Ioanne Fausto* ciue Moguntino prædiuite, societatem inire, qui vnà secum *Nouitio* isti *Inuento* desudaret. Nec ab eo repulsam est passus ille *Gutembergius*: quin, vt rerum nouitate facilè ducimur, acceptus atque cultus quam-humanissimè: vsquedum nẽpe *Artis* secreta penetrasset, & proprio posset in illâ, (quod dicitur) enare cortice. Nã vltrà profectò inuisus fuit; ac sublatis rupta fide, nec morâ, rebus suis, pro summâ pecuniæ, quã ex proprio sui ipsius ære *Faustus* insumpsisset; quáq; ille *Gutemberg*, pro symbolâ se neutiquàm exemisset, dicam impegit.

Ex quo certè contigerit, vt quæ *nulli audita Priorum* eatenus TYPOGRAPHIA, per omnem Europam disseminata sit. Túmque *Fusthin* cum *Scoeffero*, Puero tum suo quem nominat, seu famulo, cœpit *Durandi Rationale Diuinorum Officiorum*, Typis committere: *Codicésque Sacros* duplici volumine comprehensos in Folio. Necnon & alios generis huius & alterius Libros: In quorum calce *Typographicas* se velut *Operas*, non autem *Artis Inuentores*, expressa Nominum adscriptione profitentur. Vt proinde mirandum sit, qua Posteri eorum confidentiâ contra niti, inducere, futurámque aliter Ætatem informare sategerint: Quasi verò mirificæ, maximéque post homines natos suspiciendæ Heroïs laudati Industriæ, quâ nimirum omnis Mundus illustratur, spiritúsque ac san-

guis major Musis infunditur: laboris & vigiliarum sumptuúmque haud leuium ope, à suo *Authore* apparatæ ac editæ, Ornatum ipsos vsurpare consentaneum sit.

Non equidem inuideo, quominùs quisque pro meritis honorem ambiat, sectetur & eo fruatur liberrimè: At me vrit, ne quid celem, miserrimè, quosdam homines Seruum pecus, intueri, vanis rerum intumescere, vnóque & eodem pede, Præstantissimorum virorum Memoriam súsque déque habere aut obruere. Ecquis enim patienter ferret recoqui hanc cramben, quam IOANNES MENTELIVS, homo ille clarissimus, & si vnquam quisquam, ob incomparabilem *Typographiæ* Inuentionem, quam solus ipse Posteritati imputare potest, æterna commendatione dignissimus, aliquando damnauerat; dum *Gutembergium* hoc sibi laudis arrogantem temeritatis accusaret, eò supremâ *Frederici III. Imperatoris* virtutum quarumvis amantissimi Principis, & (vt de illo habet Cuspinianus) in singulis eas admirantis ac æquantis præmijs, authoritate interposita: Qui de illa re certior factus, MENTELLINVM nostrum TYPOGRAPHIÆ *Artis Authorem* agnouit, atque vt ab omnibus Talis haberetur, ipse manifestâ consensus significatione præiuit, præclara illâ & illustri *juris Imaginum & insignium Nobilitatis* sponsione: Quibus-quidem eam ob causam, Ipsum eiúsque

Progeniem, non ſine magno verborum honore, velut triumphalibus Ornamentis donauit, Anno *Milleſimo quadringenteſimo ſexageſimo ſexto.* Quæ eius Gentiles ſuo etiam nunc iure præferunt, iiſque legitimè gloriantur; cuiuſmodi ſequens Tabella ſubijcit oculis.

Iacobus Wimphelingus, Hieronymus Gebuilerius, Andreas Althamerus & Iacobus Spiegelius, qui Maximiliano *Frederici* illîus filio, fuit à

Secretis atque ab Interioribus Consilijs, proindéque rei huiusce non ignarus; Omnes cætera viri graues ac diligentissimi, adeóque ab ipsa TYPOGRAPHIÆ Artis Infantia florentes, Ipsius eiusdem MANTELLI, vt PROTOTYPOGRAPHI mentionem cum pluribus Alijs communem atque honorificam habuere.

Atque his optimæ fidei Argumentis cum rei veritas satis constet & appareat, debet sanè *Moguntiæ* pudori esse, quod sibi tam temerè *Inuentionem Typographiæ* arrogarit. Nec vllum putarim eò loci vel alibi offensum iri, qui Leonis istîus exuuias Alteri, bonâ mente, possit induere.

Ite ergo nunc omnes, ad vos vtique me conuerto, Scriptores, qui hæc Mundo illuxisse Authoribus alijs perperàm contenditis: &, si quid in vobis superat animi candoris, fateamini, quæso, ingenuè vulgi ore ac fabulis vos deceptos fuisse. quod & fecit olim Tullius honestè: In hoc maximè leuibus ingenijs dissimiles, quòd cũ ipsa nihil habeant, nihil etiam sibi detrahunt: Magna verò & excelsa, decet simplex veri erroris confessio. Neque quisquam meo iudicio, comparebit frontis adeò perfrictæ, qui testimonio huicce luculento non det manus; & prælustri Cæsaris authoramento signatæ atque obuallatæ veritati, quam nec *Faustus* viuens vidénsque, nec ipse *Scoefferus* inuiderunt, oppedere audeat. Non occulta obtrudimus aut ficta; sed

plana, locupletioribúsque & omni exceptione majoribus testimonijs, inculcata atque asserta.

Nec verò miretur aliquis quod ex præcellentis eiuscemodi Viri, qui humani fastigium ingenij supergressus, *Chalcographiam* adinuenit, Successoribus, quos numero satis felici Patriæ dedit & Ordini patricio, nullus extiterit, qui suo isti Parenti decus illud astruxerit: præter vnum *Ioannem Schotum* ipsius eiusdem MANTELLI ex filia nepotem: Qui dum semel notaret, non affectò tum multùm, superiori Seculo, *Ioannem Scoefferum* dicti iam *Petri* prognatum, & *Fausti* quoque nepotem, TYPOGRAPHICÆ *Artis*, vt à Majoribus istis suis *Moguntiæ* repertæ, vana gloria superbire, amicè monuit vt se contineret.

> *Ne si fortè suas*, inquiebat, *repetitum venerit olim*
> *Grex Auium plumas, moueat Cornicula risum*
> *Furtiuis nudata coloribus*, &c.

Quod tamen cum ille nihili curaret, ac impotenti animo suæ isti gloriolæ vltrà velificari auderet; imposuit Noster Plagiario pudorem, expresso nimirum ac publicè prolato, priori fronte Operum, quæ inde impressit, (nam honestis adhuc velútque laureatis eo tempore, manibus, gaudebat Ars illa tractari) Nobilitatis laudato insigni; Quod, quem Verum meritóque Primum TYPOGRAPHIÆ Authorem declarauerat quondam Fredericus Imperator, IOANNEM MENTEL nimirum; bre-

uiſſimâ in ambitu ſuo Epigraphe, deſignaret. Cæteri verò Familiæ illuſtris huiuſce, aut honoratioris Militiæ: aut magnificentioribus Pacis & Reipub. muneribus occupati, non potuerunt iſtas vmbratilium ſermonum minutias conſectari.

Adde quod ex quo Carolus V. Imper. Domum illam afflixit, morte multatis ex eâ quibuſdam, qui Regi Galliæ honorificè militaſſent, Plerique ſuperſtites eiuſce, Dignationis alicuius & Nominis, patrium Solum vertere conſtituerunt, vt procul ab humano illo Ioue & fulmine ſibi vitam traducere liceret: Ita vt miſeram potiùs ſortem dolendo pôſt tempus impenderint, quàm ſcribendo mentem admouerint. Sed & nemo quod legerim, ſe vnquam accinxit ad iſtud honoris & Elogij, datâ operâ, MANTELLO præripiendum: vti nec illis quoque fuerit opus Vindicijs: Imò quiſque pro libitu, aut cæco quodam impetu, huic vel illi Decora huius *Inuenti* largitus eſt.

Ac illa ſuper eo diuerſa aut inconſtans Multorum Sententia, futiles Eloquentiæ vires *Adriano Iunio* excitauit, ad Ann. Salutis M. D. LXXV. vnáque tandem effecit, vt pari laudis ambitione pro Patria decertaret in ſua *Batauia*; velùtque olim Iſti pro Triſmegiſti, Herculis aut Orphei, vel magni Poëtarum Principis Homeri: Sic ille pro TYPOGRAPHORVM PRIMI popularitate, ſpes vanas donaret. Nec imprudenti fortè conſilio id

tentaſſet; ſi cum Indigenis tantùm aut decrepitis, vel denique cum ipſis, qui nondum lauantur ære Pueris, apud quos ſolos fidem inueniet, ageretur. Sed cum, ſummâ Popularium eius præcipuè imprudentiâ, ſecus acciderit, publicatis nimirum poſt huius obitum ſuis de *Typographiæ Batauo Authore* figmentis: malè admodum neceſſe eſt geri cum Manibus illius, cuius memoriam ſentiant eâ temeritate inquinari. Enimuerò quænam alia ratio potuit illum impellere vt id confingeret, quam hæc ipſa ſenſuum ac ſtudiorum diuerſitas cum patriæ ſimul amore conjuncta? Dum nempe alios ille Sinenſibus, alios Cathaitanis, alios Moguntinenſibus, alios Gallis: alios denique alijs, planè ſuſpiciendum *Chalcographiæ* Inuentum deſtinare animaduerteret, ac ſuper eo litem ſub Iudice adhuc poſitam eſſe ſibi perſuaderet: Vt ſuas inde potiſſimùm nugas exaggerandi occaſionem, cum verborum apparatu & nitore, amplexus ſit. Quæ, ſicut & alia ſimilis notæ deliramenta, toti paſſim Operi ſuo de *Batauia*, inſerta, *Gerardo Nouiomago* aut *Adriano Barlando*, patriarum Rerum callentiſſimis hominibus & Gentis ſuæ, cuius Hiſtoriam priùs ad vnguem rimati fuerant atque proſequuti, laudum vel minutarum cupientiſſimis, nequaquam ſuccurrerant. Neque *Petrus Montanus*, grauis vtique Scriptor & ipſe *Batauus*, ac priùs quàm Iunius ipſe naſceretur, de-

Cornelius Haemrodius qui opusculum publicauit de Bataviæ Descriptione non multo ante quam IVNIVS suam Bataviam luci daret, ubi nec Anonymus, qui Descriptionem Hollandiæ, urbiumque illius et præsertim Amstelodamensis Descriptionem sexaginta et amplius annis prius quam Junius suum delineavit opus, in Harlemo: de Typographiæ Inventione, nullatenus meminere. quod non [illegible] ubi, si ars illa ibi adinventa fuisset.

natus, cuique propterea Bibliopegam istum Silicernium, ac eum quem citat pro graui aliquo etiam teste, Nicolaum Galium, pueritiæ suæ Formatorem; Ipsúmque adeo *Costeri* Generum Thomam Petrum (de cuius Liberis, quod & eò retulit, nemo dubitaret) familiares aut saltem notos fuisse verisimile est; prima ista Magistræ Artis specimina Hollandis suis vana prædicatione attribuit, sed Germanis; quos ab illis distinguit, Adagiorum Primo, conceptissimis verbis.

Sed & istis præterea magis inepta proponunt ac subnectunt alij: Quæ quia nonnulli probitate & scientia spectabiles Viri, iam abundè confutarunt; ac nihil insuper illis, auribus ni verè Batauis comparatum atque dignum opponi conspiciam, ea mittam. At quid enim in hisce morarer, cum satis supérque probauerim antè, pleniùs aliàs, si res postulet, confecturus; Admirabilem illam & Æternitati sacram TYPOGRAPHIÆ ARTEM, Anno M. CCCC. XLII. Æræ nostræ, ARGENTORATI excogitatam, IOANNI MENTELLO viro clarissimo acceptam, merito iure esse referendam.

DE VERA TYPOGRAPHIÆ ORIGINE.

IAC. MENTELIVS

Bern. Malinkrotio, Monasteriensis Ecc̃liæ Decano

EN ad te, vir spectatissime atq; optime, Postulatio seu Parænesis, quam mihi tãdem extorsit veritatis necessitas, & sui cuiusque studium et efflagitaõ Iuris: sic vt inde sperem æquiores apud omnes animos; sed maximè apud te; hominem, non tantum eruditionis vel politioris; & sapientiæ vel singularis laude & meritis insignem; sed & pietatis, quâ vna heîc feror, amantissimum. VALE.

IACOBI MENTELI, PATRICII, CASTRO-THEODORICENSIS,

DE VERA TYPOGRAPHIÆ ORIGINE PARÆNESIS,

AD SAPIENTISSIMVM VIRVM
D. BERNARDVM A MALINKROT,
Monasteriensem Decanum.

PARISIIS,
Ex Officina ROBERTI BALLARD,
Architypographi rei Musices Regis, ad signum Parnassi Montis, in vico Sancti Ioannis Bellouacensis.

M. DC. L.

AD LECTOREM.

SEx anni ſunt, mi Lector, cùm prodijt in vulgus ἀνω-νυμὶ EXCVRSVS *de Authore* TYPOGRAPHIÆ, *Locóque Inuentionis illius, ac Tempore: Quo Virum illuſtrem* IOANNEM MENTELIVM, *eam* ARGENTORATI *primùm inſtituiſſe patebat. hunc cùm ſpectabilis ille Monaſterienſis Decanus, Bernardus à Malinkrot legiſſet, ſubſcribere atque acquieſcere adhuc renuens, Pariſios ad Amicum, à quo* EXCVRSVM *acceperat, inter alia reſpondit:* DE TYPOGRAPHICÆ Artis exortu COMMENTATIONEM auidiſ-

ſima Lectione deuoraui, nec docti Viri de honore Agnationis & parentelæ ſuæ ſolliciti inſtitutum diſplicet. Vt tamen pro ea, quæ bonis Literis, & earum cultoribus debetur libertate, qualecumque judicium meum non ſubticeam; non perſuadet mihi, quæ de MENTELIO ſuo & ARGENTINA aſſerit. Quod Argumentum ante pauculos annos, paulò poſt meum, de hac eadem re antea euulgatum, conatum, itidem tractauit vernaculo idiomate Argentinas aliquis. Quorum vtrique, vt & fortè alijs, aliquando reſpondebo; daturus operam vt vnâ eadémque fideliâ, non duos, ſed plures dealbem parietes. Boni ominis ergo hac prouerbiali phraſi vti placuit; honorificè enim à me tractabuntur omnes, nec cuiquam præbebitur à candoris amatore, vel minima denigrationis ſuſpi-

cio. Vtinam autem EXCVRSVS is Author, qui ad eludendam domeſtici teſtimonij eleuationem Nomen ſuum prudenter ſubticuit, ipſa Formalia Cæſarij obtenti priuilegij & conceſſorum Inſignium adjeciſſet. certè lucis haud minimum inde hauriretur. Nec parum ille cauſæ ſuæ hoc ſilentio obfuit, ſi ipſemet Imperator dederit MENTELIANÆ primordiali INVENTIONI in illo Diplomate ſuo teſtimonium.

Hactenus publicam Malinkrotianæ illius vocis fidem, atque ad authorem EXCVRSVS Reſponſionem fruſtra expectauimus: Sed cùm morari vlterius, ac ampliare tæderet, manum Tabulæ admouimus, & vindiciarum ſtadium anteoccupantes ſecuri ſolidè, Malinkrotium ipſum præueniendum eſſe duximus. Nec inconciliatè id Negotium ſuſcepiſſe videbimur, in quo, præterquam quod ex officio nobis in-

cumberet ſarta tectáque præſtare Gentis noſtræ ornamenta, decoráque non minima; præterea veritas in EXCVRSV *poſita defenditur, & à profanis æquè ac ignobilibus reuocatur ad ſuos gloria* TYPOGRAPHICES *Inuentionis. Hæc mens, is ſcopus eſt reſcriptæ ad Malinkrotium Parænesews; quam pro ſtudio, quo ferimur liberandæ ab errore Poſteritatis, etiam vulgare voluimus: Interim dum meliora ac præſentiora parantur ab* ARGENTORATENSIBVS, *Vale.*

IACOBI MENTELI,

PATRICII,

CASTRO-THEODORICENSIS,

PRO

TYPOGRAPHIA

ARGENTORATENSIBVS

VINDICATA, SVOQVE AVTHORI

restituta atque asserta,

PARÆNESIS.

AD SAPIENTISSIMVM VIRVM

D. BERNARDVM A MALINKROT,

Monasteriensem Decanum.

IAMDVDVM Te (Vir Meritissime) debueram sanè nonnullius ex meis Epistolæ cultu salutare, aut quopiam alio sermone compellare; Non solùm tuorum in literis meritorum ratione, DISSERTATIONIS

que adeo illîus, quam de *Ortu & Progreſſu* TYPOGRAPHIÆ edidiſti; ſed & mei ipsîus, qui tacitus in hanc *Cauſam* vocari viderer.

Verumenimvero, quæ mea eſt ingenuitas, non poteram ego illî animos ſumere: Nequedum poſſem profectò; niſi de tuis ad ſe *Literis* monuiſſet me *Guido Patinus, Pariſ. Doctor Medicus*, homo & humaniſſimus & eruditiſſimus: Ex quibus accepi, Te horulam inſumpſiſſe legendo EXCVRSVI illi BREVI DE LOCO, TEMPORE, ET AVTHORE INVENTIONIS TYPOGRAPHIÆ: At vtique improbatum Te ire, quæ de MENTELIO & ARGENTORATO teneret. In ſumma Te in eo requirere *Imperatoris Reſcriptum*, quo *Vir* ille *diuinus* præ quocumque elatus ſit, ac Cælo iſtius, vt ita dicam, honoris in antiquam ſuæ Gentis Dignitatem aſſurgentis, adſcriptus ac poſitus ob INVENTAM ARTEM illam ſupra omnes mirandam.

Vbi doleo certè hunc minùs enucleatè id *Negotij* expoſuiſſe, quò à præjudicata pro *Moguntinenſibus* opinione dimouerêris. Cùm enim animi moribus hiſce ſis præditus, quales neque candidiores, veræque virtutis ſtudioſiores vllus habuerit: neque queîs demum deuinctior ſit ipſa *Veritas*, vt ex dictis jam tuis ad laudatum &, vt *Homeri* voce vtar, ἀμύμονα *Medicum*, *Literis*; eaque

insuper Liberalis & ingenui hominis effigie, quæ tua est, *Dissertationis* tuæ *Fronti* affixa, licet colligere : Nullus dubito sanè, quin aliàs herbam illi porrexisses : jamque istud, quod nolles, Tu ipse crederes ; ac ejuratis *Moguntinensium* partibus, easdem quas ille amplectereris: imò defenderes, eloquentiæ vi summa, qua polles. Vnde hîc optarem enixè, & similem facultatem, & opportunius scribendi genus : quò affectûs omnis expers, vt me esse profiteor, hoc apud Te deducerem luculentiùs (quamuis nec grauioribus, nec firmioribus id valerem argumentis.) Et verò, quid illis tam ad ipsum adstruendum, quàm vtique confirmandum honorem decúsque, valentiùs ac euidentiùs suppeditari potest? Ita quippe se gerit Author *Excursus*, vt statim à limine tactis, vel leuissimè, tum *Harlemensium* super ea re *Dissidijs*, cùm *Moguntinensium* inter se; assignatóque *Tempore* quô *Ars* ipsa reperta est, nempe anno 1440. *Frederico III.* Principe optimo *Fabioque* quàm *Marcello* propiore, Imperium ineunte, (nam

Quæ dedit ARS *nobis impressos ære libellos,*
Facta sub hoc primùm Cæsare nota fuit.

inquit vestras *Sabinus* in *Germanicis Cæsaribus*. Ars, inquam, ipsa, quæ subtilissimo planè modo nouitatem vetustis, authoritatem recentibus,

nitorem obſoletis, immortalitatem denique alteram, verbo complector, hominibus comparauit: IOANNEM MENTELIVM *Hujus* INVENTOREM agnoſcit. Eximiè fateor, de Poſteritate meriti ſunt illi, qui primi *Verborum Elementa* ſignare certis *figurationibus* docuêre, quos *Julianus* quidam Scriptor antiquus, nec, ſi bene judicem, aſpernandus (quem ego primus, quòd ſciam, ſuo nomine laudauerim, ex tenuis quidem, ſed numeroſioribus fortaſſis æquandæ *Bibliothecæ* meæ MS. Codice) ſub *Capite* De LITERARVM INVENTORIBVS, ſenis verſibus ita complexus eſt.

Moyſes primus Hebræas exarauit Literas,
Mente Phœnices ſagaci condiderunt Atticas,
Quas Latini ſcriptitamus, edidit Nicoſtrata:
Abraham Syras, & idem repperit Chaldaïcas,
Iſis arte non minore, protulit Ægyptias,
Gulphila prompſit Getarum, quas habemus vltimas.

Magnum illud eſt mehercule, munus, quô Mundum vniuerſum bearunt, ac ſibi pariter deuinxerunt: Sed earum ipſarum vſum talem tantumque, qualem & quantum inuexit CHALCOGRAPHICE, explicaſſe; multo quid majus eſt ac eminentius. Sic vt præſtiterit Author illius, quod tantis Heroïbus imputare poſſet. Sed vt eò reuertar vnde digreſſus ſum: Vbi Au-

thor *Excurſus Harlemenſium* ſimul & *Moguntinenſium* rationes, non ſubleſtæ modò fidei; ſed & miſerrimè intricatas, ac ſibi minimè conuenientes inter ſe, in errore ac mendacio reuinxit; ac dum primùm tentata eſt INVENTIO, notauit. Quæ in ipſa deinde contigêre, proſequitur: Quæque in cauſa fuêre, cur in hac *Laureâ* Prærogatiuam ſibi arrogauerit *Moguntia*, hoc eſt eo Loci *Seceſſus* ad Annum M. CCCC. L. cujuſdam è *Seruis* ipſius INVENTORIS *Joannis Gensfleich* vocati, (qui famulandum inter, Herum, ſuam ſedulò adnitentem ad *Artem* obſeruando, de ipſa pleraque vt ſolertiæ non vulgaris erat, animo comprehenderat) vnà cum *Joanne Gutembergio Aurifice*, tum *Argentòrati* commorante.

Quò quidem aliqua MENTELIANÆ iſtíus ARTIS Specimina ſategerunt, ac primitus ediderunt. Vnde cùm *Patria* foret vtrique *Moguntia*: (neque enim *Trithemio* aut *Bergellano*, qui hoc etiam dixerunt de *Gutembergio*, quemquam refragaturum exiſtimo) Euenit certè, vt *Scriptorum* vulgus omne crediderit, ac etiamnum credat, TYPOGRAPHIÆ *Ortum* hinc eſſe petendum.

Scimus quippe, nec ignoras (Vir ornatiſſime) licet diſſimules, his eam laudem neutiquam deberi; ſed potiùs infamiam (ne quid pejus effe-

ram in *Fugitiuorum* memoriam, qui eò majorem à probis omnibus merentur inuidiam, quò magis *Amico* ſibi viro ac *Nobili* fecerunt injuriam, ac in tantam improbitatem durarunt. Nec ſuus hic ſermo eſt, ſed quem tradit *Argentinenſe Chronicon* ad Annum M. CCCC. XL. *Anno*, inquit, *Milleſimo Quadringenteſimo Quadrageſimo* als zum drittenmahl von der Küffer Zunfft zum Ammeiſter *&c.* Quæ Latinè ſic ſonant: *Cum è Tribu Vietorum tertiùm in Conſulem eſſet electus Dominus Nicolaus Schanlitt, & Prætura vrbana fungerentur Vvalterus Spiegel, Burchardus à Müllenheim, Cuno* zum *Treubel, Joannes Balthaſar ab Endingen: Eximia illa & mirè vtilis* TYPOGRAPHIA STRASBVRGI *inuenta eſt, ab incomparabili Viro* IOANNE MENTELIO *habitante in foro* Fronhoff, *in Ædibus verò* Thiergarten *hoc eſt Luſtri, vulgò nuncupatis. Quod diuiniſſimum Opus non celauit vnum ex famulis ſuis, ſibi dexteritate ingenij atque acumine notum, Joannem Gensfleich vocatum, & illum Moguntinenſem, vt abs illo in ea re juuaretur. Sed malè feriatus is ſeruus vbi quadamtenus Induſtriæ iſtius fuit conſcius, nequiſsimè cum Hero ſe geſſit. Nam cum Joanne Gutembergio, populari ſuo, pinguis cenſus homine ac vitæ ſorte Aurifice, ſe ſocians; qui jam de Arte quidpiam ſubodorabatur,* (vt meritoriâ cujus operâ fabricandis ad id inſtrumentis vſus

ante fuiſſet MENTELIVS) *ſecreta quæ à Patrono fuerat expiſcatus, detexit. Ac ſic vtrique cùm noua & illuſtria per ipſam Nomina comparandi ſpes foret, nec tamen impunè id Argentorati, vbi eſſet* INVENTOR, *poſſent conſequi: illàc egredi apud ſe conſtituerunt, ac Moguntiam profecti ſunt.*

En vernacula, & ex Tripode quaſi profecta *Ephemeridum* ELSATIÆ publicarum *Hiſtoria.* Cui ſubſcribit & aliud *Chronicon* idiomate ſimili conceptum, manúque politâ ante Annos C. LXX. exaratum, quod vidimus hiſce oculis ac legiſſe teſtamur, quantùm noſtrâ referret, retro decennium *Pariſijs*, apud ornatiſſimum Virum *Tilemannum Stellam*, olim honorificam pro Ludouico XIII. Francorum Rege *Negotiationem* in *Germania* exercentem; qui *Hoc* ex *Seleſtadio*, cum multis alijs bonæ notæ Voluminibus, habuerat ex *Bibliotheca* ampliſſimi Viri *Jacobi Spiegelij*, ac in ſuam *Pariſios* tranſtulerat. Quæ poſtmodum, vt ad plures migraſſet, deriuata eſt in numeroſam illam totóque Orbe maximam, librorum Supellectilem, quam ſuauiſſimis ille moribus ac eximia probitate præditus noſter *Gabriel Naudæus*, Βιβλιοθήκη illa ἔμψυχος, καὶ περιπατοῦν Μουσεῖον (quod de *Longino* dicebat *Eunapius*) adornauit apud nos: vbi alterum illud *Chronicon* aſſeruatur. Sic vt *Prius* ab egregio

ſapientíque viro I. A. *Scragio* productum in ſuo de TYPOGRAPHIA STRATIBVRGI inuenta *Libello*, ibidem ſuperſit: *Poſterius* verò hîc à me laudatum, *Lutetiæ Pariſiorum.* Quibus abunde probatur atque conuincitur, nihil penitus affinxiſſe AVTHOREM EXCVRSVS. Quod ſi tamen Indocilis hiſce manus dare nolueris, nobíſque in eo ſubſcribere detrectaueris, ac ſi juſti apud Te non eſſent ponderis, vt Te facere mihi videre jam videor: Aduocabo Scriptores vulgò editos, nec parum celebres aut vllatenus contemnendos; qui omnem contentionis funem ſua authoritate præcidant ac litem reſoluant in *Tribocum* gratiam: Qui ab eodem laudantur quidem, ſed Nomine tenus. Sic vt non exiſtimer jam actum agere, ſi pura putáque ipſorum verba candidè, ſolens meo more, ſubjiciam. Quod tanto ſanè faciam libentiùs, quantò conſtet liquidiùs hoc tantum in illo deficere ad omne punctum Probationis: ac videam à nonnullis hominibus grauiſſimis, id maximè deſiderari.

Jacobus Vvimphelingius, Vir eruditus ac omnigena rerum cognitione refertus, grauíſque *Theologus*; & is ſub ipſis TYPOGRAPHICES Incunabulis *Seleſtadij* natus, ad Annum nempe 1449. in *Epitome Rerum Germanicarum*, ſub extremum

ejuſdem

ejuſdem Seculi euulgatâ, ſic ſcribit : *Anno M. CCCC. XL. Frederico III. Romanorum Imperatore regnante, Magnum quoddam ac penè diuinum Beneficium collatum eſt vniuerſo terrarum orbi à Ioanne Gutemberg, nouo ſcribendi genere reperto. Is enim primus* ARTEM IMPRESSORIAM, *quam Latiniores Excuſoriam vocant, in vrbe Argentinenſi inuenit : Inde Maguntiam veniens eandem feliciter compleuit.* INTEREA IOANNES MENTEL *id Opificij genus inceptans, multa volumina caſtigatè & politè imprimendo, factus eſt breui opulentiſſimus. Hinc ſucceſſit Adolphus Ruſchius : mox Adolpho Martinus Flacchus. (Qui & ipſi Argentinenſes, in natali Solo cum laude & gloria hanc Artem exercuerunt.) Is eſt ille Martinus Flacchus, qui dum in humanis eſſet, junctus affinitate fuit noſtro Matthiæ Scurerio, homini ſanè docto, probo & integro, cujus quotidiano conuictu, aſſidua familiaritate ac conſuetudine, Chariſſime Thoma* (Vuolphium alloquitur, cui hoc Opus dicabat) *& valdè recrearis & mirificam voluptatem capis. Nec ſolum Noſtri in hac Arte Argentinæ floruerunt : ſed eandem etiam alibi tractantes, & decus & emolumentum conſequuti ſunt. Ita Sixtus Ruſſinger Argentinus, Neapoli Anno M. CCCC. LXXI. libros quomodo imprimi poſſint, primus monſtrauit : Ob quod factum Ferdinando Regi & Neapolitanæ Nobilitati chariſſimus extitit. Huic ſæpe ab ipſo Rege Epiſ-*

copatus, & ampliſſimæ Dignitates oblatæ ſunt. His omnibus patriam Argentinam præferens ad nos conceſſit, eſtque hodie vita ſuperſtes, vir ob Dignitatem ſacerdotalem & ſenium reuerendus. Præterea Vldaricus cognomento Han, ſub idem ferme tempus, formas Librarias, rem inauditam, nec vnquam Romanis viſam, Romam detulit. Jtaque cùm hoc diuino Opificio rem literariam, ex inopia ad ingentem vbertatem perduxiſſet: Antonius Campanus in illum jocatus, hoc Tetraſtichon edidit.

Anſer Tarpeij cuſtos Iouis, vnde quod alis
Conſtreperes, Gallus decidit, vltor adeſt
Vlricus Gallus, ne quem poſcantur in vſum,
Edocuit pennis nil opus eſſe tuis.

Non eſt prætereundus Joannes Pruß Municeps noſter, qui hanc Artem hodie in vrbe Argentina (in præclara nempe Domo zum Thiergarten, quæ ſola teſtis eſt TYPOGRAPHICES INVENTIONIS) *diligenter excolit, qui infinita volumina litterarum ſtudioſis legenda dedit. Haud piguit autem impræſentia eos qui* CALCHOGRAPHICEM *vel inuenerunt vel illuſtrarunt, memorare: Non ſunt enim tantæ rei Authores ſua laude fraudandi, præſertim vt poſteritas ſciat, quibus hoc diuinum & immortale Munus acceptum referre debeat.*

Quæ verba non innuunt modò, ſed & ſignatè declarant IOANNEM MENTELIVM, primum omnium vbicumque Gentium, in vrbe

ARGENTORATO, TYPOGRAPHIÆ *Authorem* fuiſſe. Cujus è Ludo, tanquam ex Equo Trojano, meri in ea Principes, καὶ τῶν Τυπογράφων χαρεύντες *Romam, Venetias, Neapolim, Pariſios* aliόque abierunt: vbi Libros (quorum reſtant permulti) Typis elegantibus exceperunt. Ac eò quidem præ cunctis *Vldaricus Han* ille ſeu *Gallus*, perrexit: vt *Joannes Antonius Campanus, Aprutinus Epiſcopus*, qui ei coætaneus fuit, & poſt ipſum *Vuimphelingius* Aliíque notarunt; & inculcant Libri, quos ab eodem procuſos ibidem, inſpeximus: In plerorumque quorum calce, Verſus, quos hîc exſcripſit *Vuimphelingius*, ponuntur, cum Diſticho ſequente.

Jmprimit ille diu, quantum non ſcribitur Anno,
Jngenio: haud noceas, omnia vincit homo.

Illuc veſtigia preſſêre iſtîus *Conradus Suueynheym & Arnoldus Pannartz*: De quibus ac præcipuè mirabili *Libros imprimendi Facultate, Joannes Andreas Præſul Alerienſis*, (qui in Ipſorum Libraria Taberna ἐπανορθωτὴς eſſe non dedignatus eſt: vt nec *Campanus* in *Vldarici*) ſic alloquitur *Paulum II. Pontificem Max.* ſuper Omnium primâ *Epiſtolarum Diui Hieronymi* Editione, ab ijſce *Impreſſoribus* abſolutâ *Romæ* Anno *M. CCCC. LXIIX.* quam cum multis *Editionum* ejuſmodi, velut Antepilanorum in Arte, Codicibus, *Puteani* nobiles, Cla-

rissima illa literarij Mundi Lumina, mihi nuper ex *Bibliotheca Regia*, cui præfecti sunt, ostendêre. *Tuis certè Temporibus*, inquit, *ad reliquas Dei gratias, hoc etiam felicitatis Orbi Christiano accessit ac munus, vt pauperrimi quique parua pecunia Bibliothecas possint redimere. An parua tuæ Sanctitatis gloria, vt quæ Volumina vix centum aureis emi poterant alijs Temporibus, viginti hac minoris bene exarata & non mendosissimè scripta redimantur? Quæ vix viginti aureis Lectori mercabantur, quatuor & viliùs nunc etiam emantur? Adde quod quidquid Ingeniorum olim fuit, latebátque penè in puluere ac tineis, propter immensos labores ac pretia Describentium nimia, sub tuo Principatu cœptum est scaturire, & per omnem Orbem uberrimo fonte diffluere. Ejusmodi enim est Impressorum nostrorum & characteres effingentium Artificum, vt vix inter hominum Inuenta non modò noua; sed ne vetera quidem, quidquam excellentioris Inuenti possit referri. Dignè honoranda profectò* GERMANIA *est, Vtilitatum* INVENTRIX *maximarum. Hoc est quod gloriosa illa ac Cælo digna Anima Nicolai Cusensis, Cardinalis sancti Petri ad Vincula, peroptabat: Vt hæc sancta Ars, quæ oriri tunc videbatur in Germania, Romam deduceretur. Jam vota illius, qui te (Beatissime Pater) vt pupillam oculi sui dilexit, coluit, admiratus est (credo ipso ad genua Domini nostri Jesu Christi,*

hæc efflagitante) tuo Tempore impleta sunt. Tuus Pontificatus cæteris ex partibus gloriosissimus, hac ARTE *ad tuos sanctos pedes aduect... obliuionem in hominum memoria nunquam accipiet, nisi si quando esse desinet mentio Literarum. Ego Posteris in his Scriptis constanter semper admirationi futurum trado præstantissimos Characterum Imprimendorum Artifices, sub Pauli II. Veneti Pontificatu Romæ* ARTEM *exercuisse tanto artificio & industria Hominum. Gratia nobis hæc cælitus per diuinum Pastorem importata, vt minoris Libri ferè emi possint, quam aliàs soleret redimi ligatura. Nunc igitur (summe Pontificum, mansuetissime & verè gloriosissime) sancti Hieronymi primum Volumen habe, habiturus deinceps statutis Temporibus semper noua tuæ Felicitatis indicia, quasi frugum te dignissimarum Primitias, & foue* ARTIS *huius vtilissimæ sub tua protectione Conradum & Arnoldum, Germanos homines, Arte imprimendi præstantes Artifices. &c.* Hinc vulgare Octastichon, quo *Editiones* suas concludebant.

Aspicis illustris Lector quicumque libellos,
Si cupis Artificum Nomina nosse, lege:
Aspera ridebis cognomina Teutona, forsan
Mitiget Ars Musis nescia verba virûm, [stri
Conradus Sueynheym, Arnoldus Pannartzq; magi-
Romæ impresserunt talia multa simul. &c.

Quâ autem illi *Romanos* Ætate, hac ipsa *Ve-*

netos Primus erudiuit *Joannes Spirensis*, vt promunt hi verſus, qui quoque reperiuntur in calce Librorum *Diui Auguſtini de Ciuitate Dei*, quos Anno *M. CCCC. LXIX.* (quo præmaturè deceſſit) poſt *Ciceronis & Plinij* aliorúmque ingenij Monimenta ſelecta, ſuſceperat excudendos quam-nitidiſſimè, & ſupra quam quiſquam quid vnquam potuerit, me judice, ſplendidiſſimè ac emendatiſsimè.

Qui docuit Venetos exſcribi poſſe Joannes
Menſe ferè trino centena volumina PlinI;
Et totidem magni Ciceronis Spira libellos:
Cœperat Aurelij: ſubita ſed morte peremptus,
Non potuit cœptum Venetis finire volumen.
Vindelinus adeſt ejuſdem Frater, & Arte
Non minor: Adriacáque morabitur Vrbe.

Ex *Argentorato Neapolim* etiam contendiſſe *Ruſſingerum*, & *Artem* quam à MENTELIO didicerat, ibi diuulgaſſe, & Author eſt, vt ex Superioribus liquet, *Vvimphelingius*: & ea confirmant, quæ *Commentarijs Andrææ de Yſernia ſuper Conſtitutionibus Siciliæ*, is ipſe *Sixtus Ruſſingerus* ſubiecit.

Hoc Martinus Opus miro fecit ordine condi,
Sumptibus & Chartis Bibliopola ſuis.
SIXTVS *hoc impreſſit: Sed bis tamen ante reuiſit*
Egregius Doctor Petrus Oliuerius.

At tu quisquis emis, Lector studiose, Libellum
Lætus emas: mendis nam caret istud opus.

Neapoli sub Ferdinandi Regis inuictissimi
aureo Seculo, & Augusta Pace
M. CCCC. LXXII.

Sicque Alij alibi hoc ipsum & priùs & elegantiùs quàm *Moguntiaci*, monstrauerunt. Vt ita (MalinKrote perdocte) consentaneum sit asseuerare, ab ARGENTORATO velut à Capite, hoc Artificium primò fluxisse atque dimanasse. Hìnc ad eam suosque, magnam partem *Typographos* Primores illos quorum meminit *Vvimphelingus*, *Erhardi Vvindsberg* cujusdam *Epigramma*, quod habetur in calce *Epistolarum Cratetis*, vbi vbi vis Gentium, (nam locus non ponitur, quanquam putem *Strasburgi*) at certè nouellis, & Artis *Jnfantiam* planè redolentibus literarum Characteribus, impressarum: Quæ ab Athanasio quodam Constantinopolitano, Archiensi Abbate, Latio donatæ sunt. Ac ne quis jam statim ipsum desideret, hîc adscribendum putaui.

Plura licet summæ dederis tu ARGENTINA, *laudi:*
At reor hoc magis te genuisse nihil:
Quod propè diuinam clara ex Jndustria fingis
Scribendi hanc Artem, multiplicans studia.

Felices igitur Michaël, Martinéque ſemper
Viuite, & Vlrice, hoc queîs Opus imprimitur:
Erhardum & veſtro non dedignemini amore,
Cui fido ſemper pectore clauſi eritis.

Qui quidem omnes, *Martinus Crants* videlicet, *Vldaricus Gering* & *Michaël Friburger*, patrio Solo relicto, ARTIS penè innocentibus adhuc annis, *Pariſiorum Lutetiam* venerunt; ibíque ſubclamantibus feliciter Ciuibus, hanc exercuerunt. Vnde in fine *B. Piſani Summæ*, quam primùm hoc loci vulgarunt terſiſſimis ac cultiſſimis Typis, ſub Annum *M. CCCC. LXX.* ipſimet poſuêre hos Verſus:

Hanc nitidè preſſam Martinus *reddidit, atque*
Michaël, Vlricus, *moribus vnanimes.*
Hos genuit Germania, nunc Lutetia paſcit:
Orbis miratur totus eorum Opera, &c.

Sed inter cætera, de *Vldarico* præterlabi non ſinam, quòd poſtquam pulcherrimis Editionibus ſuis, illáque potiſsimùm *P. Virgilij Maronis* (cujus Exemplar hîc habet *Guido Patinus*) Mundi hocce *Compendium* exornaſſet, Fortunarúmque ſuarum partem alteram *Collegij Montis-Acuti Alumnis* piè diſtribuiſſet: Ac poſtremò mandaſſet *Supremis Tabulis*, vt de Fundo, quod erogaſſet etiam *Sorbonicis*, Adoleſcentes quatuor alerentur: Et præterea *Lectores Theologi duo*, vnus ni-

mirum

mirum qui *manè;* Alter autem qui *vesperè Sacris Paginis*, & ijs scilicet Libris quibus humana continetur Salus interpretandis incumberent, mercede conducerentur: vitam commutauit cum morte, ac in *Montis-Acuti* sacra Ædicula sepultus est. Sed Ἐπιγραφὰς *Mandatorum* illorum haud grauabit expromere: Ac primam quidem, quæ talis est. *Vlricus Gering natione Germanus, vnus ex Primis Typographis, qui adhuc viuus multas Elemosynas hujus Domûs Pauperibus erogauerat. Tandem suo Testamento legauit ipsi Pauperum* COMMVNITATI, *Anno Domini 1510. mediam suorum Bonorum partem, & Debitorum tertiam. Ex qua pecuniâ empta est Villa* d'Annet, *sita juxta fluuium Matronam. Emptæ sunt quoque Domus* de Veseley, *quæ Pars est hujus Collegij, protensa à media Areæ vsque ad Collegium D Michaëlis vsque; Et ædificatæ sunt Grammaticorum Classes.*

Alterius verò, ejusque nostra lingua expressæ, & tenui incisæ Laminæ, quæ veteris *Domûs Sorbonæ Sacelli* citrà paucis Annis diruti, Partis Septentrionalis lateri applicita erat, & de qua mihi aurem vulsit & admonuit, vir sapientiâ & cum primis philologia exquisita ac συζητήσει cotidianâ insignis *Joannes de Launoy, Doctor Theologus Parisiensis*, ipsissimæ voces sequuntur.

Ce College de Sorbonne, pour le grand legs Testa-

mentaire qu'il a accepté & receu, à luy fait par feu de bonne memoire Maistre Vlric Gering, en son viuant Imprimeur de Liures en cette Ville de Paris, où il trespassa le XXIII. jour d'Aoust 1510. est tenu & obligé de mettre & entretenir audit College aux despens d'iceluy par chacun an, à toûjours, quatre Bourses & Boursiers de la qualité d'autres jadis fondez par Mᵉ. Robert de Sorbonne, & outre le nombre d'iceluy. Item plus, de mettre & entretenir audit College deux Docteurs ou Licenciez en Theologie, qui seront tenus chacun jour ordinairement à toûjours lire publiquement és Escholes dudit College, la Saincte Bible: l'vn le matin du Vieil Testament, l'autre apres midy du Nouuel. Lesquels Lecteurs auront pour ce dudit College, le salaire & profit chacun par moitié de quatre autres Bourses. Le tout selon qu'il est plus à plain contenu en l'Accord & Contract sur ce faict & passé, multiplié audit College pardeuant deux Notaires du Chastelet de Paris le dixiesme jour de May mil cinq cens trente-deux, entre les Prieur, Compagnons & Boursiers dudit College, d'vne-part; Et Maistre Jean Coignet Prestre, seul suruiuant Executeur dudit Testament, d'autre. LAVS DEO, PAX VIVIS, REQVIES DEFVNCTIS, AMEN.

Sed antequam vltra pergam, placet aduertere, quàm incautè atque ambiguè differuerit

Uvimphelingius ipſe, de ſingularis iſtius *Artis* REPERTORE: Nam ſtatim à limine Capitis 65. & Loci laudati, ſui hujuſce *Operis de Rebus Patrijs*, hanc *Gutembergio* imprimis videtur tribuere: Hìnc vnâ & eadem fideliâ, ſecus omnino ſentire, ac illam exertè ſoli MENTELIO adjudicare. *Primus*, inquit, *Gutembergius Impreſſoriam Artem Argentinæ inuenit. Inde Magontiam veniens, eandem feliciter compleuit.* INTEREA (Galli dicerent *Cependant*, atque velim id verbi non tralatitiè notari) IOANNES MENTEL *id Opificij genus incœptans multa Volumina caſtigatè & politè imprimendo, factus eſt breui opulentiſſimus.*

Vnde rectà licet inferre: MENTELIVM eo Tempore luculenter in TYPOGRAPHIA eminuiſſe, quo de eadem nondum *Moguntiæ Gutembergium* liquet *Tyrocinium* exuiſſe. Nec quiſquam potis eſt rectè, id in alium ſenſum detorquere; ſi modò ſit retinens Proprietatis in Verbis, nec ſignata hunc fugerit puráque Latinitas. Nam ſi adhucdum infantem, inſcitam atque aſperam (& vt *Scriptoris* illius vocem vſurpem) *incompletam*. (Quod vltrò concedimus, illáque inſinuant ſatis, quæ in Præfatione *Encomij Calchographiæ Bergellanus*: & in Libri 1. Capite 27. *Rerum Moguntiacarum Serarius*, de Artis ipſius *Rudimentis* notarunt) ſecum ipſe

Moguntiam tranſuexit *Gutembergius* , cum eandem perfectè ac numeris omnibus abſolutè *Argentoratenſi* in vrbe tractaret MENTELIVS: Nonne *Huicce* quàm *Illi* , pro ejus INVENTIONE, potiori jure debentur Primitiæ?

Quod autem *Vuimphelingio* non alia mens fuerit , & *Gutembergij* illius in *Arte inuenta* primatûs ideo ille meminerit : quia cum *Gensfleichio* primus hanc ipſam, ebibitis ante *Straſburgi* principijs , *Moguntiæ* tentarit : Notum ex eo eſt , quòd ſublimis illa Ætate in ſua Iuriſconſultorum Aquila *Spiegelius* , *Vuimphelingij* ipsîus *Sororis* filius, Anno M. CCCC. LXXXIII. natus, (qui verum & ſolum TYPOGRAPHIÆ *Authorem* MENTELIVM agnoſcit ac vt ſtatim patebit, non ſemel pronuntiat) *Commentario* in *Stauroſtichon Franciſci Pici* , *Mirandulani Domini* , monuerit *Auunculum* ſuum *Jacobum Vuimphelingium* (ſub quo grauioribus inſtiterat Studijs; vt ejus proinde Animi ſenſa reſciuerit) deſignaſſe Nomen *Authoris* INVENTI iſtius mirabilis, ſequentibus verbis. *Bombarda Germanorum Inuentum eſt: Qui & ipſi nuperrimè Artem inuenerunt ære Literas , & ita Libros , Formis vt vulgo dicitur , excudendi. Qua tantum vna diecula notant , quantum Librarius per Annum vix poſſit exarare. Vtriuſque Inuenti meminit Auun-*

culus noster, & postremi nominatim Authoris; quò posteritas sciret, quibus Munera sua accepta referre deberet.

Spiegelium autem hunc ipsum, judicij singularis hominem, doctrinæ pariter ac probitatis, (qui *Maximiliano Frederici III. Filio à Scrinijs* fuit: deinde *Carolo*, ac ejus *Fratri Ferdinando ab Epistolis*, atque ab *Interioribus Consilijs*,) vni solíque MENTELIO atque ARGENTORATENSIBVS; non *Gutembergio ac Moguntinensibus*, hujus *Artis heroïcæ* rationem summamque addixisse atque adstruxisse constat liquidissimè, primùm ex illo *Juris Lexico*, quod se viuo atque vidente impressum est. Vbi, dum varium LIBRARII *Voculæ* Significatum examinat, hæc enotat. *Librarij Depositores erant qui perscribebant, quid Militum quisque apud Signa deposuisset. Nam vt Vegetius prodidit, antiquitus institutum erat, vt ex Donatiuo, quod Milites consequebantur; dimidia pars sequestraretur, ne à Contubernalibus per luxum inaniumque rerum comparationem, absumi posset.* LIBRARIOS *item nunc recepta voce appellant Librorum Excusores. Cujus* ARTIS INVENTVM ELSATIIS *nostris ante alias Nationes donatum, apud* ARGENTORATVM, IOANNI MENTELINO PROTOTYPOGRAPHO, *Schotorum familiæ Proauo, sub Annum Christi M. CCCC. XLII.*

Licet ejus publicatio, ſed haud abſque ingenio, Moguntiacis tribuatur. Næ ſiquidem capacis & ad alta natæ Vir mentis, otij, cui Iani foribus in *Alſatiâ* occluſis pacéque conſtituta, indulgebant alij, impatiens: ac vt ille Romanus *M. Fuluius Nobilior, Martis Manubias* dedicans *Muſis*; Simultaneam illam ac incredibilem *formandarum Literarum Induſtriam*, præter propter id Tempus excogitauit diuinitus: *Palamedis* inſtar *Græcorum Ducis*, qui pugnâ ceſſante apud *Ilium*, quædam *Elementa verborum* cum *Arithmetice*, fertur inueniſſe. Quod attentans hic noſter, primùm inſculpſit Literas, ſupino ſitu ac retrogrado diſpoſitas, *ligneis Tabulis*, quæ ſui cujuſque, ſi forent imbutæ colore, veſtigia poſt ſe relinquerent: (Qualium exemplar inſpeximus *Pariſijs* ex *Roberti Stephani Cimelijs*, apud *Guillelmum Colletetum* ſuauem Amicum noſtrum; elegantiſſimi ingenij hominem, ac Gallicæ poëſeωs laude percelebrem) Quaſi ad illum *Plutarchi* locum (vt virtutis ſæpius amore gloriáque impulſus raras *Heroüm* dotes & Facta legebat,) animum aduerteret, quò *Ageſilaüm* narrat, ΝΙΚΗ *verbum*, volæ manus adlitum inuerſis literis, vno ictu ſimulque jocinori Victimæ appreſſiſſe. Vnde hîc ſubit ridere ambitionem nuperam *Batauorum*, qui vindicandæ atque arrogandæ ſibi

TYPOGRAPHIÆ omne punctum tulisse, ac æternam sui *Costeri* Ingenio de *illa Reperta* famam condidisse se putant, cùm primùm *ab ipso*, Annos retro ducentos, *Tabulis* incisum supinè *Donatum* fuisse, clamitant.

Sed insuperabilis cùm id esset laboris, ac immodici sumptûs; quin & vsûs, Opere confecto, nullius, aut infœcundi prorsus: Adorato feliciore *Mercurio*, (dices etiam deterso quo diuinior existeret, ad exemplum *Chrysippi*, animo, ter Helleboro,) nimio plus mirum præstantioremque *Modum* commentus est alium vir excelsissimus, humanumque fastigium longè supergressus IO. MENTELIVS: Nempe connexiles *Typos*, primùm ex *Buxo* vel *Pyro* confectos; hinc ex *Orichalco*: Seu Literarum quarumcumque Imagines, seorsim diuiduas, & rebus ejusmodi *Anaglyphices* Arte quâdam prostantes, ac desuper exsculptas: In accliui quarum parte *Foramen* inesset, quo *Fili* ope necterentur inter se, cùm *verborum Linea* ducta esset. Quæ, permutatis deinceps illis, pro varietate sensus Orationis, instauranda veniret, quousque Libri hoc Artificio excudendi aduersè pagina expleretur.

Ac *Primordiorum* ejusmodi suborientis *Industriæ* nonnihil conspectum est abhìnc paucis Annis STRASBVRGI, docente *Scragio* ex *Danielis*

Speckliniˌ non negligendi Authoris, *Chronico MS.* Quò ait ſe vidiſſe MENTELII noſtri *Typos; quin & integra Vocabula, ac Syllabas è ligno formatas, quæ à latere ſua haberent foramina, quibus filo inter ſe colligari poſſent. Prælum item in forma Torcularis, quo varios liquores exprimere ſolemus, è ligno vtique concinnatum.* Vtrumque perhercle, jure cenſeri poteſt mirabile, inductâ hac *Arte* tam ſingulari tamque commodâ Libros ſcribendi, ſeu potiùs fingendi celeritate, quâ diei vnius quadrante, plura *Typographus* vel quaſi ludendo abſoluerit; quàm calamo, Anno toto aſſiduè *Bibliographus* inſiſtendo.

Nos homines, taleſque manus ſi priſca tuliſſent
Secula: Qualis eras, nunc quoque Roma fores.
Nam tibi de tantis Geſtis clariſque Triumphis,
Nil Gothi, aut Gallus ſurripuiſſet Eques:
Jliades ſed nunc peregrinis panderet Vrbem,
Fleret & abſentes rapta Sabina viros.
Nunc tua Scipiades venerari Signa doceret
Annibalem: atque acri rumpere Saxa mero.
Nunc miraremur Fora, Thermas, Amphitheatra;
Tarpeiáque Deus Rupe tonaret adhuc.
Arma, Duces, Populi, Paces & Prælia, Sermo;
Jntegra nunc eſſent omnia Roma tibi.
Nec deleuiſſent ſacræ veſtigia Linguæ,
Gothica, ſeu fuerit Gallica Barbaries.

Comicus,

Comicus, Orator, Tragicus cum Rhetore, Vates,
Clarerent noſtro tempore, & Hiſtorici.
Denique facundæ quicquid tribuiſtis Athenæ:
Et quæ nunc parua eſt gloria, magna foret.
Verùm, quæque ſuâ lætantur Tempora laude:
Priſca ſuos laudent Sæcula, noſtra ſuos.

Mirum, inquam, nec ſine ratione videri poteſt, tum *Tabularum* illarum *Artificium*, tum præcipuè TYPORVM. Nec ſubtilitatis tantùm incredibilis ergo id mirum: ſed vtiliſſimæ potiſſimùm vbertatis: quam aliquos ex *Primæuis Typographos* deſignaſſe exiſtimo, ſubjectâ ſuarum Editionum *Subſcriptionibus* in ἀμαλθείας argumentum, Cornu imagine; cui proprias ipſi Notas ac Inſignia appenderent. Illius, dico iterum; (nec amori meo indulgeo, ſed juſtiſſimæ contemplationi veritatíque) juxta quam hujus, Literis exprimendis modus eſt inenarrabilis. At in totum diuinus eſt, omnemque ingenij aleam extra conſtitutus, abſque dubitatione *Poſterus*; qui ex *Toreumatis* illis minutis concinnè atque affabrè factis, Literarum figuram à ſui vertice prominentem, & pro diuerſa earum ſpecie diuerſam adeptis: Ac illis quidem ligneis, vt jam dictum, in Primordijs apparatus fuit: Sed non multò pòſt, ab hoc ipſo *Heroë*, hoc eſt Anno M. CCCC. XLVII. ex alia tum vſu, tum cælatu-

râ, conuenientiore materia conflatus eſt. Ex quo propterea non malè *Boſſius* in *Chronicis*, quæ *Mediolani* excuſa ſunt quinquaginta poſt Annis: & poſt illum *Hieronymus Geouilerus*, principium CALCHOGRAPHIÆ, vel vt ait ipſe, *Calchographandi ſeu ſtanneis Calamis excudendi libros Artem*, arceſſunt. Quo facto, nec mora curatum eſt alterum iſtud Artificium, quo Literæ omnis idæa Chalybi (vnde MENTELIO illuſtri *Diuinam* hanc *Artem* parturienti, manûs *Fabricatoris* laudati nata neceſſitas) inciditur, ac *cupreo Archetypo* (*Matriculam* hi nominant) imprimitur: vbi Characteres quamplurimi ſpeciei omnino ſimilis, ex fuſo liquatóque initio ſolùm ſtanno: deinde cùm ſatis non reſponderet, minúſque id habile videretur & commodum, ex plumbo plurimo, æris tertia parte, ſtibijque tantundem & minima ſtanni, conciliatis inter ſe mixtíſque ſolerter atque apprime fingerentur.

Inuentum ſublime, ingens, illuſtre, decorum!

Ergo jam tandem *Botere*, *Maphei*, *Mendoça*, & cæteri, Eia ſi placet mecum expendite, ac bene aliquando cogitate diſcrimen inſigne Diuinitatis ejuſce MENTELII *Induſtriæ*, cum veſtra *Sinenſium*; quibus ad imprimendum cùm tantùm *Scalptura* ſit, TYPOGRAPHIÆ appel-

latione indigna est: *Solos* (inquit *Majerus, Libro* De *Veris Germaniæ Inuentis*) *Germanos* TYPOGRAPHIÆ *vsum reperiisse, tam certum est quàm certissimum: Sinensium verò Rudimentum non spectare ad eam, sed ad Tabularum expressionem: in quibus Notæ vel Lineæ aliquid denotantes, remansêre albæ; reliqua materiæ pars, tota nigra apparet. Nunc ad Germanorum cognitas imprimendi rationes se applicabunt, suosque libros per Typos metallicos nostratibus similes, imprimen: At nos non ad illorum incognitorum incognitos imperfectionis modos vnquam respeximus. Vt nigrum & album à se inuicem distant: Sic Typographica Ars Germanorum à Sinensium Imagunculis. Illic sunt integræ Tabulæ, hîc Typi singulatim: Illic materia est lignea, vel metallica durior; hîc sola metallica mollior, ex peculiari mixtura Metallorum facta. Illic Notæ sunt incisæ & remanent albæ, cæteris nigris: hîc extant & fiunt nigræ reliquis albis.*

Quæ cùm ita sint, illis ipsis *Scriptoribus* alijsque opinionis similis *Europæis*, propriæ Gentis, aut cognatæ atque vicinæ Osoribus irascor ac succenseo; non secus ac *Paulo Iouio*, qui libro *Historiarum* suarum 14. fabulatur, *Lusitanos Negotiatores multa memoratu digna de Cataïo referre; ac inter alia Typographos Artifices ibi esse, qui Libros Historias & Sacrorum Cerimonias conti-*

nentes, more nostro imprimant: quorum longissima folia introrsus quadrata serie complicentur. Cujus generis Volumen à Rege Lusitaniæ, cum Elephante dono missum, Leo X. Pontifex humaniter nobis ostendit. Vt hinc facile credamus ejus Artis exempla, antequam Lusitani in Jndiam penetrarint per Scythas & Moschos, ad incomparabile Literarum præsidium ad nos peruenisse.

Sed vt veritatem dies aperit: Ita tempore factus instructior super ea re *Jouius*, ad calcem Prioris suæ *Partis Elogiorum* Virorum doctrinâ illustrium, à Mercatoribus istis; imò à se ipso dissentit, ac in meritas non ejusce tantùm Generis, sed & alterius multiplicis GERMANORVM laudes, ita se effundit: *Latinas non modò Literas, sed & Græcas ac Hebræas in Germanorum Terras commigratione fatali transiuisse: Neque ipsos contentos esse sua vetere Militiæ laude, qua martium Decus Romanis Gentium Victoribus cœptum, stabili disciplinæ seueritate feliciter tuentur; Sed ipsa Pacis ornamenta, Literas optimasque Artes decoquenti Græciæ, ac Jtaliæ dormitanti, quod pudeat, abstulisse. Patrum siquidem nostrorum memoria Architecti imprimis, ac exinde Pictores, Statuarij, Sculptores, Mathematici & perargutæ manus Artifices: ac item Aquileges Septempedarijque Mensores è Germania petebantur. Nec mirum, cùm antea inusita-*

tæ & portentosæ Jnuentionis æreas FORMAS *excudendis Libris, & formidanda Bello ænea Tormenta nobis attulerint.*

Et verò si TYPOGRAPHIA tot Annis vt aiunt, apud SINAS in vsu fuisset, antequam in EVROPA prodiret : An non *Marcus Paulus*, celebris ille *Venetus* (quem huc ipsam aduexisse quidam ideo tradiderunt : quia non longè ab ipsis, imò cum ipsis diu moratus sit; dum nempe *Rex Tartariæ*, cui charissimus esset, *hoc Loci* regnaret) tam præclari INVENTI meminisset? Ac, Nonne *Venetos*, Populares suos, id edocuisset? Sic vt apud eos agitatum fuisse priùs oportuerit, quàm apud *Germanos*. Præterea, si TYPOGRAPHIAM à tam longâ tamque diuturnâ Tempestatum serie quam dicunt, nouissent *Sinenses*: Nonne illorum vicini *Tartariæ* Populi hanc ipsam imbibissent atque animo percepissent, vel ad se solâ *Transfugarum* ope? Vti proinde eam ab ipsis expiscari *Paulo Veneto* fuerit facile, velut apud quos gratiâ & authoritate non minima polleret, ob dicti *Regis* in se fauorem haudquaquam vulgarem. Sicque cùm illi hoc Imperio potiti sint ante trecentos Annos, ibique regnarint per nonaginta tres: Nonne ad alias eorum operâ Prouincias, priùs cognitio accessisset illîus, si hoc *Artificium* præ-

cellens inibi viguiſſet. At Anni ſunt tantùm ſupra octo decemve ducenti, ex quo hæc ipſa,

——— *quam nulla ſatis mirabitur Ætas,*
ARS *cælo delapſa Viris, conſumere nata*
Materiem, veloxque omnes tranſcribere libros,
Compoſitis quadrata acie miro ordine Signis.

Neque *Tartaros* priuſquam *Germanos*, ei operam nauauiſſe vllibi legimus. Cedam *Sinas*, Genteſque alias, *Annulorum* vſum vel familiariſſimum habuiſſe, qui in Materia non tantum molli fiebant, ſed & duriore; vt gladijs atque enſibus. Præterquam quod γλύφην ſuam Aurifex quiſque ſeruabat apud ſe, conuenienti & idoneæ ad hanc ſuſcipiendam materiæ, excudendam.

Sed quod in TYPOGRAPHIA demirari conuenit; multiplex eſt copia Characterum bene conuenientium inter ſe, ac concinnè formatorum; & illorum quidem peræquæ longitudinis ac latitudinis ad vnguem conformis, ſicut & juſtæ ac æqualis pro Literæ quâ diſtinctus eſt quiſque ratione, craſſitudinis. Quibus quidem collectis ad inuicem, ac in verborum ordinem prout ſenſus exigit, diſpoſitis, ſic vt alius alium non exſuperet, innumera ejuſdem Operis Exemplaria fieri queant,velut Sigilla Ceræ imprimi, breuiſſimâ Temporis intercapedine: Ac ijdem rurſus Operi prorſus alteri,mutatis tan-

tum ſedibus, deſtinari. Ad quod ingenioſa PRÆLI Machina multum confert. Quæ eo modo conſtructa eſt, vt tantulâ moræ parte, nec multum porrectâ brachij cum manu verſurâ; & ſubjectas ſibi Paginas *Sepimentis* ferreis concluſas, eaſque nouo *Atramenti* genere ab *Artis* INVENTORE quoque commento reſperſas, identidem preſſare ipſa valeat; & nullo vtique, vel ſaltem minimo negotio ſummoueri. Perpulchra eſt ac præ concinnitudine atque feſtiuitate lectu digniſſima, TYPOGRAPHIÆ illa Deſcriptio, quam tradit κτ' πόσιν καὶ ἀπόκειαν in *Julio ſuo Rediuiuo*, quem æquiſſimo Senatui Argentoratenſi dicauit, *Nicodemus Friſchlinus*, *Balingenſis*, edecumatæ & amæniſſimæ in Diſciplinis elegantioribus homo culturæ. Quo fit vt eam impræſentiarum ſi ſubdam, non ingratam aut inopportunam feciſſe rem dicar. *Eobano* interloquitur *Cicero* de *Chartâ* bene tornatis ac præter morem nitentibus exornata Literis, hunc in modum:

CIC. *Ea me non tam Charta illectat, quam Picturæ elegantia,*
Et Scriptoris manus: EOB. *Ah erras! neque enim hæc manu & calamo ſolent*
Scribi. CIC. *Quomodo igitur?* EOB. *Prælo hi Characteres & Literæ*

Apud nos imprimuntur paginis. CIC. *Prælo?* EOB. *Videlicet*
Cic. *Quomodo?* EOB. *Non aliter ac papyrus Ægyptia Prælo premi*
Solebat. CIC. *Quo pacto?* EOB. *Auſcultare, ſi vis dicam.* CIC. *Operam hanc tibi*
Dico lubens; Nam nihil vnquam vidi, nihil audiui vſpiam
Quod comparari cum his poſſit. EOB. *Sic arbitror, auſculta.* CIC. *Hoc ago.*
EOB. *Primò omnium figuras Literarum ſtanno fuſili*
Expreſſas, ſed eaſdem inuerſas & deſuper extantes habent:
Quemadmodum aliàs literæ inciſæ Marmoribus prominent.
CIC. *Jntelligo.* EOB. *Hæ figuræ Literarum ſejunctæ inuicem*
Poſſunt ita jungi, vt Dictionem tibi conſtituant quam libet:
Nam & componi inter ſe, & rurſum poſſunt à ſe diſſoluier.
CIC. *Quomodo componi?* EOB. *Manibus.* CIC. *Neque enim pedibus arbitror hercle.*
EOB. *Dico manibus: nam prehendi poſſunt quippe Columellis ſuis.*
Jncumbunt affixæ & ſupinæ vt dixi, inuerſa facie.

CIC.

CIC. *Cujuſmodi Columellis? cedo.* EOB. *longitudine paribus,*
Et latitudine, ſeu pedamentis quibuſdam aut perticis.
CIC. *Quamobrem?* EOB. *Vt aptè inter ſe poſſint componi, & ne Literæ*
In commiſſura illarum dehiſcant inuicem. CIC. *Sed quomodo*
Figuras iſtas Literarum colligunt? EOB. *è capſulis,*
Quibus ſigillatim figuras omnes indunt. CIC. *Quomodo?*
EOB. *Secundum Literarum ſeriem : Nam quando aliquid in hos Typos*
Referre volunt, eos è capſis depromunt, ac ſyllabas
Totaſque dictiones ex Typis illiſce colligunt,
Et in ordinem legitimum diſponunt, ac veluti Milites
In Aciem collocant: ſed ita, vt Hoſti omnes tergum præbeant.
Ad extremum, vbi multas hoc poſitu Lineas confecerint,
Et integras Operis columnas ac latera conſtituerint:
Ibi demum ſepimento ferreo Aciem circumſepiunt,
Itáque arctè concludunt; vt ne vnus quidem Apex loco mouerier
Poſſit. CIC. *Mira memoras.* EOB. *Atque hæc tamen omnia ſic diſpoſita ſunt,*
Vt Literæ inuerſæ omnem tibi Dictionem retro offerant.

CIC. *Sibyllæ mihi videris Folia describere. Verumtamen*
Quid deinde sit? EOB. *Inclusos Typos Tabellæ imponunt mobili,*
Quasi Torculari; eos atramento oblinunt. CIC. *Quid postea?*
EOB. *Papyrum madefactam imponunt, & Machina versatili*
Prælo submotam, pressant. CIC. *Quomodo ais?* EOB. *Pressant inquio;*
Nam tunc Atramentum, æneis quod fuerat illitum Typis,
Vestigia post se relinquit in Papyro: intelligis?
CIC. *Sic vt qui Domum apud se dimensam atque exædificatam animo habeat.*
EOB. *Atque hoc modo ter mille Paginæ excudi quouis die*
Possunt: & vnico die plus operis, duo præstant viri
Libris premendis, quàm toto Anno olim scribendis quatuor
Præstabant strenui Librarij. CIC. *Proh Jupiter Pater,*
Quò non acumen Ingenij humani penetrat? Quid vspiam
Restat generi Mortalium, quod non Animi solertia
Excogitarit, atque ad vsum Vitæ accommodauerit?
Vah Dædalos! Vah Praxiteles rudes!

Ac mehercule, si verum amemus bonamque mentem, nec nostris inuideamus Temporibus; Quid precor apud Veteres fuit, quod diuinitati ac meritis Typographici INVENTI æquiparari valeat? Cujus quidem ratio præstigiosa profectò ac incredibilis, tantóque famosis ipsis Græciæ *Miraculis* mirabilior, quòd omnem mortalitatem, nedum vetustatem eludat; (Vt non injuriâ videatur creditum à quibusdam, eam diuino potiùs munere nobis impertitam fuisse, quàm humano ingenio procuratam) *Sinarum Ciues* in totum latuit. Quod & colligitur ex *Josepho à Costa*, qui fideliùs ac diligentiùs quam vllus, Gentium illarum Historiam descripsit, ac patrio idiomate signauit. *Y sus Impressiones son grauando vna tabla de las figuras que quieren imprimir, y estampando tantos pliegos, como quieren en la misma forma, que àca estampamos Jmagines grauando el cobre ò madera.* Quod idem asserit *Joannes Metellus* in Historia sua *de Orbe & Jnsulis nouiter compertis.* Et en verè quæ fuerint *Transmarinorum Jmpressiones*: in quibus etiamnum eos perseuerare audimus. Labor improbus certè, si, quod præ manibus ad publicandum habent opus, paulò sit longius. Sed cur, inquiet aliquis, cùm eò jamdudum nec semel diuerterint *Europæi*, non addidice-

rint modum literas incidendi in ferrum: atque vt nostri, *Archetypo* æreo imprimendi, in eoque permultos ejusdem formæ characteres, ex conuenienti materia fundendi, sicut & pressandi fecêre? In promptu causa est: Hoc illis nempe labori fore non solùm immenso, sed nedum possibili: Siquidem loco duarum supra viginti vel trium aut quatuor ad summum, Literarum cum *Notis* seu vt quidam ait, *Respirationum morulis* vndecim, *Puncto* videlicet *suspensiuo /* in cujus locum substituitur nunc *Virgula*, *Puncto gemino* : *Semipuncto*, *Hypopleromate*, *Commate* .· *Colo* · *Periodo* . *Interrogatiuo* ? *Responsiuo* ¿ *Admiratiuo* ! *&* *Parenthesi* ( ): quibus quidem perspicuitatis gratiâ, *Cum distinctio sensum augeat*, in oratione vtuntur *Latini*, *Græci*, *Hebræi*, *Germani*, *Galli* atque alij; Tot *Sinensibus* suppetant, vt præter *Articulos* quos Punctis designant, certo numero comprehendi nequeant. Quinimò *Gomara* libro 2. *Historiæ Indorum*, notat illos eosdem propriè *non scribere*, *sed pingere*. Ac docet idem *A Costa*: *Ne tienen Alphabeto, ni escriuien Letras, ni es la differencia de Characteres: sino en que principalmente su escriuin, es pintar, ò cifrar, y sus Letras no sinifican partes de diciones, como las nuestras, sino son figuras de cosas como de sol, de fuego, de hombre, de*

mar, y a assi de lo demas. Et paulò post: *De aqui, que como las cosas son en si innumerables, las Letras o figuras que vsan los Chinas para de notar las son quasi infinitas. Por que el que ha de leer, ò escreuir en la China, como los Mandarines hazen, ha de saber por lo menos ò ciento y cinco mil figuras ò Letras; y los que han de ser perfectos en esta letura, ciento y veyente y tantas mil, cosa prodigiosa, y que non fuera creyble, &c.* Et paulò post rursus: *Esta llaman la lengua Mandarina que ha menester la edad de vn hombre pura aprenderse.*

Sed *P. Aluarum Semedo, Lusitanum*, sagacem ac religiosum veritatis cultorem, qui duorum & viginti Annorum spatium emensus est apud *Sinas*, quem penitiùs ideo rem nouisse, nemo negabit; huc quoque juuat transferre. Ille autem *Regionis* hujusce curiosarum Artium, ac *Impressionis* potissimum, testis oculatus, nec desultorius spectator, capite 6. prioris *Partis*, *Historiæ Vniuersalis* illorum *Imperij*, quam *Romæ* vulgari nuperis Annis curauit, sic habet. *Sono le lettere sessanta mila, rollate nel lor Vocabolario che chiamano* Haipien *è può chiamarsi* MARE MAGNVM. *Ne hanno altre più breui, perche per leggere, scriuere, comporre & intendere molto bene, bastano da otto in decimila: è quando s'intoppa in alcuna, che loro chiamano* Lettra fredda, *si ricorre al*

Vocabolario, come facciamo noi in qual che voce Latina che non intendiamo. Da che s'inferisce euidentemente, che non e iui più letterato colui che conosce più lettere, come ne meno qui quello, che sta più esercitato nel Calepino. Per formare tutta questa moltitudine di lettere adoprano solamente noue tratti: ma per che questi soli per tanta machina non potrebbono bastare, andarono congiungendo figure, ò lettere perfette è significatiue, l'vne con l'altre, con le quali ne formano altre diuerse, è di diuersa significatione cosi questa linea 一 *vale Vna: Attrauersata con vn' altra in Cruce* 十 *vale Dieci: è postauene vn' altra per trauersa alla punta d'abbasso signi-* 土 *fica Terra:* 王 *è con vn' altra in cima alla punta di sopra, vuol dire Ré:* 玉 *aggiuguendole vn sinistra tra le prime due punte significa Pietra preciosa: è se prima le mettono certe altre linee,* 玉 *dice Perle: è quest' vltima che hauera da significare, ferro, rame, acciaio. non è pero regola infaillibile.*

Hanno ancor hauuto respetto nella compositione delle lettere alle significationi: è cosi la figura quasi quadrata, che sopra dicemmo che valeua Sole, quinta con altra poco differente, che vale Luna: si chiama Min, *è vuol dire, Chiarezza: vn' altra ha somiglianza d'vn porticale, chiamato* Muen, *è significa Porta: è vn altra significa Cuore, quale in qualche modo imita. Hor se*

questa si mette tra le due linee perpendicolari, che formano il porticale, vuol dire afflictione, tristezza, cuore, tra l'angustie della porta: è ogni Vocabolo di tristezza ha d'hauere seco il cuore. Deinde paucis, ab hoc Argumento non multùm abludentibus lineis elapsis, id est sub finem *Capitis*, de ejusmodi *Sinarum Scalpturæ* & *Europæorum Typographiæ* differentiâ, hæc addit: *Non è pero simile alla nostra, come accennammo sopra: sono le lor lettre intagliate in Tauola. segna l'Author del libro la forma che vuole, ò grande, ò piccola, ò mezana: ò per dir meglio, da l'Opera sua manoscritta, all'intagliatore il quale fa le Tauole della grandezza delli fogli, che se gli danno; & in collando sopra le Tauole li fogli datigli al rouescio, va intagliando le lettere che li ritroua, con molta facilità & esattezza, sensa incontrarsi in alcun' inciampo, essendo le loro scritture, non d'all' vna è l'altra parte, come s'vsa fra noi mà da vna sola: Et il parerci che li lor Libri siano scritti da ambedue le parti, prouiene perche il bianco di quello sta di dentro la piegatura: Fanno parimente l'istesso in Tauole di pietra con questa differenza, che nello stampare resta il campo della carta nero, è le lettere bianche: per che qui si da la tenta alla superficie della pietra, e nelle Tauole il solo vacuo dell'intaglio. Quest' vltimo modo di stampare serue solamente per Epitaffij, Pitture, Alberi, Montagne, è cose simili, delle*

quale pretendono laſſiar memoria ſtabile, è ne hanno molti.

Quæ ſatis ſuperque conficiunt ac probant *Sinenſes Populos* non ſolum ignorare Artificium TYPOGRAPHIÆ quo in *Europâ* beamur: verum ipſo licet eſſent inſtructi; nihilominus tamen hoc ad vſum reuocare non poſſe, cum memoria incredibili opus non tantum ſic foret: ſed & vice centum quinquaginta *Locellulorum*, qui in *Tabernarum Librariarum* noſtrarum Capſis diſtincti ſunt, & quorum quemque Literis vniuſmodi continendis accommodari neceſſe eſt; ſeptingentis ſupra ſexaginta millibus aut etiam amplius, ipſi indigerent, excipiendis ſuis omnibus ad imprimendum *Notis* atque *Figuris*. Quin & loco Capſarum quibus vtimur, quæ tam longitudine quam latitudine, non excedunt menſuram trium pedum cum dimidio; (vt ita vel ſedentibus locóve non ſe mouentibus Συνθέταις, liceat manu facilè ad literas vndiquaque pertingere) oporteret vt præter altitudinem, quæque quoque *Sinarum* Capſa milliariorum duorum ſpatium æquaret, quo *Characterum* ſuorum multitudini capiundæ ſufficeret. Vnde tam manifeſtum eſt quàm quod manifeſtiſſimum, illos neque *Typographiam* nobis ſubminiſtraſſe, neque jam

vſurpare

vſurpare valere, ob rationes jam dictas. Quin vel ideo ſolùm, quod antequam *Nominarij* fiant in ſuis *Grammaticis*, (ſi Grammatica dici poſſint,) ingraueſcentibus annis, ſempiterno itineri ſarcinas aptare ac de vita decedere cogantur: vt ne ſuperpondij loco adijciam, viſus hebetudinem, quæ vt *Senibus* familiaris eſt; ita *Impreſſoribus* inimica prorſus.

Sed proh Iupiter! quàm longè abductus ſum ab eo, quod ab initio intenderam, iſto παρεργῷ ſermonis in *Cataïnos*. Valete itaque *Sinarum* admiratores ob *Typographices*, ſi Dijs placet, *Jnuentum*. Valete futiles & inconſulti *Scriptores*, qui *Europæorum* bona Nomina, ac Decora vel ſplendidiora, *Tranſmarinis* hominibus imprudenter, ne dicam impudenter irrogare mauultis, quàm eorumdem cum *Veſtratibus* jure fieri participes. Valete inſulſi eorum Patroni omnes, dum ad noſtros ELSATES AC MENTELIVM redeo: ad illum inquam, *Heroem*, quem non ſemel *Opificij* hujus diuini Authorem pronunciare contentus eſt vir ille grauiſſimus & eruditionis ſpectatiſſimæ Coryphæus *Jacobus Spiegelius*; ſed quo rei veritas conſtaret magis, hoc inculcare voluit in eruditiſſimis *Scholijs* ad iſtos *Richardi Bartholini*, *Poëtæ*, *Peruſini*, verſus, Libri 9. ſuæ *Auſtriados*.

— Vulcaniaque vrbi
Tormenta impellunt: monstrum damnabile Terris,
Quod ferri lapidumque globos jaculatur & ignes,
Nube diem & Terræ obtexens caligine Solem:
Inuentum GERMANE *tuum. Sic & noua semper*
Ingenia extundant varias Mortalibus Artes.

Quibus graphicè descripsit ille, Tormenti bellici genus horrendum, quod à sono immani tonitrúque *Bombardam* vocarunt. Hinc ait: *Inuentum Germane tuum.* &c. Ad quæ sic infert scitissimus hicce Interpres: *Fato quodam germanica Ingenia cæteris præstant in Ære tractando: vt absoluta quæ cotidie edunt Opera docent: insigniter autem diuina illa* IMPRESSORIA *Ars, Argentorati primùm per Joannem* MENTEL *Schotti nostri Auum, Anno* M. CCCC. XLII. *inuenta testatur simul cum Bombarda: cujus Inuentionem multi Monacho concesserunt: Alij cuidam Petro, referente Irenico. Annus autem* M. CCC. LXXXX. *agebatur, quando Bombardarum Tonitrua sunt reperta.*

Τὴν Χαλκογραφίην Βομβαρδὴν τ' ἔσχατος αἰὼν,
Ἔλλαχε τὴν ὄφελος μὲν μέγα τὴν δ' ὄλεθρον. id est:
Cum Calchographia Bombardam ætate senecta [est.
Orbis habet: quarum hæc quàm mala, tam illa bona
vt in *Medit. Histor. Camerarij* quidam cecinit.

Ac ipso *Spiegelij*, Scriptoris illustris testimonio, quo nihil planius aut euidentius pro AR-

GENTORATENSIBVS dici poteſt, res confi-cienda videretur: niſi quoque vocandus eſſet ad partes *Hieronymus Gebuilerus*, teſtis etiam in eo ædepol locupletiſſimus, qui in illa *Panegyri*, quæ de CAROLI Nomine inſignita eſt: & quam Anno M. D. XXI. in Vrbe ARGENTORATI inſtituit, ac Typis commiſit: Vbi *Germanos* in vniuerſum adhortatus fuiſſet ad nouum hoc Numen, tum primùm rerum conſcendens Solium, pro dignitate excipiendum, venerandum ac ſuſpiciendum: mutata pauliſper Orationis velificatione, totum atque admodum conquiſitè, ſe confert, in ALSATIÆ laudes, decoraque eximia, & præclaras dotes, maximéque ARGENTORATI, necnon inſignium illîus Ciuium, Indigenarum æquè ac Incolarum, hac volubilitate verborum: *Quos denique glorioſos Triumphos, propitio Deo, Argentoratenſis Ciuitas ex hoſte Domum retulerit, hoſtilia Signa & Vexilla ſummi Templi parietibus affixa, certiſſimè demonſtrant. Qua præterea inſigni & ingenua Nobilitate, præter illuſtres ac generoſos majoris Ædis Canonicos, Argentoratum olim polluerit, nunc quoque vigeat; innumera Gentilium armorum Inſignia, nedum in majori Templo, verùm & in ſecundarijs ſacris Ædibus ac Monaſterijs ſuſpenſa, planiſſimo ſunt argumento. Fouerunt & hæc Mœnia præclaræ indolis homines*

& Indigenas & Aduenas in ALSATIA *noſtra olim viritim nominandos. In quorum albo* IOANNES MENTEL *non infimum locum obtinet, ob Calchographandi, ſeu* STANNEIS CALAMIS *excudendi libros* ARTEM, *quam primus ante* LXXIV. *Annos, in hac Vrbe Mortalibus adinuenit.* (*etſi Moguntiaci, cuidam Joanni Fuſt, ciui ſuo id acceptum ferant*) *Jpſi quidem vidimus ſyngrapham* IOANNIS MENTELII *& Henrici Eckſtein Argentinenſium Ciuium, ſuper certis Pactis, quibus alter alteri ſeſe eo Tempore obligauerat cauſâ occultius hanc Jmpreſſoriam Artem inter ſe primùm exercendi: quæ nimirum quotidiano vſu, clarior reddita eſt nouis adinuentionibus. Conſpeximus & illic libellum ejuſdem Joannis manu ſcriptum, ac multis figuris Jnſtrumentorum ei Arti neceſſariorum, depictum: Jtem de Atramento elegantiſſima præcepta. Quæ monumenta Joannes Schottus Argentinenſis, & doctrinâ & hac Arte celebris, prædicti* IOANNIS MENTELII *ex filia Nepos, hodie penes ſe illæſa retinet. Cujus tam præclariſſimi Jngenij, ac cæterorum de re literaria bene meritorum* ALSATVM *nomine, tum Jtalia, tum Gallia vllius Barbariei notam Trebocibus noſtris inurere erubeſcat.*

Satin' clarè? (Malinkrote doctiſſime) Satin' ad juſtam meritamque fidem à *Scragio* eruditiſſimo, atque à noſtro EXCVRSVS Authore

relatam ac Poſteris traditam de INVENTO TYPOGRAPHIÆ roborandam, appoſitè? Ecquis nunc iſta, quibus nihil candidius aut ſincerum magis enuntiari poteſt, leuabit; aut contrà audentior ire ſataget? Sed, ô ſi ALSATIA cujus hîc meminit, & de qua nobis aquam aſperſit gratiſſimam, ſupereſſet! Si, inquam, apud nos *Opus* iſtud extaret, in quo quidquid in hac ipſa *Prouincia* nobile ac ſingulare fuiſſet, foretve, curiosè deſcriberet atque abunde explicaret: Quid tuis illis *Moguntiacenſibus* bellulis, *Fauſto* videlicet *Inſtitore*, *Gutembergio Aurifice*, & illo humilioris adhuc ſortis homine, (nam hunc ad manum *Fauſtus* habebat) *Petro Opilione*, fictis ad arbitrium per ſummam *Suorum* ambitionem TYPOGRAPHIÆ INVENTORIBVS jam fieret? In ea quippe *Deſcriptione* ſuæ *Patriæ*, vt multos alios præteream florentiſſimæ Ciuitatis hujuſce honores; hoc quoque, non vt hîc facit, deſultoriè; ſed ſtudio accuratiore ac diligentiore proſequutum ſe iri conſtituit: vtpote cùm addat, ſe leuidenſem hîc tantùm Vrbis *Argentoratenſis Delineationem* adumbraſſe, quam viuis coloribus eſſet expreſſurus in ALSATIÆ *Deſcriptione*. *Sed ampliorem ejus ornatum* (de *Campana* ingenti majoris *Eccleſiæ* loquitur) *Alſatiæ noſtræ explicandum relinquimus*,

cum hoc loci ſummis duntaxat labris & extremis digitis ARGENTORATVM *attingere decreuerimus.*

Poſtremus eorum, qui in EXCVRSV citantur *Authorum*, eſt *Andreas Althamerus*, quem potius ad fidem vocis noſtræ ſoluendam hîc appellabimus; quàm vt fuſiore teſtimonio indigeamus. Quis enim in tanta veritatis luce atque ſplendore, tot tantíſque Cauſæ noſtræ vindicibus atque defenſoribus ampliora requireret? Is porro vir doctus & optimè literatus; atque, vt à me laudatis & ab *Excurſus Authore* prolatis, *Vvimphelingio*, *Spiegelio* ac *Gebuilero* ætate non minor; ſic *Patriæ Hiſtoriæ* cognitione nihilo inferior, *Commentario* in *Tacitum* de *Moribus & Populis Germanorum*, enarrato diſertè ſatis generoſæ ac multùm induſtriæ *Nationis* illius ſplendore ac eminentioribus Titulis, quâ Belli, quâ Pacis Artibus comparatis; celebriores ſui æui de TYPOGRAPHIÆ Authore *Sententias* commemorat; Atque ab ijs quidem *Fauſtum*, ab illis verò *Gutembergium* proponi aſſerens, concludit tandem pag. 254. *Auguſtæ Vindelicorum* Editionis, ad Annum 1581. inſtitutæ: *Alij* IOANNEM MENTEL *Inuentorem ſcribunt.*

Vt autem planum ſit, nullum Tempus extitiſſe ab *Ortu* TYPOGRAPHIÆ, in quo veritatis ejuſce vices non expreſſæ ſint, ac ſi per

manus traditæ; præter albos & authenticos illos ſine controuerſia calculos eorum Authorum, qui in EXCVRSV citantur, quique non longè ab ipſis *Natalibus* ARTIS in lucem prodiêre; ipſaque tum primùm penè florente, ſcripſére: aduocandi ſunt & Alij paulò citerioris Ætatis; deinde remotioris, ac tandem hujus noſtræ Tempeſtatis; ſiue illi Populares ſint atque *Germani*, ſiue alterius *Nationis*, quos paribus in ſcopum eundem, aut minimè certè contemnendis concurrere telis, quod dici ſolet, manifeſtè comperies. Adeo patet hanc ipſam ARGENTORATENSIBVS nullo non Tempore, aſſertam fuiſſe.

Gilbertus Cognatus Nozereti in ſuperiore *Burgundia* natus, (cujus apud omnes juxtà bonos ac literatos, maxima meritò ſemper authoritas fuit, ob probitatis pietatíſque, quam fecit cum profunda eruditione mixturam) in ea, quæ Anno M. D. LVIII. *Baſileæ* vulgata eſt, *Deſcriptione Galliæ*, quam pro veteri *Orbis* cenſu, quinque metis finiri aduertit: *Rheno* ſcilicet, *Oceano*, *Pyreneis Montibus*, *Mediterraneo Mari* & *Alpibus*; docet ARGENTORATVM ampliſſimam ac potentiſſimam TREBOCORVM Vrbem, CLARAM eſſe EXCVSSORIA ARTE: *Cujus facerent* INVENTORES, IOANNEM MENTEL

& *Ioannem Gutemberg*. Quod idem qui ſuprà *Vvimphelingius*, in eo quod excutimus *Argumento* factus eruditior, viſus eſt occupaſſe in ſuis contra *Romanam Curiam Grauaminibus*, dum ait. *Neque nos Religionem à Romanis accepiſſe paruipendimus, pro qua nos Æneas Romæ multa debere contendit. Licet è diuerſo nobis illa, pro nobiliſſimæ excellentiſſimæque Artis impreſſoriæ, per Noſtratium Argentini cujuſpiam & Maguntini*, (quibus verbis ſubaudire neceſſe eſt eoſdem, quos ipſe *Cognatus*: Nam *Moguntiacenſis* erat *Gutemberg* non *Argentoratenſis*, vt antè probatum eſt) *ſagaciſſimam ac vigilantiſſimam induſtriam, Inuento nonnihil debere videatur. Hac enim Arte omnes optimæ fidei & morum doctrinæ, diuerſis etiam linguis conſcriptæ, in vniuerſum Orbem propagantur.*

Sed & ad Annum M. D. LXXXI. eò conſenſiſſe virum eruditionis recoctæ atque politæ *Simonem Fabricium*, *Scholæ Auguſtanæ ad Annæ Primarium*, propalam eſt: vt qui *Althamero*, (cujus laudata in *Tacitum Commentaria*, in quibus MENTELIVS inter *Authores Typographiæ* reponitur, recentauit,) hoc Tempore ſubſcripſerit.

Ac ſimili modo *Joan.* Kahl, ſiue *Caluinus*, *Vvetteranus*, *legum Profeſſor Heildelbergenſis* peritus, ac in literis etiam alijs veterator haud ignobilis, *Jacobi Spiegelij* ſupra rogatam pro MENTELIO

ELSATI-

ELSATIBVSQVE ſententiam confirmauit in ſuo *Iuris vtriuſque vocum Penu*, quem ex ſagaciſſimis quibuſque poſt ipſum *Spiegelium*, iſtiuſmodi *Diſciplinæ* Interpretibus confecit, & Seculo hocce quod decurrimus, incipiente propoſuit ac in vulgus emiſit.

Atque vt ad noſtra vſque Tempora, ſpeciem iſtam probandi quæ potentiſſima eſt, per Loca Authorum, quæ ad rem ſpectant propoſitam, ſectemur, juuat hîc quoque in medium adducere ea, quæ tantò plus ſolidè, quàm publicè dixit, vir noſtrâ memoriâ impendiò doctus, & elegantioribus Muſis percharus, *Mathias Berneggerus*, in illa *Oratione*, quam totius *Academiæ* nomine, *III. Kal. Septemb.* Anni M. DC. XXVII. frequenti omnis Ordinis hominum conſeſſu, habuit ARGENTORATI, in optimi *Conſulis* & *Scholarchæ* diligentiſſimi *Petri Storkij* funere. *Neque* (inquit) *minori dexteritate ſuſtinuit alteram quam dixi, rei* TYPOGRAPHIÆ *Cenſuram. Nobiliſſimæ hujus* ARTIS, *aliarum omnium conſeruatricis, ac inter Mechanicas ſi opus ſpectes, facile principis* INVENTIONEM, *Germanis, & quidem Argentoratenſibus meis deberi; poſſem ſi id agerem, argumentis neque paucis nec obſcuris, oſtendere. Multi nec neſcio, vindicant illam ſibi (nec enim ſoli Atridæ ſuas vxores amant) & nobis quaſi deſponſam ſine vllo*

diuortio volunt abducere :prout elegantulæ virgines esse solent ἀμφήριστοι καὶ περιμάχητοι. *Sed eam nos non dimittimus.*

Te vrgere similibus perfacilè. (Malinkrote disertissime) Sed jura juribus accumulare quid necesse est ? Paucis amat expedita virtus Veritatis, non pluribus, inquit *Tertullianus:* Quæ vt sæpe discordant inter se , ita errorem redolent. Fidei sunt ea , quæ pro *Moguntiacensibus* sublestâ quadam traditione feruntur ; vt & quæ pro *Harlemensibus*, (è quorum cœno hanc etiam plantam euellimus) oggeruntur intempestiuè. Non inficias iuerim sanè, Tuos illos ab ARTE nonnihil nominis reportasse ; non inuentâ quidem illa , sed exculta ætate primâ *Moguntiæ* : Vnde hoc loci repertam fuisse , & ducta scilicet , & *Petri Scoëfferi* , hominis leuissimi temeritate insinuata Opinio , *Joanne Fausto* ipsius *Hero*, *Doctore Artis* ac tandem *Socero*, è viuis erepto · nam eo superstite , hòc vsque audaciæ nunquam processit. Norat quippe *Fust* ipse , quibus è *Locis*, & à quo *Heroë*, hoc INVENTVM cæleste *Moguntiam* venisset , nec poterat æquâ mente, id TREBOCIS inuidere. Vti plus satis in ea re huicce *Vrbi* tribuere , summæ fuerit impudentiæ. Superant etiamnum *Exemplaria* permulta in rerum naturâ, quæ *Faustus* ipse im-

pressit, aut *Opilionis* istius, sui *famuli* manu, imprimi curauit, postquam à *Gutembergio*, vel potiùs à *Gensfleich*, *Moguntiæ* hac *Arte* informatus fuisset. Sic enim hoc nouum isti *Negotium* inter se initio habuêre: Vt *Ansicarus* ille seu *Gensfleich*, *Artis Secretis*, *Argentorati* intinctus à *Patrono* suo IOANNE MENTELIO (velut *Aquila Libertus* à *Mæcenate* quondam *Romæ*, compendiarijs quibusdam Literarum *Notis* instructus est) societatem inierit cum *Gutembergio Aurifabro*. Inde Domino surripiens se suo, cum isto *Moguntiam* aufugit. Quò per vnum & alterum propè sudantes *Lustrum* in eo cliuo, Bona omnia insumpserunt, quæ aliàs suppetebant ipsi *Gutembergio*, antequam quidquam effatu dignum in *Arte*, valuissent proferre. Non quod tamen non illam satis bellè tenerent, ac tantùm-non ejus ad summam non peruenissent: Sed quod imo in fundo apud se, solo suspirante nummo, ijs sumptibus, quibus opus haberent, amplioribus imprimendis *Voluminibus*, prorsus essent impares. Quibus in angustijs ita positis nedum torpentibus, occurrit quasi Θεὸς ἀπὸ μηχανῆς *Ioannes Faustus*, ejusdem Vrbis *Mercator* haud obscurus. Cum illo adfuerunt & Alij; quorum opibus atque fauore subnixi, societatéque ac consortione recreati,

cœperunt per laborum gradus ac protelum, majora Opera moliri.

Cùmque illi ſtarent cælata Toreumata magno,
Et labor anguſtas attenuebat opes,
Artis nec poterat certos extundere fines,
Jncœptum ſtatuit jámque relinquere opus.
Conſilijs tandem Fauſti perſuaſus amicis,
Viribus exhauſtis qui tulit auxilium.
Addidit ac Operi lucem ſumptúmque laboris
Fauſtus, Germanis munera fauſta ferens.

Inquit *Joannes Arnoldus, Bergellanus, Poëta* ingenioſus; ac præter illam, qua nitet eruditionem, in hiſtoria quam extricamus, haud tenuiter verſatus, in CALCHOGRAPHIÆ *Encomio*, quod compoſuit quadraginta plus centum retro annis. Cui etiam hac in re præiuiſſe videtur *Author* ille *manuſcripti Codicis*, quem profert *Rerum Moguntiacarum Scriptor* diligentiſſimus *Nicolaus Serarius*, *Societatis à* IESV dictæ, Preſbyter doctiſſimus. *Hoc autem* (tradit) *Urbis noſtræ Moguntiaci triumphale perpetuæ laudis eſt Præconium, quòd hanc ingenioſam characteriſandi Artem, non ſolers Italorum indago, non celebris Græcorum ſapientia, non multiformis Gallorum ſcientia, neque callidum Barbarorum reperit ingenium; ſed induſtrioſi nobilis Moguntiaci Ciues, ſcilicet Joannes Gudenberg. qui cùm omnem Subſtantiam ſuam, propter Artis diffi-*

cultatem ferè profudiſſet: tandem auxilio Joannis Fuſt, Joannis Medinbach & aliorum conciuium adjutus, rem perfecit. Poſt quem Gudenberg, qui morabatur zum Jungen, *qui locus vſque nunc ejus Artis nomine nuncupatur, Petrus Opilionis, id eſt* Scoeffer *ejus Gener, Artis Impreſſoriæ dilatator extitit: Qui etiam ſuo Tempore multa impreſſit opera. Eccleſiæ Dei quanta prouenerit ab hac Arte vtilitas, quis ſufficienter eloqui valebit? Dum multi Codices obſoleti puluerulentis olim recluſi Bibliothecis, nunc impreſſi palam modico feruntur pretio vænales.* Et hiſce aſſenſus eſt quoque *Joannes Trithemius, Spanheimenſis Cœnobij, Diœceſeos Moguntinenſis*, meritiſſimus & ſapientiſſimus olim *Abbas*, inter ipſáque TYPOGRAPHIÆ Incunabula ortus; dum in *Chronico*, quod de *Domûs* ejuſce appellatione inſigniuit, tangens eas *Gutembergij* rerum Anguſtias, ſic ait: *His etiam Temporibus* (hoc eſt anno M. CCCC. L.) *Ars imprimendi & characteriZandi libros, à nouo reperta eſt in Ciuitate Moguntina, per quendam ciuem, qui Ioannes Gutenberg dicebatur. qui cùm omnem ſubſtantiam per nimiam difficultatem Jnuentionis nouæ in eam perficiendam expoſuiſſet, conſilio & auxilio bonorùm virorum Joannis Fuſt & aliorum adjutus, rem incœptam perfecit. Primus autem hujus Artis dilatator fuit poſt ipſum Inuentorem, Petrus Opilionis de Gernsheim:*

qui multa volumina ſuo Tempore impreſſit. Morabatur autem præfatus Ioannes Gutenberg Moguntiæ in Domo dicta zum Jungen, *quæ domus vſque in præſentem diem, illius nouæ* ARTIS *nomine dignoſcitur inſignita.*

Non ergo, velut intendit *Salmuthus* in *Guidonis Pancirolli noua Reperta*, ſub finem *Partis poſter.* vbi de TYPOGRAPHIA, cum ementito fictóque ſuo publico *Inſtrumento*, (cujus nimis vellem nobis exhibuiſſet tenorem) atque anili narratione, hanc ARTEM *Gutembergium* edocuit *Joannes Fauſtus*, ab eóque ſuppetias expertus eſt: Sed *Fauſtum* & *Scoëfferum* è contrà *Gutembergius*, vel potiùs ſocius ejus *Gensfleichius*, qui verus *Moguntiæ*, illorum omnium in *Arte* ὀρχαμὸς extitit, ſi multis ijſque grauiſſimis Scriptoribus adeóque *Vvimphelingio* ipſi credamus, qui in *Præſulum Argentoratenſium Catalogo*, ad *Rupertum*, diuerſum ſentit his verbis, confusè quidem ac obſcurè ſubjectis: (vt vel magni Authores non omnia perficiunt, ſed aliquando labuntur & oneri cedunt) verumtamen ex quibus nullo negotio, id poſſis eruere: *Sub hoc Roberto nobilis Ars Impreſſoria inuenta fuit à quodam Argentinenſi, licet incompletè: Sed cùm is Moguntiam deſcenderet ad alios quoſdam in hac Arte laborantes, ductu cujuſdam Ioannis Gensfleich, ex ſenio cæci. qui in domo*

boni montis Gutenberg *, in qua hodie Collegium est Juristarum , ea Ars completa est in laudem Germanorum sempiternam.* Atque hæc sola & vnica ratio est , cur olim vnus ex Antecessoribus Vrbis hujus, honorariam ei ἐπίγραφω excitauerit, & insculpserit ibidem,his vocibus: *Joanni Gutembergensi Moguntino , qui primus omnium literas ære imprimendas inuenit ; hac Arte de toto Orbe benemerenti , Iuo Vvitigisis hoc Saxum pro Monumento posuit, Anno M. D. VIII.*

Ac ne fortè hîc aliquis oboriatur ἀχαυτόλογος , qui aliuorsum recedens , Cornicum quod aiunt , oculos velit configere : hanc meam de *Vvimphelingio* mentem firmabo Authoritate *Bernardi* Herkog , qui in *Præfatione* sui *Chronici Elsatiæ* tradidit, *Diuinum libros imprimendi Artificium in Germania cœpisse Anno M. CCCC. XL. Argentinæ : sed Moguntiæ perfectum fuisse , auxilio Joannis Gensfleich.* Cúmque illo concinunt Alia duo , vnum *Gaspari Hedionis* , impressum *Strasburgi* Anno M. D. XLIII. Aliud *Sebastiani Franci* , Anno 1555. *Bernæ.* Quod postremum sic habet pag. 215. *Anno M. CCCC. XL. post natum Christum , sub Jmperatore Frederico III. Moguntiæ in Germania Ars impressoria inuenta fuit per Ioannem Gensfleich, Moguntinum ; Quamquam eam nonnulli Argentinæ priùs à Ioanne Gutenberg detectam tradant.*

Quibus ſubjungam hominis impensè docti ſapientiſque Theodori Bibliandri locum, ex *Commentario* ſuo, *de Ratione communi Linguarum & Literarum*, depromptum: *Quod* (inquit) *adſcribunt quidam excellentiſſimæ rei Inuentum Ciui Moguntino, & nonnulli quidem Fauſto; & ad Annum circiter M. CCCC. LII. prorogant Ortum eius, inde accidit: Quod primus Inuentor excogitatam à ſe Artem in Patria Moguntiam deſcendens, Alijs etiam adjunctis, perfectiorem reddidit.* Nec ſui hac in re diſſimilem ſe præbuit Author ille, altero ſuo, de *Partitione Temporum*, Opere.

Verum eſt igitur *Artis* fundamenta illîus, jacta præſtructáque *Straſburgi*, *Gensfleichium* cum *Gutembergio Moguntiam* portaſſe. Quò ejuſdem in Ædibus retractata frequentiùs, tandem excluſa eſt, molimine hujus: Cujus ideo memoriæ parentans alicubi *Vvimphelingius*, hos verſus ſacrauit.

Felix Anſicare (ſic enim nomen *Gensfleich*, latinè reddidit) *per te Germania felix,*
Omnibus in Terris præmia laudis habes.
Vrbe Moguntina diuino fulte Ioannis
Ingenio; primus imprimis ære notas.
Multum Relligio, multum tibi græca Sophia:
Et multum debet lingua Latina tibi.

At hic *Anſicarus* ſeu *Gensfleich*, à MENTELIO diuino

diuino, à quo ad *Gutembergium* turpiſſimè defecerat, vt antè relatum eſt, edoctus ac informatus fuerat. Ad illum igitur, vt ad INVENTIONIS *Fontem*, ſemper recurrendum eſt; & ad ARGENTORATVM, vt ad genuinum *Locum*, vbi ea ipſa ſuborta.

Hîc vnum eſt, quod meritò quæri poſſit: Cur in eorum Librorum, qui *Moguntiæ* excuſi ſunt primùm, *Subſcriptionibus*; *Gutembergij* illius aut *Gensfleich* Nomina non exprimantur; ſed vtplurimum *Fauſti* ac *Scœfferi*? Ratio eſt nimirum, quòd illi pauperrimi erant: hi diuites. At ſcis (Homo primarie) quodnam *Emblema* ſit *Paupertatis*: vt cujus

Dextra tenet lapidem, manus altera ſuſtinet alas.

Ita ſanè, volente Numine, male-feriatorum illorum quiſque, pro meritis acceptus eſt; vbi ex ipſis *Secreta* nouiſſet *Artis Fuſtheus*. Sic vt, qui prælargus opum vi fuiſſet aliquando *Gutembergius*, ne proprio Marte quid poſſet aggredi, ſummâ rerum omnium egeſtate depreſſus ſit: Ac licet tantiſper recreari viſus eſt, munere ſocietatis beati iſtius *Jnſtitoris*; nec morâ tamen abs illo, eâ mulctatus eſt, ac *Librariâ Officinâ*, quam de ejus præcipuè ſumptibus cum ſocio ſtruxerat, intenta lite propulſus, abjectus atque neglectus. (vt non dicam, hunc breui, rebus hu-

manis inde exemptum fuiſſe.) *Anſicarus* verò, funeratis partibus illis corporis, quibus quondam Lynceus erat, & quæ maximè ſunt Opus TYPOGRAPHIÆ,

Ægrè vitam in miſerijs luctúque trahendo, perfidiæ in *Herum* nefandæ, pœnas exſoluit.

Nec aliò vtique cauſam *Cæcitatis* hujuſce retulit *Argentinenſe Chronicon* illud, quod ſtatim à limine παραινέσεως hujuſce, laudatum eſt; quàm ad Deorum Immortalium, vt cum veteribus loquar, iram: Conceptam videlicet ab inexpiabili proditione illâ, fraudéque, quam ſceleſtum id Caput *Hero* ſuo fecerat. Aber Gott (inquit) der ſeine &c. Hoc eſt; *Sed Deus qui nunquam perfidiam impune dimittit; hunc Gensfleich in pœnam ſuæ in Dominum infidelitatis, viſu priuauit.*

Fœderis autem iſtîus, vt & *Diſcidij*, quæ *Gutembergio* interueniſſe cum *Fauſto* aduertimus, ſic rationem exponit, citato *Poëmate*, *Bergellanus*:

Hîc dum cernebant raras procedere merces,
Sanxerunt dextris Fœdera pacta ſuis:
Quæ Deus, aut Fortuna dabit, communia ſunto,
Æqualis noſtrum ſitque laboris onus.
Fœdera ſed lucri rarò Concordia nutrit,
Indiga ſunt pacis, diſſidioque patent.
Sic poſtquam Authores quæſtus ſpes cœpit habendi,
Ad lites vertunt pectora capta leues,

Jn partes abeunt, ſinceraque pacta reſoluunt,
Et promiſſa cadunt, irrita fitque fides,
Cuilibet vt proprijs ſeruiret Pergula Prælis,
Et ſibi multijugas quiſque pararet opes.
Non tulit injuſtas mens Gutembergica rixas;
Teſtatur ſuperos fœdera rupta Deos.
Cauſa fori tandem pauidi defertur ad ora:
Scribitur ac illis Dica nefanda fori.
Tempore ſed longo res eſt tractata dicaci
Lite, hodie pendet Iudicis inque ſinu. &c.

Dic ergo, Salmuthe, vnde habuiſti nouiſſimè, Primò quidem *Gutembergium*, opulentum *Aurificem* (quem æquè alij ineptè *Famulum Fauſti* confingunt) celebritate ac famâ nouitiæ *Artis* inductum, & lucri abs ea manantis odore allectum, ſe *Fauſto* junxiſſe; illúmque indigentem ſuis opibus leuaſſe? Deinde verò, *Fauſtum* cum eo diuidias egiſſe; quæ poſteà confectæ ſint, lato inter ſe *Decreto*, Anno M. CCCC. LV. quemadmodum tangis, meliùs dicerem, fingis? Quis enim præter te hoc vnquam ſomniauit? Nec mirum, ſi ille, quo nemo veriùs, diſtinctiùs aut clariùs, ſuſceptæ apud *Moguntiam* TYPOGRAPHIÆ *Infantiam* aperuit, *Joan. Arnoldus Bergellanus*, ſingulari & laudato iam *Carmine* contrà cecinerit, & de ea re ſub *Iudice litem* remanſiſſe, notauerit. Cæterùm, hoc ipſum gra-

ue *Diuortium*, non ante Millesimum Quadringentesimum & Sexagesimum Annum accidisse probabile est: Eo quippe Tempore, fidem adhuc stetisse, nedum amicitiæ suæ frigore *Fustin* illum percussisse, ac *Commercij* tesseram confregisse colligitur ex *Subscriptione* jamjam notanda *Vocabularij* dicti *Catholiconis*, Librorum omnium effatu dignorum *Ætate*, (vt ego posito non perfunctoriè calculo, ausim affirmare) facilè principis: Quod quidem *Parisijs* asseruatur, in *Bibliotheca* Religiosorum Patrum *Fuliensis Ordinis*, è qua mihi commodatum est à *R. P. Petro à S. Romualdo*, pijssimo & eruditionis altissimæ varietate notissimo, ac multis in vulgus emissis *Operibus* percelebri Viro. In qua scilicet *Subscriptione* (cùm vna edendo huic *Libro* incubuissent *Gutembergius*, *Gensfleichius* & *Faustus*; cui suberat suus tunc fortè *Scœfferus*: Vt si *Industriam* illi contulissent, hic ministrarit *Impensas*;) nec horum, nec illorum diuisim *Nominis*, mentio facta est; sed *Loci* tantùm, vbi *Opus* excusum est, ne qua scilicet inuidiæ inter se ansa, malè præberetur. Hæc autem illa est.

Altissimi præsidio, cujus nutu Infantium linguæ fiunt disertæ; quique nimiò sæpe paruulis reuelat, quod sapientibus celat: Hic Liber egregius Catholicon, Dominicæ Incarnationis Annis M.CCCC.LX. Alma

in vrbe Maguntina, Nationis inclytæ Germanicæ, (quam Dei Clementia tam alto Jngenij lumine, donóque gratuito, cæteris Terrarum Nationibus præferre illustraréque dignatus est) non calami, styli aut pennæ suffragio, sed mira patronarum formarúmque concordiâ, proportione & modulo, impressus atque confectus est.

Hîc tibi Sancte Pater, Nato cum Flamine sacro
Laus & honor Domino, Trino tribuatur & Vno,
Ecclesiæ laude libro hoc Catholice plaude;
Qui laudare piam semper non linque Mariam.
Deo gratias.

Fuit tempus, Malinkrote optime, cùm egometipse probarem *Subscriptionem* illam, quam laudas, ac antesignanam esse causaris omnium, quas ipse videris, *Dissertationis tuæ* de TYPOGRAPHIA, capite 8. Sed nunc nuper eandem cum accuratiùs relegerem, & quæ ais ibidem, attentiùs perpenderem: quin & *Subscriptionis* hujusce, quam de illo, vt tum primùm prodeunte, nouóque, nec hactenus viso, *Literas formandi Genere*, admiratio produxit, modum, reputarem; non potui certè à me impetrare (quod pace tua dixerim) quin dubitarem de *fide* illius. Nec moueor *Henrici Salmuthi*, & argumenti *Operis*, & ὑπογραφῆς etiam istîus in *verbis*, quidpiam à te dissentientis,

(quamquam ſanè, cùm ad ſcopum eundem collimetis, oporteret vos inuicem conuenire) authoritate, quæ ne titiuillitio quidem ducenda eſt: vt qui in tota illa *Appendice* Commentariorum ſuorum ad *Titulum* XII. *Guidonis Pancirolli Memorabil.* quo de TYPOGRAPHICE agit, vſque nugatur, ficta tradit, aut hallucinatur. Sed alijs Rationibus ſollicitor. *Prodijt hoc Opus Moguntiæ* (tuas Tibi reddo voces) *Anno* M. CCCC. LIX. *eo nimirum Tempore, quo Fauſtus & Scœfferus hujus Artis Arcana, necdum in propatulum producta, alijs communicauerant, ſed etiamtunc in penetralibus & ſecretò, remotis Arbitris, exercebant. Illius autem Inſcriptio ſeu Colophon, ita habet: Præſens Rationale diuinorum Codex Officiorum, venuſtate capitalium decoratus, rubricationibuſque diſtinctus, artificioſa adinuentione imprimendi & characterizandi. Quanti abſque calami exaratione ſic effigiatus, & ad Euſebiam Dei induſtriè eſt conſummatus, per Joannem Fuſt Moguntinum & Petrum Gernsheim, clericum Diœceſis ejuſdem Anno M. CCCC. LIX.*

Cedro digna *Subſcriptio*, ſi aditum haberet! Sed amabo te, primùm / (cùm ita ſuaue ſit, vt *Fauſtus* & *Scœfferus* eo *Tempore*, ſecum in occulto tenerent, ac *Domi* religiosè ſeruarent, hanc *Artem*.) quis *Ioannem Gutembergium*, quicum & *Fauſto* litis conteſtationem fuiſſe, vel *Annos* ſolidos *qua-*

tuor antè, denarrat *Salmuthus*, eandem vulgare prohibuit interim Temporis? Ac, ſi non ad vſum *Ipſam* per inopiam, reuocare valeret, certè alios docere? Vt ſic quoque perabſurdum ſit & ἄτοπον, quod in calce *Breuiarij Hiſtoriarum Trithemij*, Anno M. D. XV. *Moguntiæ* in vulgus elati, *Joannes Scœffer* adjecit, dum ait: *Retinuerunt autem hi duo jam prænominati, Joannes Fuſt & Petrus Scœffer hanc Artem in ſecreto, omnibus Miniſtris ac Familiaribus eorum, ne illam quoquomodo manifeſtarent, Iurejurando aſtrictis:* (ô egregia fides ſeruilis!) *quoad tandem Anno Domini M. CCCC. LXII. per eoſdem Familiares in diuerſas Terrarum Prouincias diuulgata, haud paruum ſumpſit incrementum.*

Sed ad pulchellulum illud *Opus*, quod eſt *Capitalibus* verborum elementis adeo venuſtè ornatum ac illuſtratum; *Rubricationibuſque*, vt fert ὑπογραφὴ, interſtinctum atque decoratum, quod certè fuit eâ *Tempeſtate*,

Rara auis in Terris, nigróque ſimillima Cygno.

Ita-ne de primis huic ARTI commiſſis *Operibus* id vnum eſt, cui inter imprimendum hæc gratia conciliata ſit? Nam in iſtis omnibus, quæ vidi (multa autem vidi,) quorum maximam partem tenet illa

——— *Altera Regia Phœbi*
Pariſius, Cyrrhæa viris, Chryſæa metallis,

Græca Libris, Juda Studijs, Romana Poëtis,
Attica Terra Sophis, Mundi Rosa, Balsamus Orbis,
Sidonis ornatu,

nihil tale vnquam animaduerti. Nec nouitijs *Calchographiæ Temporibus*, & vsum illius tum primùm ineuntibus hominibus, *Typis* edebantur *Productiores* ejusmodi *Literæ*; siue *Imperiales* & *Bullaticæ*, siue *Latinæ* & *Romanæ*, (quæ vi ac figurâ sunt *Atticæ*,) siue *Tornatæ*, quæ cum *Bullaticis* ab *Arte* inuentâ, *Triginta* plus *annis*, idque ab ARGENTORATENSIBVS primò impressæ sunt, & *Capitales* ideo nuncupatæ: Quod ab ijs (ait *Godefridus Tory*, Opere de *vera Atticarum, siue Antiquarum Literarum ad Corpus humanum, proportione*, *scripto Gallicè*) suas *Editiones* inciperent, & Librorum *Capita* ordirentur: Sed absolutis atque consummatis omnino *Libris*, & è *Literatorijs Officinis* amissis, pro arbitrio Possessorum, miniabantur decorabantúrque *Rubricationibus*, vt *commentitiæ* ὑπογραφῆς verbo vtar, ac miro artificio, variéque non rarò, tum ratione colorum, tum sui ipsarum, illustrabantur; in *spatio* illo nimirum, quod à *Typographis* erat relictum designatúmque *Jnitijs Librorum*; aut cùm materiæ varietas incideret, eorum *Capitum*. Hinc præclarus *Spiegelius*, *Enarrationibus in Staurostichon*, superiùs laudatis: *Vtimur & nos hodie mi-*

nio in

nio in miniandis Codicibus, cùm Literæ in eis majores non tantùm ex illo, sed & ex alia materia diuersi colores fiunt.

Annon inde *prægrandium* ejusmodi *Literarum*, quas à *Florum* figuris, quibus erant intextæ, *Florentes* dixêre, quamvis specie *Romanæ* sint, vsus obrepsit? Et hæ *Venetijs* principium habuerunt, *Arte* & ingenio *Erhardi Ratdolt, Augustensis*, sub Annum Christi M. CCCC. LXXVI. aut VII. vt *Capitales* aliæ minores, de *Romanis* participantes æquè ac *Tornatis*, initium cepisse videntur *Parisijs*, industriâ *Typographi* cujusdam, ejus ipsius cognominis: (*Erhardus Vvinsberg* is erat, cujus suprà meminimus) Ante quod Tempus, in vllis *Editionibus Typis* excusas fuisse, non conspeximus. Quod & innuunt *Subscriptiones* duæ, alia prosâ, alia vorsâ oratione, conceptæ, quæ reperiuntur in quodam *Codice*, qui penes me est, Librorum de *Jnuentione ad Herennium*, *Ciceronis Officiorum*, ac *Tusculanarum*, quos hic impressit ibidem, quarum prior sic effertur. *M. Tul. C. ad C. Herennium Rhetoricorum libri quatuor finiunt, Transitionibus, Capitalibus Literis, ac Paragraphis distincti: nitidè, tersè ac perpolitè Parisijs impressi in vico Sancti Jacobi, juxtâ Domum Prædicatorum, Anno M. CCCC. LXXVII.* IV. *Kalend. Nouembris.* Altera verò, quæ in calce est

compacti ex hisce *Tractatibus Voluminis*, sic exprimitur.

Erhardus Ciceronianæ Lectionis Amatoribus
S. P. D.

Quom tua vel Mutis tribuant eloquia vocem,
Quom tua Phœbeus Carmina dictet honos:
Nonne reus Musis & Vatibus vsque tenebor,
Si tacitus Cicero prætereare mihi?
Quod Flacco Varóque fuit, summóque Maroni
Mæcenas, atauis Regibus ortus eques:
Id mihi, si tenues non essent Carmine vires,
Nunc fores Eloquij Diue Pater Cicero!
Quem si Cephaleis vulgaribus annotaui
His libris, veniam Lector humane dabis.

(ita nimirum precatur, quia nouum & insolens id erat tunc *Ætatis*, in Librorum *Editionibus*.)

Nos quoque cùm legeris, pretium ne quæso relinquas,
Artificum ingenuæ quod meruêre manus.
Pro quibus optandi, mihi si nunc copia adesset,
Tam bene pro meritis, commoda mille precer.

Quæ in causa sunt, vt existimem *Subscriptionem* hanc primam *Salmuthi*, tuamque (qualis cujusque sarrituræ illa sit) suppositam esse: Neque ab ijs quorum meminit, *Typographis*; saltem *Anno* in ea signato, excudi potuisse.

Fallunt nos oculi, vagique sensus
Oppressa ratione mentiuntur.

Ac Turris, prope quæ quadrata ſurgit:
Attritis procul angulis, rotatur.

Sine precor, Malinkrote, me talem ſuper ea re mentem induere, vt exiſtimem ὑπογραφὴν illam, non *Arte formulariâ* vnquam exceptam, ſed *manû* exaratam fuiſſe. Quod & poſita in *Limine* tui *Codicis verba*, quæ nobis exhibes, ſignificant ſatis. Illa autem ſunt: *Jſtum Librum dederunt ad Librariam Conuentûs Fratrum Minorum in Galilæa prope Zutphaniam, Venerabiles Germani fratres Magiſter Hermann, & Magiſter Joannes Heruuim de Zutphania, vt pro Jpſis & eorum Parentibus oretur, qui in Teſtamenti ſui pagina deſiderauerunt, quod in prædicta Libraria catenatus permaneat.* Non enim tanti valebat hoc *Opus*, (cujus vberrimo TYPOGRAPHIÆ beneficio, venales eſſent pluſquam ſexcenti Codices) vt *Religioſam* hanc *Domum*, à *Moguntia* non ita longè diſtantem, ſui caritate ac pretio deuinxiſſe, atque in perpetuum obſtrinxiſſe cenſeri poſſet. Non hîc tamen diffitear, Vir magne, me aliàs audiuiſſe ab ornatiſſimis, ac Lectionis multijugæ hominibus, *Diuinorum Rationale Durandi, Mimatenſis Epiſcopi*, vnum de *primis Operibus* fuiſſe commiſſum *Typis*; non tamen ante *Catholicon Januenſis*, ſed *Biblia ſacra*, quæ ad Annum M. CCCC. LXII. impreſſa ſunt, inter & *Jllud*. Sic vt *Librariorum*

menda profectò ſit, (vt in primoribus Librorum *Editionibus* contigiſſe ſæpe ſæpius agnouimus) in ea deſignatione *Temporis*, editi iſtius *Operis*: vbi punctum, quod ante Notam X. poſitum, de numero detrahit; eundem poſt fixum, augere debeat, hoc modo: M. CCCC. LXI. non illo, M. CCCC. LIX.

Num porrò à *Fauſto* ac *Scœffero* priuatim, ſoliſque, *Catholiconis Opus* impreſſum ſit: Num ſimul à *ſuis* Ipſorum *Doctoribus Gutembergio* & *Gensfleich*, haud juuat excutere: Licet ad manum ſit conficere graui authoritate fidéque, *Scœfferum* in *Arte* bene tantum profeciſſe, poſt citatam *Catholiconis* iſtius *Editionem*, quæ Notandorum hîc à me; quin & fortè omnium, aut ſaltem celebrium TYPOGRAPHIÆ *Speciminum*, (ne quis *Ectypas* nobis *Tabulas*, aut neſcio quid aliud non multùm ſpecioſius, noſtra vitilitigando reponat & obijciat) quæ *Moguntiæ* inſtituta ſunt, *Primas* habitura eſt, vt *Bibliorum ſacrorum*, vel *Rationale Durandi*, *Secundas*: Ita tamen vt illa per *Scœfferum* & *Fauſtum*, poſtquam inter ſe & *Gutembergium* malè conueniſſet, expreſſa ſint. Ac *Bibliorum* ecce *Subſcriptio*: *Præſens hoc opuſculum finitum ac completum, & ad Euſebiam Dei in Ciuitate Moguntinenſi per Joannem Fuſt & Petrum Scœffer de Gernsheym, Clericum Diœceſis ejuſdem, eſt conſumma-*

tum, Anno Jncarnationis Dominicæ M. CCCC. LXII. *Jn Vigilia Assumptionis gloriosæ Virginis Mariæ.*

Atque cùm plurima ſcribendi tam properæ *Artis* prouentu, *Codicum* iſtiuſmodi *Sacrorum* Exemplaria *Joanni Fauſto* ſuppeterent: Res ſuas bene acturum ſe, ac fructum vberem collecturum putauit, (ingenij ſcilicet promercalis nondum oblitus, aut *Jnſtitoriæ* ſuæ *Artis* pertæſus) ſi ea vænum deferret *Pariſios.* Quod ſtatim, *Vualchio* enarrante *Fabularum humani Generis* IX. *Decade*, exequutus eſt. *Præter illa quæ recitata ſunt de* TYPOGRAPHIA, inquit ille hoc loci, *ex Henrici Schori Belgæ, Præpoſiti Suburgenſis, ore quoque accepi, Fauſtum quendam, (qui & ipſe antequam in vulgus Artificium emanaret, atque in occulto adhuc teneretur, non ſegniter Moguntiæ laborabat) cùm Bibliorum Sacrorum à ſe impreſſis aliquot voluminibus inſtructus eſſet, Pariſias cum ſuis Exemplaribus, ac nouo hoc fœtu contendiſſe, quæſtum illic vt faceret. Ac poſtquam priore Tempore vnicum Bibliorum exemplar, quod totum membranâ conſtabat, & impigri ac ſolertis alicujus Scribæ ſeu Bibliographi manus aſſiduo labore, poſt longum tandem Tempus, abſolutum reddiderat, quadringentis aut quingentis Coronatis vænijſſet: Fauſtum ſexaginta, magis tolerabili pretio ſua ſingula coronatis vendidiſſe. Ac primò non mediocris animos hominum admiratio ſubi-*

bat, Quî factum esset, vt singula ita sibi exactè Exemplaria responderent, vt in tanto Literarum numero, orationis longissima serie, ac distinctionis immutatione, ne vnicum Jota, per totum Librum, aut minimus apex variaret, qui in alio Codice non compareret; sed per omnia certissimè sibi & paginæ, certo item ac debito suo loco constarent, nec hujus rei rationem capere potuerunt. Cunctantibus porrò Spectatoribus, atque emptionem protrahentibus, suorum quædam Exemplariorum quinquaginta Faustus coronatis concessit: (vt à Mercatoribus, & ab illis sua qui vænalia habent fieri solet, vt forum auscultent, & pro illius constitutione, pretium vel intendant vel remittant) tandem quadraginta Coronatis prostituit ac vendibilia fecit; & multo etiam minoris permisit. Cùm verò qui primò mercati erant, sequentibus se multò viliori pretio, tandem etiam minimi venditos à Fausto libros percepissent: Atque imprimis de hoc scribendi, seu exarandi Literas mirabili modo, ac rei artificioso compendio quodam certiores fierent, quod hîc nimirum non longi labores, nec magni sumptus requisiti; sed omnia & singula Exemplaria simul, vnâ ferè eadémque operâ, Arte quadam facillimâ, perfecta atque impetrata essent: à Fausto falsos ac deceptos se clamabant. Jtaque libros suos Quidam venditori referentes, pecuniæ restitutionem vrgebant: quandoquidem pluris quàm dimidia: quin tribus, aut etiam quatuor justi pretij partibus cir-

cumventos se persensissent ; atque ita quidèm repetundorum nummorum satagebant, & Artifici molesti erant : vt cùm Moguntiam Parisijs reuersus Faustus esset, adeo homo & illic vrgeretur, vt, qua se saluaret Argentinam Moguntiâ transire necessum habuerit. &c.

Hæ sunt seruiles solæque Fausti illius tui Artes, non TYPOGRAPHICE, quam Manus illustres decuit obstetricasse, non viles. En tibi Ingenium hominis, qui quæstûs gratiâ, *Libros* ac *Literas* sectatus est, non vlla animi magnitudine atque celsitate. Ac luculentæ *Commercij* ejusce nunc etiam *Reliquiæ* supersunt in *Bibliothecis* multis splendidissimæ *Parisiorum* Ciuitatis ; *Monasteriorum* puta *Carmelitarum* de *Platea Mauberti*, & *Sanctæ Crucis* de *Britonaria :* Quemadmodum in illâ quoque peramplâ, Illustrissimi Viri *Achillis Harlæi*, *Prætoriani Comitis*, ac *Libellorum Magistri ;* Aliáque amplissimâ Clarissimi & eruditissimi Senatoris *M. H. Boucheti*, mitto cæteras; vbi reliqua hùc allatorum à *Fausto Bibliorum Exemplaria* visuntur.

Cæterum vides, Decane meritissime, tibi quàm parcè, imò nequaquam / verba illa fauêre quæ cum suo *Scœffero Faustus* attexuit isti *Operi Rationalis Officiorum Diuinorum Durandi :* siue *Codicibus Sacris :* siue *Alijs.* Vera tamen hæc esse,

ac pro Oraculis æſtimari Pythicis omnino debent à nobis. An ſi TYPOGRAPHIÆ *Inuentor* fuiſſet is *Fauſtus*, juſtâ ambitione ritéque, nullâ non ope tentaſſet, vt vniuerſus *Orbis* id ſciret? Sed MENTELII induſtriæ ac meriti conſcius erat vir bonus: Ac inſuper viuebat, & aurâ adhuc æthereâ vtebatur *Gutembergius*, qui ei è veſtigio pudorem impoſuiſſet, ſi plagiarium ſic impudentem egiſſet.

Num feliciùs pro te pugnare arbitraberis *Ciceronis Officiorum* Voluminis, quod paſſim teritur, *Subſcriptionem*? Habet illa: *Præſens M. Tullij Clariſſimum Opus, Joannes Fauſtus Moguntinus Ciuis, non Atramento plumali cannâ neque aëreâ: ſed Arte quadam perpulchrâ, manu pueri mei feliciter effeci. Finitum Anno M. CCCC. LXVI. quarta die Menſis Februarij.* Minimè gentium: niſi vnà volueris idem, primos quoſque *Typographos*: vel aliquos Alios admirabiliter induſtrios, diuerſæque ſortis homines, inter *Artis* Heroïcæ *Conditores* recenſere: Quòd nouas quaſdam Literarum *Species*, emendatioréſve *Modos* atque *Compendia* effinxerint, ac ſua cum laude *Poſteritati* communicauerint. Cujus poſterioris meritò *generis* eſt Nic. *Angelus Vergecius, Cretenſis.* qui tam ingenioſè pinxit Græcè, vt *Manus* ipſius *Characteribus* efformandis pro *Archetypo*

nobis

nobis extiterit, jubente illo *Musarum* ocello *Francisco I. Gallorum Rege* optimo: Illo inquam *Literatorum Parente* charissimo & illustrissimo. Hinc & in *Subscriptionibus* quibusdam ea confidentia ipsorum eorumdem *Impressorum*, vt vel à me *Propositis* ambitiosas magis; Libris, quos ediderunt, aliquando subjecerint. Audias rogo quid *illa* contineat, quæ legitur in priori *Editione Junij Juuenalis* cum *Domitij Calderini Commentarijs*: *Junij Juuenalis, Aquinatis, Satyrarum libri Impressi Venetijs diligentissimè* Arte & Ingenio *Jacobi de Rubeis, Natione Gallici, VIII. Kal. Maias: Anno Christi M. CCCC. LXXV. Inuictissimo & inclyto Duce, Petro Mocœnico.* Quid & *ista*, quæ amplissimo cuidam *Operi Bibliothecæ Regiæ Nauarræ Parisijs* assuitur his verbis: *Finit lectura eximij Doctoris Dominici de sancto Gemino, super secundâ Parte Decretalium Libri VI. nulla* Calami exarratione; sed quadam artificiosâ characterisandi & imprimendi Inuentione completa feliciter & operata *per Magistrum Adam Rot, Clericum Metens. Diœces. Anno Domini M. CCCC. LXXI. Die vero Lunæ vltimâ Decembris.*

Inspice quoque & *Illam*, quâ *Aldus Manutius*, exquisitissimus ac celeberrimus ille apud *Venetos* olim *Typographus*, Logices ac Physices *Aristotelis Libros*, (quos promulsidis instar, & miri-

ficæ gustationis *Ammonio*, *Simplicio*, *Aphrodiseo*, *Porphyrio*, *Philopono*, *Themistio*, & cæteris id *genus* ipsius ejusdem *Philosophi Commentatoribus* præire voluit) in hunc modum conclusit : *Impressum Venetijs* Dexteritate *Aldi Manutij*, *Romani*, *Kalendis Nouembris* M. CCCC. LXXXXV. Additum est ibidem : *Concessum est eidem Aldo* INVENTORI *ab Jllustrissimo Senatu Veneto, ne quis queat imprimere, neque hunc Librum, neque cæteros, quos is ipse impresserit; neque ejus vti* Inuento, *sub Pœna, vt in Gratia.*

Adijciam & aliam, *Libri* cujusdam, *Nouitiorum Rudimentum* vocati, (quem *Lutetiæ Parisiorum* vidimus, tum in *Collegio Choleteorum*, cùm apud nostrum *Patinum*,) comprehensam his verbis : *Anno secundum Carnem Filij Dei, à Natiuitate* M. CCCC. LXXV. *ipsâ Die Sanctissimi Regis & Martyris Osuualdi, quæ est V. Augusti; Sanctissimo in Christo Patre, ac Domino nostro, Sixto, Papa IIII. Jllustrissimo præclarissimæ Domûs Austriæ, Frederico III. Romanorum Jmperatore inuictissimo, semper Augusto ac Pio, nunc Coloniæ existente : Jmperiali in* Vrbe Lubicana, Arte Impressoriâ *speciali gratiâ diuinâ, Animarum ob salutem fidelium* Inuentâ, *Epitoma istud in Partes VI. juxta Mundi Ætates, diuisum, prius alibi non repertum, Quod placuit* Rudimentum Nouitiorum *Jntitulari, Dei adjuto-*

rio, qui ſupernas res, ac ſubterraneas feliciter, ſuauiter, tranquilléque diſpenſat, per Magiſtrum Lucam Brandis de Schaſz, feliciter eſt excuſum atque finitum: vt Pauperes ſoluere Libros non valentes, vnum tantùm haberent hoc Enchiridium, loco multorum ſemper ad manum, Librorum. &c.

Paris nominis alias innumeras recenſendo Tempus me deficeret. Ergo-ne cùm *Subſcriptiones* ita ſe habeant, hunc aut illum Palmâ TYPOGRAPHICES INVENTIONIS donandum, aut eam *Lubecæ* oriundam cenſebimus? Quaſi verò; Ex eo nihilominus, Decane ſapientiſſime, firmum ac validum Probationis Argumentum cum *Tuis*, eruere te putas, captaſque fiduciam Iuris. Ac licet ex tribus his, *Gutembergio*, *Fauſto* ac *Scœffero*, nullum aliquem ſelegeris, cui ſoli, eximij illius INVENTI decus & gloriam indulgeas; *Sed ſimul Omnibus*, (quanquam neceſſe eſt, occupet eam vnicus) *vt glorioſi laboris conſortibus, & illuſtratæ Rei Literariæ Triumviris*, cap. 11. tuæ illîus de TYPOGRAPHIA *Diſſertationis* (vbi *Joannis* Medinbach, *Conradi* Henlif, & Aliorum, qui *Gutembergio* & *Anſicaro*, in promouenda re *Typographica* cum *Fauſto* & *Scœffero*, ſuppetias tulêre) obliuiſceris. Attamen *Moguntiæ*, licet alibi priùs inueniri potuiſſe concedas, primò illuxiſſe contendis cap. 22.

tuæ alterius illîus, *De vſu & naturâ Literarum Diſceptationis*, dum ais: *De loco ita ſentio. Omnium confeſſione certum & exploratum eſt*, Moguntiæ *demum hanc* ARTEM, *licet de ea cogitauiſſe olim aliquis potuerit, ad* EXERCITIVM & VSVM *perductam eſſe.*

Vt autem *Lubecenſibus* non ceſſerim, (quidquid referat ὑπογραφὸν) primùm *Jnuentam* apud ſe *Typographiam*: Ita nec vobis *Moguntiæ* periculum hujuſce primum factum eſſe: Sed eo poſt *Ortum*, nec primò fortaſſe *Jpſam* diuortiſſe.

Sed demus gratis permittamúſque, nullibi priùs imprimi cœpiſſe: ac *Volumina* illa, & quæuis alia *Specimina*, quæ omnium prima *Typis* excepta ſunt, hinc exiuiſſe. An ideo ſequitur diuinam fuiſſe repertam hòc loci *Jnduſtriam*, quâ id effectum eſt? Negat *Philoſophia*, quam certiſſimam ac tutiſſimam veritatis eſſe Regulam tute ipſe quàm quiſquam, nouiſti melius. Nec *Petrus Ramus*, cultor illius egregius, in ſui *Scholarum Mathematicarum Procœmij* libro 2. Nec *Theodorus Zuingerus* in ampliſſimo *Vitæ humanæ Theatro*, *Purbachium* in *Tabulis* ambo ſequuti, *Typographiæ Jnuentionem Moguntiæ*, (licet primum omnium, quod ſaltem crederent, impreſſum ibi *Opus* fuiſſe exiſtimarent) retulerunt: ſed *Regiomonti Boruſſorum.*

Narrat vir ille ornatiſſimus, fideique antiquæ ac reconditioris doctrinæ Titulis meritò commendandus, *J. A. Scragius* (quem honoris causâ, hîc iterum nominamus) *capite 9.* ſui de TYPOGRAPHIÆ INVENTO *Tractatus*, tum ARGENTORATI cùm alibi, etiamnum *Libros* reperiri rudiſſimè impreſſos, & qui Paginarum *Numeris*, *Quaternionibus*, Anníque inſuper quô abſoluti ſint, *Notatione* careant: Vt de primis eos eſſe *Tentamentis* MENTELII INVENTORIS, non dubitandum ſit. *Nihil ad me*, (inquit *Maïerus*, *Libro* ſuprà laudato) *Moguntini, Harlemenſes, nec Alij; ſed Veritas quæ defendenda eſt.* ARGENTINENSES *non ſibi ſoli* TYPOGRAPHIAM *deberi affirmant, ſed tot docti in Germania, & communis omnium ſententia. Monſtrantur adhuc Libri primis Typis Inuentoris excuſi, velut eſt ille, qui* Baſileæ, *in Bibliotheca Academica reſeruatur, qui non eſt eius perfectionis & elegantiæ, quæ nunc habetur. Idem confirmat non vnus aut alter, ſed centies mille: & Nemo contradicere potuit vnquam verè, vel hanc laudem ſibi vindicare.*

Sed & ex *Vvimphelingio* notatum eſt, multa ſuis MENTELIVM *Typis* Opera illuſtraſſe: Ac *Pariſijs* etiamnum copia eſt nobis in quibuſdam *Bibliothecis*, prægrandis illius & *Arte*, quæ

nondum prouectâ tum erat *Ætate*, tarda ac hebete, (vt res quæuis, multò minùs perfectæ, cujusmodi est TYPOGRAPHICE, simul incipere atque absolui nequeunt) plus fortasse XX. *Annorum Operis*, *Decem* nempe *Tomorum* multò ingentium ac *regali Folio*, *Vincentij Beluacensis*; *Typis Heroïs* illius primùm commissi, Annóque M. CCCC. LXXIII. emendatè finiti: ac proinde *priore* quàm *Tua* vel *Prima* sint, *Tempestate* incœpti: si (vt tandem fuêre) non ad summam perducti. Sed & commodùm meminisse oportet *Vvimphelingij* ejusdem verborum, quibus habet MENTELIVM hac *Arte* florendo, dum *Rude* tui in ipsa nondum essent donati, vt jam delibauimus, opes maximas congessisse, prouentu *Nouitatis* istius, quæ illi cum nullo tunc erat communis. Vt ex his quoque concludendum sit, rectè *Principia* TYPOGRAPHIÆ à MENTELIO deducenda esse, ac illum eundem PROTOTYPOGRAPHVM audire, & haberi debere. Quis neget hæc? Nemo vnus mehercule, nemo; Nisi qui malâ ductus ærugine maleuolentiáque offusus, ea, quæ diximus, susque deque habuerit, & Solem ipsum lucere mero meridie negauerit. Ideóque in *Fausto* tanta audentia non fuit, vt excusis, vti jam monitum, *Operibus*, quibus præ-

fuit adſcribi voluerit, non dicam *Moguntiam Artis Impreſſoriæ Inuentricem ac elimatricem primam fuiſſe*, (vt eo fatis functo balbutijt *Scœfferus*, ejus aliàs *Puer*, ſeu *Famulus*) ſed nequidem TYPOGRAPHIÆ *Authorem* ſe eſſe. Excute ſi placet omnes ὑπογραφὰς, tum hic à me prolatas, cùm à Te, in tua doctiſſima de TYPOGRAPHIA *Diſſertatione*, eorum nempe *Librorum*, qui ante hoc *Tempus*, in vulgus emiſſi ſunt. Adjunge *his illam*, quæ *Diui Hieronymi Epiſtolis*, Anno M. CCCC. LXX. *Moguntiæ* impreſſis à *Petro Scœffero*, *Henlifio* laudato & *Ioanne Fauſti filio*: Quarum Exemplar reperitur *Pariſijs*, in *Bibliotheca* celebri illa nobilis *Abbatiæ ſancti Victoris*. Ipſamque demum, quæ Libris *Sancti Auguſtini* de *Ciuitate Dei*, Anno M. CCCC. LXXIII. ibidem procuſis, & in *Regia* apud nos ſeruatis, adnexa eſt: Nihil animaduertes prorſus in *Illis*, nec in *Alijs* multis notæ congeneris, quas percurrimus oculis, quô meritò glorieris. O infelix *Moguntia*! ſi tibi TYPOGRAPHIAM non valentioribus adſtruxeris fundamentis: non alijs rationum ponderibus atque momentis; non denique melioribus *Plagij* à te commiſſi crimen turpe, amoliaris Defenſoribus. Nec *Petri* iſtius, qui te primus præfractè *diuinæ Artis Inuentæ* gloriâ nec me-

rita cohoneſtare auſus eſt, temerarijs *Subſcriptionibus* vnquam vrgebis magis. Neque quoque tu *Fauſte*, qui, te minimè cogitante nedum expetente, *Inuentoris* honore decoraris à tuo illo *Hectore*, hoc eſt *Scœffero Nepote*, ἀλλχίνου ἀπολογίς diffluente Gerrone, ac ſuo vel ipſo *Parente* jactantiore, ac putidiore Oſtentatore: vt hoc *Hyperbato*, quod *Triſmegiſti Opuſculo, de Poteſtate & Sapientia Dei*, Interprete *Ficino*, velut impurum Centonem pretioſis veſtibus, vel vilem pannum Purpuræ attexuit, conſpicere eſt: Vbi futiliſſimus ac Rerum inaniſſimus ille *Suffenus* ſe ita miratur ac effert ridiculè: *Deſideratiſſimo* CHRISTI *IESV Optimi Maximi auſpicio vel maximè fretus, extremam ſanè quàm lepido huic Opuſculo manum impoſuit Spectatiſſimus ille vir, Ioannes cognomento Opilionis, primarius Ciuis Metropolitanæ Vrbis Moguntinæ: feliciſſimâ eorum propagine ſatus, qui diuinam ferè Calchographiæ Artem propitijs Fatis inuenerant Anno Virginei Partus M. D. III. Octauo. Eid. Aprilis. Proinde Lector Vale, Siquidem lecta boni æquique conſulueris*: (quanta arrogantia, quanta verborum inanitas & inſolentia!) *ſin minus efficiat pientiſſimus indulgentiſſimuſque Parens ille Deus, è veſtigio reſipiſcas. Iterum atque iterum vale, humaniſſime Lector. Impreſſum atque expletum eſt diuinum præſens Opuſculum, in nobili Vrbe Moguntina*

tina, Artis Impressoriæ Inuentrice Illuminatricéque prima, eia ſtultiſſime? *per Joannem Scœffer, Anno Domini* M. D. III. *in Vigilia Palmarum.* Non vaniſſimâ inquam illâ, ac in tuis *Tuorumque* laudibus profuſiſſima ὑπερβόλαις, alijſve monetæ ſimilis, quas legimus, ex *Officina* tua manantibus, *Quintæ relationis vel vltrà, Jus obtinuiſti*, à quo ſcilicet nulla ampliùs *Prouocatio* fieret: cùm non ἐν ἀγορᾷ, vbi ἀψευδεῖν oportet, id pronuntiatum ſit; ſed in *Typographeio*, ſeu in vmbra prolatum / Atque abs eo, qui non longiùs *Artis* qua de agimus, arceſſit *Ortus*, quàm à *Tempore*, quo clàm primùm *Moguntiam* irrepſit, hoc eſt Anno M. CCCC. L. Vt ex iſta omnibus nota, peruulgatáque *Subſcriptione*, quam *Hiſtoriarum Trithemianarum Breuiario* : Ac *illi* quoque, quod *Eccleſiæ Mindenſis* eſt, ſubjecit, probatur euidentiſſimè, quæ ſic habet: *Impreſſum ac completum eſt præſens Chronicorum Opus, Anno Domini* M. D. XV. *in Vigilia Margaretæ Virginis, in nobili famoſáque Vrbe Moguntina, hujus Artis impreſſoriæ Jnuentrice primâ, per Joannem Scœffer, Nepotem quondam honeſti viri Joannis Fuſt, Ciuis Moguntini, memoratæ Artis primi Authoris. Qui tandem Jmprimendi Artem proprio ingenio excogitare ſpecularique cœpit, Anno Dominicæ Natiuitatis* M. CCCC. L. *Indictione* XIII.

Regnante illustrissimo Romanorum Jmperatore, Frederico III.: Præsidente sanctæ Moguntinæ sedi, Reuerendissimo in Christo Patre Domino Theodorico Pincerna de Erbach, Principe Electore. Anno Domini M. CCCC. LII. perfecit deduxitque eam, (diuina fauente gratia) in Opus Jmprimendi; operâ tamen, ac multis Adinuentionibus Petri Scœffer de Gernsheim, Ministri suique Filij adoptiui: Cui etiam Filiam suam Christinam Fustin, pro digna laborum, multarumque Adinuentionum remuneratione, nuptui dedit. Retinuerunt autem hi duo prænominati. Et cætera, quæ suprà relata sunt: Nam leuium & inanium verborum semper ambitum quærit, nihilque non proponit Iactator ac venditator ille, in omnibus penè Librorum à se procusorum *Subscriptionibus*, quò de suis *Suorumque* laudibus ac meritis, mendacia pro veris, pro grauibus ludicra infundat atque persuadeat. At enimuero constans est Opinio, jam vsque abs illo prioribus ducta Temporibus: eáque & *Germaniæ* vniuersæ, & etiam *Europæ* firmata consensu, Locísque *Authorum* omni exceptione majorum luculentis & innumeris, atramento temperato velut & calamo; quin & chartâ dentatâ, vt loquitur Cicero, expressis, inculcata, hanc *resupinè* scribendi Rationem nimiam miram, incredibilémque, Anno M. CCCC. XL. inchoa-

tam fuiſſe. Itaque mellitus es ac vrbanus val-de, *Scœffere*, dum ſic vltro Fidei vniuerſæ re-pugnas, ſolúſque contendis ſolùm duobus poſt *Luſtris*, eam *Moguntiæ* à *Tuis* tentatam, ac *Bien-nio* tantùm inde perfectam. Quò *Diploma* ad-ducis vanitate à Te refertum, fucóque oblitum, nec niſi ſpecie candidum atque ſincerum, quod ab *Arte* inuenta *Septuageſimo* ſupra *Sextum An-no;* MENTELIO verò, eadem à *Frederico* aſ-ſertâ atque confirmatâ, *Quinquageſimo Quarto*, eblanditus atque emendicatus es à *Maximilia-no*: Dum *Liuium* à Te impreſſum (eò ſiquidem rectà *Priuilegium* dirigitur) vænalem habere pri-uatim cuperes. Vbi Propoſitis ac Poſtulatibus acquieſcens tuis vt moris eſt, *Cæſar*; ſeu potiùs ipſius *Reſcriptorum Officinæ Præfectus*, Vir magni-ficus Quæſtor ejus nomine; Hæc ait: *Maxi-milianus diuina fauente gratia*, &c. *Honeſto ac fideli nobis dilecto Ioanni Scœffer, Calchographo Mo-guntino Gratiam noſtram Cæſaream, & omne bo-num. Cùm ſicut docti & moniti ſumus fide dignorum teſtimonio, Ingenioſum Calchographiæ Inuentum*, Au-thore Auo tuo, felicibus Incrementis in vniuer-ſum Orbem promanauerit: *& ferè omnes Cal-chographi, non modò per Imperij Ditionem: ſed alia etiam Regna, Gratiâ ſeu Priuilegio, de non Imprimen-dis Libris ex Officina eorum manantibus, ſecundum*

vim obtenti priuilegij gaudeant, ne eorum irritus labor fiat &c. Datum in Oppido nostro Uvels, Die decima nona Decemb. Anno 1518. Vbi iterum mihi ad te conuerſo, *Moguntine* mi homo, animus eſt exclamare cum Virgiliana Iunone,

Egregiam verò laudem & ſpolia ampla refertis,
Tuque Puerque tuus, magnum & memorabile
Nomen!

Ain' tandem, putáſne vanâ tuâ prædicatione, atque hoc potenti quaſi Ariete, inuictum Veritatis robur, tractæque per Tempora fidei certiſſimæ Argumenta ſuffringere? Ain', inquam, putáſne aliam te poſſe gloriam decerpere, quàm *Typographices* à *Moguntia* (vbi à *Gensfleich* edoctus) per Orbem *Propagationis*? Quid enim aliud ſibi volunt hæc verba: *Cum Ingenioſum Calchographiæ Inuentum, Authore Auo tuo, felicibus Incrementis in vniuerſum Orbem promanauerit:* Niſi quod fueris *Author* equidem *Progreſſus* & *Incrementorum*; Sed inuentæ jam *Artis*: ſeu clariùs, Te ipſam jam natam vbilibet diſperſiſſe atque propalaſſe. Quam Tibi laudem, aut *Puero* tuo, *Petro* illi *Scœffero*, (quem perperam volunt Quidam, *Typos fuſiles* induxiſſe, ac *Protomolybdographum Moguntiaci* extitiſſe) cum pluribus Alijs communem non inuidemus.

At vitilitigabit aliquis, *Hypallagem* eſſe in ver-

bis; Sicque Te ſemper habere, quod efflictim deperit ac ſectatur ſtultiſſimè *Nepos* tuus, ἑαυτὸν τιμωρούμενος ideo ille *Scœfferus.*

Sed inſpice precor, quid *Lege ſeptima, Tituli XXVI. de Diuerſis Reſcriptis & Pragmaticis Sanctionibus, Libri* 1. *Codicis* edicatur. *Vniuerſa Reſcripta, ſiue in perſonam Precantium, ſiue ad quemlibet Iudicem manauerint; quæ vel Annotatio, vel quævis Pragmatica Sanctio nominetur, ſub ea conditione proferri præcepimus:* Si preces veritate nitantur. *Nec alium fructum precator mendax Oraculi percipiat impetrati, licet in Iudicio aſſerat veritatem; niſi Quæſtio fidei precum, Imperiali beneficio monſtretur inſerta.*

Alijs ergo nunc, Fauſte, ſolidioribus hiſce ac præſentioribus *Partium* tuarum vindicibus eſt opus, ſi tuis *Deam Typoſinam* Penatibus accenſere volueris: Sin minus, (vt Cælo ſanè Luna deduci poteſt faciliùs) præpoſtera ambitione illius Túque tuique moueri abſiſtite. Nolim tamen, Vir bone, eâ modeſtiæ laude fraudari Te; Quòd in fine *Operum*, quæ Te curante atque allaborante procuſa ſunt, *Metropoli* tuæ, (quam *Typographices* datæ conſciam apud ſe neutiquam noueras) hunc honorem deferre, ac vnâ ſimul & eadem fideliâ Tibi attribuere non ſategeris. Sed nihilominus tamen apud omnes nunquam non inſimulandus exiſtes, ac ingrati animi cul-

pæ ſemper accuſaberis : Quòd nec *Gutembergij* puta, nec *Gensfleich*, *Magiſtrorum* in *Arte* tuorum / Nec INVENTORIS ipſius & PROTOTYPOGRAPHI (quod vnum ſileri non potuit, abſque piaculo graui) mentionem feceris. Quod toties quoties mecum ipſe perpendo, ac dolo malo quæſitum de tanto *Heroë* ſilentium recogito, ſemper iniquè fero profectò, vt ex neceſſitate debeo, ac indoleo plurimùm, quòd apud pleróſque ſingularis in Diſciplinarum Studijs ingenuarum commendationis, præjudicio fuerit primo TYPOGRAPHIÆ Authori. Sic vt licet poſt multa Annorum Curricula, per quæ Filijs & Nepotibus ſuis non Verba, ſed verbera pro *Patriâ*, nobiliſſima, &

——— *graue Martis Opus*,

vt plurimùm, ſtudio fuêre / *Exoriar* ipſe hodie illîus (præfiſcine dixerim) *ex Oſſibus vltor*, tam inuidioſæ taciturnitatis: clamem, poſtulem, implorem Deûm atque Hominum fidem. Nec enim ego qui Literatæ propiùs Militiæ addictus ſum, tot vexatus *Sermonibus*, auitæ noſtræ Laudis honores tranſuerſum non tantùm agentibus; ſed & immeritis mancipantibus: Tot inquietatus *Objectionibus*, nulli alij fundamento innixis, quàm aut *Vulgi* erroribus: Aut inſubidè propoſitis *Adriani Iunij* Fabulis, & puerili-

bus Nænijs: Aut puris putiſque *Scœfferorum* ſycophantijs, quiui me continere; ſomnóque inerti ſplendidiſſimum Decus *Patrium* ita deſerere, quin jam tandem reponerem, atque cogerem tum hoſce, tum illos, *Moguntinenſes* & *Batauos* eam, quam hactenus malè ſibi arrogarint de ARTE Victoriam, cum pudore ac infamia reuomere. Ingenuorum ac Liberalium ſemper hominum fuit, Animi dotes excelſas & Acta præclarè vel in Hoſte laudare, fateri, publicare: *Fauſti* ac *Scœfferorum*, velut agreſtium & Opicorum, minimè· qui dum probè conſcirent, Vnde, & à Quo TYPOGRAPHIA veniret: (cùm *Gutembergius* ac *Gensfleich*, qui *Moguntiam* furtim hanc pertulerant, ſe Orbi dediſſe non dicerent) ſubticuerunt tamen *Authorem*, ac inſinuare conati ſunt, non voce tantum in *Colloquijs*; Sed & poſitis in fine *Operum*, quæ ediderunt atque vulgarunt *Adſcriptionibus*, atque *ad Lectorem Monitis*, hanc à ſe manaſſe. O effrenatam audaciam! quam nequidem ipſa *Codicillaris* Authoritas *Frederici Cæſaris*, quæ virum eximium, IOANNEM MENTELIVM, Anno M. CCCC. LXVI. REPERTOREM *Artis* agnouit; & ſuffragante veritate, non tam *Placito* quàm *Libito* in futurum aſſeruit, reprimere valuit ac obruere. Ipſe namque aduertens

homo ſublimitate mentis, animíque vigore, non minus, quàm Nobilitate atque Generis claritate præcelſus, *Moguntiam* ac *Suos*, INVENTI iſtîus gloriam ſolennem, ſibi vni debitam, proteruè ambire: non palàm quidem & apertè, ſed verſutiâ & *Arte*; Séque nequidquam, quò eo diſcauerent, multoties clamaſſe, ac etiam quiritaſſe, *Imperatorem* adijt,

——— ipſi memorat Nomenque Decuſque,
Quidve petat, quidve ipſe ferat.

qui vtique diu cùm pluribus, ex quo de *Arte* tam mirâ rumor inceſſiſſet, quæritarat, Cujuſnam hæc eſſet. (nam *Typographicæ Moguntinenſes Operæ*, ſiue poſt *Diſcidium* inter ſe, ſiue antè; non deſignabant *Authorem* illius, in *Editionum* ſuarum *Subſcriptionibus*) Vti cùm eſſet is ipſe ſupremus Arbiter, ſuæ cauſæ *Vindicem* agere, non indignum duceret, & impotenti *Vrbi Suiſque*, frenos inijcere non refugeret. Annuit *Cæſar* libenter, juſſitque hunc ipſum,

Cui nec deformes obſcuri ſanguinis Ortus:
Nec ſine luce genus,

incomparabilem Virum, ſolum INVENTOREM audire, Interdicto perpetuo, ne quiſquam deinceps illîus Perſonam temeriter aſſumeret; Eóque nomine, *Capiti gradientis Aurei* LEONIS, qui in Scuto ipſius *Gentilitio phœnicei coloris*, depictus

ctus erat, ſuper imponi præcepit CORONAM, & illam *Auream*: Quemadmodum etiam *Illius*, qui, pro more *Imaginum equeſtris Ordinis* hominum *caſſidis Apici* accumbebat, *pennarum erectarum Faſciculum.* quibus ille conſultò, palámque (vt nihil de Inſignibus ad laudem Viris, obſcurè nunciari oportere, aiebat) viſus eſt voluiſſe MENTELIVM, qui ſingularem illam *Scriptionis* Speciem, quæ PENNIS innuitur, Literarum *Formis* ac *Typis* ſubtiliſſimè, ac cum miratione Inuentis (quò nunquam *Priorum* penetrauerat Ingenium) produxiſſet, CORONA PENNISQVE, velut in ea re Principem; vt Spicis Veteres *Frugum Deam*, redimire. Sic *Domitianus Statium*, ob Carminis præſtantiam honorificè coronauit: Sic etiam *Ottomanus* Turcarum Dominus *Gentilem Bellinum*, Ciuem *Venetum*, ob pingendi Artificium, equeſtri dignitate ornatum ad ſuos remiſit. Quod FREDERICO ſanè non minori gloria ceſſiſſe putandum eſt, quàm *Scipioni* quondam *Romano*, qui ad *Monumentum* ſuum *Ennij* Statuam: aut *Aſinio Pollioni*, qui in *Bibliotheca* ſua, ipſam *Varronis* imponi juſſêre.

Ac quamuis Rei familiaris exiguitas, bonæ mentis vtplurimum ſoror atque contubernalis, (in quam, perficiendæ atque ad ſummam du-

cendæ, admirabilis *Artis* ardore MENTELIVS incurrerat) in *Frederico* debuiſſet expetere *Lyſandri* in *Antilochum* Poëtam eximium, cui pileum argenti plenum retribuit, potiùs animum: quàm *Ejuſdem* in *Niceratium* Poëſeos vtique non vulgarem Artificem, quem Coronâ donauit: Maluit tamen æternis ſemperque virentibus gloriæ titulis & honoribus fruiſci, gaudere, beari; ac illo munere dignitatis illuſtri, *Majoribus* & *Poſteris* prælucere ſuis, quàm fluxis opibus non carere.

Fabulæ fuit cum ſuis, riſuíque *Moguntia* tunc Temporis, nec vt Plebeiam decebat, mutire auſa eſt; donec elapſis ab emiſſo in MENTELII gratiam Imperatorio *Reſcripto*, *VI. Annis*, depudeſcere cœpit *Petrus Scœfferus*, in *Editionum* ſuarum pleríſque hinc inde conſarcinatis pro *Moguntia Subſcriptionibus*, fallaci aſſertione & mendacio, Veritatem; vt & propriam MENTELIORVM hæreditatem decoquentibus: Cujus generis eſt illa, quæ legitur in fine Codicum *Æternæ Sapientiæ*, *Editionis* ſecundæ *Moguntinenſis*, ad Annum M. CCCC. LXXII. initæ, quos hîc etiam in nonnullis *Bibliothecis* inſpeximus. Concinnata eſt autem illa, partim ex ea, quæ affixa eſt *primæ* eorumdem *Librorum Editioni*, antea relatæ: partim ex *alia*, quæ *Catholiconi* toties

indicto, subjecta est / & quâ quondam erectus, ac meritò incitatus *Artis* INVENTOR heroïcus, *Fredericum III.* humanum tunc *Jouem* vocauit clamore Veritatis. En series ipsius: *Præsens hoc Opus præclarissimum, almâ in vrbe Moguntinâ inclytæ Nationis Germanicæ, quam Dei Clementia, tam alto Jngenij lumine donóque gratuito cæteris Terrarum Nationibus præferre, illustrareque dignata est, artificiosâ quadam adinuentione Jmprimendi, seu CharacteriZandi, absque vlla calami exaratione sic effigiatum, & ad Eusebiam Dei est industriè consummatum, per Petrum Scœffer de Gernsheim, Anno Dominicæ Jncarnationis M. CCCC. LXXII. in Vigilio Matthiæ Apostoli.*

Quæ tamen abunde, vt nec similes, cùm ad ambitiosum pro *Moguntia* palatum non faceret, & rem pro arbitrio non exponeret: In alijs postea non adumbratè id egit, sed absolutè claréque: Velut apparet in illa, quam *Iuris Institutionibus* apposuit, *Anno* M. CCCC. LXXVI. Atque in altera, quam *Sequenti* proximè, *Decisionibus DD. Rotæ.* quarum vtriusque, pereruditе Decane, meministi notato *Capite.* Nec Tibi soli, fatemur, fucosæ fuêre atque fallaces tam bellæ, soláque specie candidæ *Jnscriptiones;* sed multis pariter Alijs, authoritatis non tenuis *Scriptoribus*, quos hîc appellare non necesse est.

Atque id ſanè moleſtè noſtrum INVENTOREM tuliſſe, valdéque excanduiſſe non ambigerim / hominem videndo tam planum, tamque perfrictæ frontis & leuem: tam, inquam, audacem, duri oris ac impudentem; vt neque *Formali vindiciarum Authoritati*, neque juſtis pro *Argentorato* Rationibus: quin nec propriæ, quæ non poterat non ipſum redarguere, Animi conſcientiæ acquieſceret.

——— *Adeo Jmmanis gloria falſi*, hunc ipſum hominem ambitioſum vrebat! Sed vno abs illo tantum non *Anno*, nulli vnquam ſecundus demerendis hominibus Sortis & Æui cujuſque mirabili *Compendio Scribendi*, ſeu Literas celerrimè confingendi excogitato *Artificio* MENTELIVS, plenus Annis, Honoribus & Liberis, (quæ Argumenta ſunt planiſſima beneuolentiæ cæleſtis) humanitate *Straſburgi* exutus eſt, ac propter virtutem Cælo receptus, priuſquam Bambalionis iſtius, Decus ſic ſuum collutulare nitentis, jactantiam refrænare poſſet, ac audaciam retundere: vt ex vetuſto Codice, *Liber pulſuum Mortuorum* appellato, Cathedralis Eccleſiæ, quam Münſter vocant: ſuperbæ inquam, iſtius Ædis, quæ magno ſuo merito inter Miracula recenſetur Orbis, quò ab omnibus omnium Ordinum hominibus, vt in ma-

gnifico, eóque digno Mausolæo perhonorificè sepultus est / patet, eâ nimirum Formulâ, quam ad me misit Vir magnificus, & Ætatis nostræ gloriam exornans suis virtutibus, *Gaspar Berneggerus*, *Matthiæ* illius jam nominati filius: *Item obijt* (ea ipsa est) *Dominus* IOANNES MENTELIVS IMPRESSOR, *Sabbato post Conceptionem Virginis* MARIÆ, *Anno* M. CCCC. LXXIIX. *Et factus est ei pulsus cum Campana magna, Dominicâ sequenti.* Qui quidem *Pulsus* ingentis *Campanæ* illîus, fiebat tum tantùm denatis Principibus, aut aliquâ Dignatione ac meritis, supra profanum vulgus euectis hominibus. O felicem fortunatamque tanto Ciue *Strasburgum*! ô mirificam, vt olim *Argenti*: (à quo Tibi nomen est) sic *Ætate* Majorum, promicondam *Literaturæ formalis*, quæ *Procuratore* hoc ipso eruta est, ac per *Orbem* dispersa! O pietaticultricem summópere *Gentem*, quæ Fatis functum *Semonem*, & jam *Indigetem* supremis honoribus, Campanæ nempè majoris, seu ærei Vasis immanis Augustissimi *Templi Beatissimæ Virginis*, ingenti pulsu atque boatu, quò videlicet Christiani Deo Opt. Max. cultum exhiberi; & Vota ac Preces, quæ fiunt pro Mortuis atque funduntur, in altum euehi efferrique, opinantur / Pompa ferali, Exequijs & Laudatione fu-

nebri proſequuta ſis : Hiſque confectis etiam curaueris *Inſtrumentorum*, quibus TYPOGRAPHIÆ qua fingendæ qua tractandæ, vſus is *Heros* fuiſſet, *Figuras ipſius Lapidi ſepulchrali* exſculpi; vt his, quaſi digitis monſtraretur, inibi *Oſſa* quieſcere, tam ſtupendæ & à nulla non Ætate mirandæ INVENTIONIS *Authoris!* Sed quidquid id eſt, quod in gratiam iſtîus perhumaniter effecêre hi Ciues, non tantum eſt ſanè, quin hoc INVENTVM cæleſte non ſuperet ſuum. Et verò, ſi *Philtatius Athenis* Statuâ donatus eſt; quia *Glutine* Libros continendi rationem dediſſet : ſi *Mentor*, & *Apelles* : ſi *Polycletus* & *Protogenes*, tum pingendi cùm ſculpendi præcellentes Artifices, ideo diuinis concelebrari laudibus meruêre, quòd illuſtrium Simulachra Virorum & Imagines, graphicè formarunt ac lepidè; Quid potuit huic noſtro condignum MENTELIO decerni? qui non *Libros* vt ille, modum compingendi; ſed eoſdem miro Artificio effingendi : Non vt hi, mutas Corporum figuras, inanes, parumque admodum profuturas; verùm eloquentes & ſolidas, minimèque mutabiles Animorum Icones, necnon præclariſſima Ingeniorum Monimenta, beneficio *Typorum*, quos *Prior* ſuggeſſit, exprimere docuit, & intermorituris nunquam Chartis, (qui-

buſcum venerabile Nomen ſuum victurum eſt) Æternitati conſecrare? Abſit tamen, ô ſplendidiſſima & florentiſſima ARGENTORATENSIVM Ciuitas! vt non in eo Te non gratiſſimam dicam, quæ omnibus inclytiſſimæ Claritudinis Decoribus *Ciuem* tuum ornaſti, Poſteritatíque meritiſſimè commendaſti. Hinc etiam ab *Arte*, cujus PRINCEPS is fuit, ducto Nomine, ſimplici quidem ac nudo; verùm perhonorifico, & κατ' ἐξοχὴν dicto, Te volente, indictus eſt proximè ſuperiori *Epigraphe*: Sicut *Virgilius Poëta*, qui *Poëtarum Rex* extat. Vt qui nempe cùm viueret, ſolùm teneretur amore Virtutis, non ambitione duceretur inani,

Pieriam tenui frontem redimire Coronâ
Contentus, famæ nec dare vela ſuæ,

Vt apud *Martialem Jmperator* ille. Sed nec ſpecioſius ſe gerere amauit, in ijs, quas illuſtriſſimè ac ornatiſſimè moderatus eſt, *Jmpreſſionibus*, haud vnquam ſine diuinitate dicendus noſter MENTELIVS. (nam perfecto tam pulchro INVENTIONIS ſuæ *Opere*, non ſtatim hic deſtitit, ſed porrò perrexit, ac diu incubuit diuinæ huic ARTI, quam vel *Reges* ac *Duces* nonnulli, *Alijque* celſioris Statûs homines non ſolùm venerati ſunt; ſed & manibus tractauerunt: Vt de *Siciliæ* quodam Rege, procedam

ordine: de *Henrico III. Francorum* & *Poloniæ*; (cujus hîc Prælum perelegans & expeditum
——— *nobis hæc Otia cudit*)
De *Ludouico XIII.* Eorumdem atque *Nauarræ*: déque multis Principibus inuictissimæ *Saxonicæ Domûs*, alijsque Magnatibus, atque Tetrarchis: De *Marco Musuro, Janoque Lascare, Proceribus Jmperatoriæ Græcorum Stirpis*: De Episcopis, & Præsulibus enarratur. Adijciam his demum Consistorianos Comites, ac Supremæ Curiæ Præsides, *Budæos*, *Ranconetos*, Iuris Antistites ad miraculum eruditos, quibus aliquando non insuaue fuit se quoque *Typographicis* apud *Robertum Stephanum Operis* permistos agnoscere, ac singulare hoc Negotium apud eum exercere, cui, vt Illustrissimus edicit *Thuanus*, ob acre Iudicium, diligentiam accuratam, & ARTIS ipsius elegantiam; non solum *Gallia*, sed vniuersus Christianus *Orbis* plus debet, quàm cuiquam fortissimorum belli Ducum, ob propagatos fines, Patria vnquam debuit: majusque ex ejus vnius industria, quàm ex tot præclarè bello & pace gestis ad *Franciscum* (Primum scilicet) decus & nunquam interitura gloria redundauit. In ijs inquam suis *Jmpressionibus*, Vir frugi atque modestus IOANNES MENTELIVS, ne verbulum quidem adjecit, quô planè mirandum, ac ter-

ac tergeminis tollendum honoribus TYPOGRAPHIÆ *Artificium*, à ſe proficiſci referret atque contenderet. Nec ideo tamen putarim honori ſuo litatum minùs. At quid enim inepto ac incongruenti id loco, cum phaleris affectare?

Ipſa quidem Virtus pretium ſibi, ſoláque latè
Fortunæ ſecura nitet, nec Faſcibus vllis
Erigitur, plauſu-ve petit clareſcere vulgi:
Nil opis externæ cupiens, non indiga Laudis,
Diuitis animoſa ſuis, &c.

Cenſes tamen, ô *Moguntiace*, hoc-, idoneo velut inſtrumento, jus tibi ſolidum ex animi ſententiâ, contechnatum iuiſſe, tanquam Te DIXISSE, ſufficeret, tuáque valeret in eo ſine ratione Authoritas. At toto cælo aberras, mi Homo: vti jam mirum ſit, quàm aptè conueniat in Te, quadrétque plagoſi objurgatio iſtius Agazonis apud *Anianum* in *Fabulis* ad Aſinum ſuum, pelle ornatum Leonis,

Forſitan ignotos mutato murmure fallis:
At mihi ceu quondam ſemper Aſellus eris.

Ita certè eſt, pleríſque rei qua de agimus, *Hiſtoriæ* ignaris, ac mentis bonæ ſimplicíſque Lectoribus tuis offucijs os ſublinere & imponere poteris, ac cum tuis ſupra memoratis *Anteceſſoribus*, de eorum credulitate ludere, deblateratis

neſcio quibus vocibus & veri Laruâ obtectis ὑπογραφαῖς effutitis. Adeo vt Viri graues & docti *Gebuilerus* & *Spiegelius*, quibus jam teſtibus profecimus, pro ſuâ cujuſque in Patriam pietate,

(Nam pius eſt Patriæ Facta referre, labor)

neceſſum habuerint aliàs, hoc publicè falſi arguere atque ſugillare, déque *Plagij* turpitudine *Moguntiacos* interpellare. Ac ille quidem ſuâ *Oratione* ſolenni: in qua euidentiſſimè demonſtrauit; imò inuictiſſimis & Achilleis confecit Argumentis, IOANNEM MENTELIVM, (quem quadam admiratione commotus, ſæpiùs fortaſſe laudo quàm neceſſe eſt) CALCHOGRAPHICES *Artificium*, abhinc ducentos ſupra tres Annos, ARGENTORATI abſoluiſſe conſummaſſéque, quidquid *Moguntiaci* oggerant de ſuo *Mercatore*. *Ipſi quidem vidimus*, inquit, *Syngrapham Herois illius: conſpeximus & illic Libellum eiuſdem manu ſcriptum, ac multis figuris Inſtrumentorum ei Arti neceſſariorum, depictum: Item de* ATRAMENTO *rite conficiendo, Præceptiones.* Vnde in primis *Polydori Virgilij Editionibus*, ſui de *Rerum Inuentione Operis*, non potuerim ego ſine bile legere, hoc *rei Typographicæ Petro Scœffero* referri; cùm ad eam non ille naſcentem vocatus ſit, ſed jam adultam: ac in illa *Ætate*, in qua vſu probatus debe-

bat esse modus aliquis, concinnandi istiusmodi *Atramenti* genus, quod simul cum *Arte* MENTELIVS expressit, ac plurifariam esse parandum in *Aduersariis* suis reliquit: putà cum fuligine, seu fumo parietibus inhærente Picis resinæ: vel Tædarum, aut vitis nigræ sarmentorum carbonibus, siccatáve & vsta vini fæce, alijsque non dissimilibus operosissimè tritis rebus, olei lini vel nucum, cui inter coquendum gummi aliquid, vel glutinis, aut ouorum albuminis adijceretur, quantum satis esset, sumebat: Aut pondo Libræ vnius liquidæ verniginis, hoc est Gummi Iuniperi, oleo lini soluti, (quod exemplo sit) addebat memoratæ Fuliginis vnciam circiter vnam; ac insuper eam, qua foret opus, nucum olei quantitatem. Quæ inter se mixta bullirent: Æstate quidem diutiùs, quo crassius, adeóque lucidius, & nigroris exuberantioris Atramentum euaderet; Hyeme minùs. Quod etiam accidit cùm major vel minor olei portio, quàm verniginis ingeritur. Et illam quidem *Formulam*, è Recentioribus aliquos æmulari obaudio. Quæ omnia *Ioannes Schottus* INVENTORIS ipsius ex *Filia* Nepos, *Argentorati* habebat.

Spiegelius verò in multis *Operibus* suis *Gebuilerio* subscribit, ac præcipuè in *Lexico Cæsarei Juris*: *Quamuis* (refert ipse hoc Libro) *Artis istius pu-*

blicatio, ſed tamen haud abſque ingenio, Moguntiacis tribuatur. Videbant ſiquidem magni illi Viri nec publici ſaporis Scriptores, Scœffere, Te tuoſque, excogitatâ ac verſutâ captione, TYPOGRAPHIAM *Moguntiæ* propriam eſſe, prædicandi anſam arripere à nouitijs *Typographei* ſui recentis, fœturis. In quo ſolo friuolæ iſtius ac inanis, pro hac *Vrbe Fauſtóque* præſumptionis, vis & ſumma poſita eſt. Sed ſpecies iſtæc Argumenti, quæ futilitatis plena eſt atque leuitatis, cùm & ſtultiſſimè obtrudatur juxta credatúrque, non eſt quod mireris, Scœffere, ſi non tantum non ALSATES, ſed nec alij Sapientiores (vt de *Ramo* & *Zuingero*, quibus *Funccium* adjungemus, ſuprà propoſitum) ei non ſubſcripſerint: Verum ipſi cur miremur maxima cauſa eſt; dum te hominem intuemur, adeò projecti pudoris, vt nulla nec ratio, nec publica & ſuprema authoritas reuocare potuerit, ac ſemel efficere, vt ſanates indueres animos, & confeſſa tandem fraude, in gratiam cum Veritate redires, fatereríſque nobiſcum (quod hactenus *ipſa* per vos oppreſſa dictat & efflagitat) *Typorum* diuinum ac immortale *Beneficium* ARGENTORATO non *Moguntiæ*; MENTELIO, non *Fauſto*; NOBILI, non obſcuro; Mathematices Scientiarum perito, non earumdem ignaro imputan-

dum esse. Hinc nec temerè vulgo persuasum est, subtilissimum tantæ rei *Promum condum* extitisse, non è *Triuio Mercatorem* aliquem, non *Puerum Institorem*; sed *Equitem*, & illustri procreatum sanguine, mente exercitatum atque sagacem: Pro quo *Gutembergium* qui regerunt, minimè attendisse videntur ad vitæ genus ipsius, quod meritorium planè fuit ac vile ARGENTORATI, priusquam CALCHOGRAPHICES *Repertoris seruum* improbum corrupisset, atque ad pinguiorem liberioremque Fortunarum conditionem euocasset, vt accuratissimi quique *Chronologi*, alijque Authores non incuriosi testati sunt: è quorum classe est *Sethus Caluisius*, quem hac ratione commendabat *Epistolâ* quadam IVSTVS *Josephus Scaliger*, vir ille sempiternâ Seculorum memoriâ reuerendus, ingenij acritudinis, & Doctrinarum quibus insignis.

——*victorque viros supereminet omnes*, nobiliorum gratiâ: *Rerumque Moguntiacarum* suprà nominatus *Author*; & *Laurentius Byerlinkus*, homo plurimæ ac variæ scientiæ: Qui duo posteriores magnopere mirati sunt, cur *Equitum Classi* foret annumeratus *Aurifex* iste *Gutembergius*. Nostri autem *Heroïs*, clarum esse decus Generis, docent abunde *Obseruationes Historicæ Pro-*

uinciæ Rhæticæ; vbi ſuperant etiam hodie Monimenta non exigua celebrioris olim *Oppidi*, MENTELIORVM de *Nomine* dicti: in quo *Gentis* illius Primores olim dominati ſunt. Sed hîc minutiùs ea, quæ nobiliora Ingenia audio excepiſſe, perſequi, hominis eſſet & vani & otio ſuo abutentis: Tantum dicam (quod *Poſteros ſuos* ignorare noluit *Proauus* meus IOANNES MENTELIVS, à noſtro TYPOGRAPHICES INVENTORE *Domûs* Ordine IIII. Εφεδρος inquam ille, qui *Primus* ad *Annum* M. D. XLVIII. in *Gallias* ex *Alſatia* conceſſit, prope *Caſtro-Theodoricum* vrbem) *Fredericum Cæſarem* non inter *Equites* ac *Patricios* MENTELIVM adlegiſſe, neque illum feciſſe *Nobilem*, ſed inueniſſe; fumoſiſque Majorum ſuorum perpetuò *Imaginibus*, adjectis nonnullis Inſignibus & Ornamentis,

Quæ ſibi, quæ Soboli maneant decora alta futuræ, ob TYPOGRAPHICES INVENTIONEM, *Anno* M. CCCC. LXVI. illuſtriorem ſplendidioremque reddidiſſe. Et hoc eſt quod voluit jam laudatus Neptis INVENTORIS Filius haud inglorius, dum in *Fronte* multorum *Typis* ornatorum à ſe Voluminum, *Ptolemæi* nempe *Geographici Operis* ad Annum M. D. XX. *Spiegelij*, *Lexici Juris*, vno & viginti poſt Annis: &

Onomaſtici Medicinæ ſimplicis , *Othonis Brunsfelſi*, abs illo pariter duobus; Aliorumque alijs dum vixit, Temporibus ipſamet *Inſignia* propoſuit, quibus *Joannis Scœfferi* temeritatem cum vanitate conjunctam oſtenderet, deridendam propinaret atque traduceret: totúſque demum, quò *Exemplaria* iſtiuſmodi perueniſſent, addiſceret Orbis, nobiliſſimum eundémque ſanctiſſimum Virum, IOANNEM MENTELIVM, CORONAM ac PENNAS in *Scuto Gentilitio* præferre, in ſignum reportatæ ſuper omnes victoriæ, atque in Authoramentum ſtupendæ iſtius ac incredibilis ſcribendi INVENTIONIS. Ac licet *ipſa*, qualia *Lapidi*, ſupra Ædium Thiergarten Portas inſerto, exſculpta ſunt ARGENTORATI, curante *Domino* quondam ſuo IOANNE MENTELIO, poſt acceptam de ARTE tam clara, & poſt homines natos maximâ, à ſe reperta Palmæ gloriam, expoſuerit AVTHOR EXCVRSVS, mi Malinkrote: Non abs re tamen hîc fuerit, rurſus denuò *Hæc* appingere; ſed cum *Perigraphe*, cæſarei *Tempus Reſcripti*, cauſamque docente: vt & cum *Lemmate*, tùm hujus ipſius Viri maximi *ſubtilitatem Jngenij*, quæ *ad Inuentionem* tam miram ſuffecerit: cùm glorioſa ſua alia, Majorumque *ſuorum* Facinora (velut in eo *Herculis* ac *Muſarum* commune

Templum, Romanis olim celebre, instauratum esset) indicante.

Militare Scutum Domus Menteliana coccinei est coloris. Quod quidem occupat Leo in totum aureus isq3 repens & corona utiq3 aurea capite redimitus. Collum illius cingunt Vercerateæ illulæ, esse, in posteriori velut agitatæ, dispergentes. Cassidis apici Corona laudatæ par, insidet; cui Leo priori similis, incubat. Ac omnia illa pro more, desuper ambiunt laciniæ seu ornamenta aurea & coccinea.

Hoccine est, Malinkrote præstantissime, quantum ad Imperatoris *Rescriptum*: seu, vt singulari

gulari ad Amicum Epiſtolâ, tu loqueris, *Formalia Priuilegij obtenti, & conceſſorum* TYPOGRAPHIÆ *Authori Inſignium*, tibi non ſatisfacere? Audacter dico, Vir inclyte, nec meo ſanè judicio ſubblandior: Nihil inſuper à nobis, ipſóque adeo EXCVRSVS AVTHORE meritò vales requirere. Sic vt Epilogi tantùm vice hîc incumbat adijcere, quæ illa confirment vniuerſa, quæ pro laudando nunquam ſatis; at ſemper adorando *Heroë* MENTELIO, vnáque Auguſta TREBOCHORVM Ciuitate, hactenus protulimus. (cum nec *Gebuileri* ELSATIÆ ſuprà libatæ, in qua Vrbs ipſa nullo non præconio efferri ac nobilitari debebat: Nec eorum, quæ pro TYPOGRAPHIA *Argentoratenſibus* vindicanda ſibi notauerat *Berneggerus*, ὁ μακαρίτης, adſit copia) Erunt autem illa, quæ de ſpeciei cujuſlibet Scientiâ notabilis, potiſſimæque inter *Æui* iſtius eloquentes, & emunctioris naris Profeſſores, laudis, *Joann. Henrici Boecleri* piâ grauíque, & plurimâ elegantiarum venere diſtinctâ *Oratione*, quam *Anno M. DC. XXXX.* de TYPOGRAPHIÆ ARGENTORATI inuentæ *Fatis & Diuinitate*, magna cum celebritate habuit; *Formiſque* hoc loci permiſit, excerpſimus. *Non erat*, inquit, *quærenda nobis ex abdito materies: Ipſa hujus Anni veneratio, qui duo admodum Sæcula complet*,

ex quo humano generi exoptatiſſimum, litterato Orbi vtiliſſimum, ARGENTORATO *autem noſtræ perpetuâ celebritate glorioſum* TYPOGRAPHIÆ INVENTVM, *auſpicijs diuinis, exordio hinc ſumpto Gentes vſquequaque politas peragrauit ac deuinxit, jucundæ auſcultationis, debitæque in* DEVM *gratitudinis potuit nos admonere. Præſertim cùm publica magnifici Rectoris ac Senatus Academici, aliquid tale mihi demandantium Authoritas accederet: non ſine magna ratione pro ſe & Poſteritate ſollicita, ſi vel patriæ laudis curam negligenter ageret, vel ignorare venturas Ætates pateretur, quam perfidenter Alij noſtram laudem hactenus ſibi vindicarint; redditâ* AVTHORIBVS *rei præclariſſimæ eâ gratiâ, vt &* NOMEN *eorum &* ARTEM *ſuppreſſum, quantum in ipſis erat, ac oblitteratum irent. Scilicet in omni re humana dominatur Ambitio: Neque negotia modo, dum geruntur, perturbat; ſed geſtorum plerumque Veritatem corrumpit aut obſcurat. Eo faciliùs id ſane, atque vt multis videtur, excuſatiùs; quò ſpecioſiora conatibus ſuis vocabula ſiue callide imponit, ſiue liberaliter circumponit. Ipſius Veritatis vindiciæ, & neſcio quæ Iura intenduntur, vt aliena interim quiſque deprædetur clanculum, ac pro ſuis ementiatur. fruſtra deprehenderis eam* ARTEM: *quæ dum ſemper metuit deprehendi, id in primis cauet, ne deprehenſa etiam erubeſcendum habeat.* Amore & ſtudio Patriæ nihil

esse honestius; nihil ad periclitandas ingenij vires illecebrosius; nihil ad Figurarum Commentique veniam impetrabilius. *Ita cœpit hoc malum Antiquitas, & à tam plausibili initio ad æmulationes, inde ad certamina Præcellentiæ inter Gentes; Hinc ad contemptus mutuos & superbiam; denique ad odia profectum est: quæ nunc vnusquisque intendit aut remittit, provt famæ vtilitatisve spe concitatur, aut diuersæ Sortis metu sufflaminatur. Quo fit, vt rem simplici æstimatione in vanitatibus Vulgi ponendam, inter Doctorum magnorumque Virorum vel arcanas Artes, vel festiuos lusus hodie reperias. Nisi quod haud dubiè grauiùs meretur appellari, cùm neque probris, neque conuitijs abstinet; & injuriam, quam Alijs factum it, cum apparatu, Paratragœdiantium ritu, in publico ostentat. Interesset famæ Gentium aliquot, ac Ciuitatum, nihil tale in re Typographica, quam vocamus, euenisse. Hanc dum multi ambiunt Proci, fit, vt nescio quo amoris stimulo instincti, neque sibi, neque alijs, neque adeo Amicæ ipsi, quæ per isthæc jurgia non parum interim contumeliosè habetur, parcendum ducant. Nobilissimæ Harlemensium Vrbi non inuidemus suam gloriam, sed gratulamur: auctiorem tamen existimamus fore, si de aliena nihil decerpat, aut decerpentem priuata opinione ausúque Popularem suum, publicæ existimationis periculo propugnet. Moguntiæ facilius ignoueris: decepit eam rumor*

vulgaris famæ, vt in talibus ſolet: quo incertior, eo confidentior. Acceſſit Doctorum id affirmantium numerus,

——— junctæque vmbone phalanges.

Sed re verâ, Numerus. Conſideret quæſo ſplendidiſſima Ciuitas, ad quantam paucitatem, ſi vim & arma ſingulorum ſpectes, grande illud Agmen tot Nominum redigatur. Quis enim Eruditorum ignorare poteſt, veluti traditam in manus, alterum ab altero iſtam Opinionem accepiſſe? Planè ſicut & aliàs conſueuit fieri, vbi rem dubiæ arduæque inueſtigationis, malunt Plerique alienâ quam ſuâ fide aſſeuerare, præſertim cùm obiter & ex occaſione hæc talia alterius Argumenti Tractationibus inſeruntur, nec tractantur. Igitur ſæpiſſime quidem proditum aliquid hujus generis inuenias, probatum nuſquam. Nimirum Alijs voluntas probandi, vt alieno loco; Alijs tempus laboriosè conquirendi Probationes defuit: quoſdam Argumentorum inopia, aut deſperatio ad alia præuerti juſſit. Equidem ſatis de nonnullorum ingenio conſtat, qui vel cum certo intempeſtiuæ & affectatæ Digreſſionis periculo, ſuis Scriptis inſulſiſſent, ſi quid ſuper re tanta odorari, teſtimoniorum potuiſſent. Traxit poſtea Error Errorem, qui cum Temporis progreſſu radices in animis Hominum egit, ac incrementa ſumſit, jure Præſcriptionis non tutus modo ſibi, ſed inuictus videtur. Verumenimvero nobis impræſentiarum non tam

quid Alij de Alienis vel ſentiant, vel diſſentiant; quam quid Nos de Noſtris ſentiendum hoc Tempore habeamus, curæ eſt. Qua in re omni exceptione major eſt, vt Alia quæ ſuperſunt cuncta deſint, Annalium publicorum fides. HI IOANNEM MENTELIVM, CIVEM ARGENTORATENSEM ARTEM IMPRIMENDARVM FVSILI CHARACTERE LITERARVM LIBRORVMQVE PRIMVM IN PATRIA EXCOGITASSE ATQVE PROTVLISSE, *memorant.* Hi ANNVM SÆCVLI CHRISTIANI, QVARTI DECIMI QVADRAGESIMVM *definiunt*, ANNIQVE SOLENNEM NOTITIAM CONSVLATV NICOLAI SCHANLITII, PRÆTVRA SPIEGELII, MVLLENHEMII, TREVBELII, ENDIGERI, *inſigniunt*: Hi PERFIDIAM FAMVLI GENSFLEISCHII, ET HERILIS ARCANI ENVNCIATIONEM, ET SOCIATA CVM GVTEMBERGIO PLAGII CONSILIA, ET FVGITIVO IMMISSAM VLTORE DEO, CÆCITATEM, *diſerte & bona fide denarrant. Ex his adeo habemus* AVCTOREM INVENTI *nobiliſſimi; habemus Tempus & Locum; habemus primam & furtiuam Demigrationem* ARTIS; *qua effectum eſt, vt ſtatim circa initia Moguntinorum Ciuitas & Nomen, Operis Typo-*

graphicis inclaresceret. Habemus hæc & plura inquam, non ex vago & veteri Rumore; non ex ambitiosi Scriptoris ingenio & lusu; non ex fallacibus aut ambiguis Inscriptionibus; Sed ex ipsis Reipubl. nostræ Commentarijs & Instrumentis, quorum nec Auctoritas detrectari à modesto homine, nec Simplicitas suspectari à bono, nec Perspicuitas declinari à sano potest. Nam cetera Argumenta, oculatosque Testes, Monumenta, & quæcunque jam Alijs collecta sunt, non attingimus; Accommodantes scilicet nostram Orationem propius ad Institutum inclytæ Reipubl. quæ cùm antiquissimis optimisque Rebus plurimis ita abundet, perpetuóque suarum rerum in hunc diem Incremento eò progressa sit, vt nihil minus quam de Claritudine laborandum habeat: eam Fortunæ suæ benignitatem, tam generose didicit & æstimare & ferre; vt neque de cæteris suis Bonis, neque de hoc Ipso, quod nunc celebramus, contendendum cum quoquam, aut ambitiosa vanitate altercandum censeat. Nam nec ignorare, quæ luculenta Dei Bonitas nobis contulit, Munera possumus: nec, quæ Aliorum esse voluit, nostra fieri desideramus. Quorum & illud stuporis sit; & hoc pene Sacrilegij. Dimicare autem cum homine, imo cum ambitione de eo, quod sicut Diuinum est; ita arbitria pariter affectusque humanos excludit, irritum, inane, præposterum. Sicut respondere ei, qui neget accepisse Te à diuina Manu, quod accepisti, & vt scias

te accepisse, Neminis potiùs interest, non esse nisi Dubitantis de præsenti fauore Dei, meritò dixerim. Quid igitur opus est jacere dicteria, detonare minis, probra cumulare in quemquam, qui cum Nostra sibi vendicat, secum potiùs quàm nobiscum pugnat? Nam aut quod nescit, scire contendit; aut quod scit, auersatur scire. Nobis omissa prorsus consectatione tam inquietæ Præstantiæ, & imitatione Profanitatis, hoc agendum est quod agitur. Ad REM, *inquam, &* AVTHOREM *Rei respicimus, felicemque* ANNVM, *cujus, qui nunc voluitur, sæcularem memoriam renouat singulari, nouo, inusitato Dei Artium artificis, magisteriorum Magistri, munere; adeoque laudibus, gratibus, æstimatione, pietate signamus. Quæ & multa nobis & seria, & magna suppeditat. Si ad Fata Ciuitatis nostræ, connexamque diuinâ non gubernatione magis quam beneficijs, Temporum seriem, cogitatione præuertamur: non Sæculorum modò, quæ antiquissima Ciuitas haud pauca numerat, sed Ætatum singularum Ornamenta præcipua; nec, vt ijs placet, qui euentuum inania potius; quam Caussas Auctoremque scrutantur ac obseruant, vicenarias, tricenarias, quinquagenarias periodos, sed propemodum Annos, amplificatis Reipubl. opibus, gloriâ, præstantiâ memorabiles possumus dare. Cumprimis autem postrema duo Sæcula, maximis augustissimisque Nominibus dicenda sunt: quorum altero,* INVENTI *post*

Hominum memoriam celeberrimi Felicitas; altero, & hujus & cæteræ Felicitatis consummatio & fructus, Institutione Scholarum, cum ipsis Reipubl. progressibus strenuè efflorescentium, nos beauit. Antecessit integro Sæculo, Scholam TYPOGRAPHIA: *Illa Scholarum passim plurium Mater, & Amica & Adjutrix futura antecessit, vt nuntiaret felicioris Æui ortum, Ciuesque nostros de festinantibus ad majora Ciuitatis successibus admoneret, imo vt locum illis metaretur. Antecessit, vt splendore suo de sequuturis talem Dominam, Pedissequis, quid Pedissequas loquor? de opibus, paratu, diuitijs, quas, vt in Pompa sigillatim traductas, in Schola denique conjunctim stitit consecrauitque, publice & in antecessum veluti testaretur. Quanquam potiora sunt, quæ ad communis Germaniæ fatum pertinent, Omina. Cujus Majestatem, Imperij huc translata Sedes, primò celebrauit: mox accessêre Bonorum, Artium, Monumentorum præcipua, donec ad summum jam fastigium properantia Augmenta, hoc Instrumentum sui operis viriumque adepta facile suo statui adjecêre quod deerat: Eruditionis videlicet, & clarissimorum Studiorum dignitatem atque copiam, id est, ipsum pignus & robur Potentiæ ad altissima profectæ, quo Romani, quo Græci Nominis magnitudo æstimari censerique olim voluit, cum circulum suæ Felicitatis compleuisset. licebitque perpetuâ obseruatione, copulatas florentissimis publicè*

Rebus

Rebus, Gentiumque validissimarum opibus, Literas animaduertere. Atque hîc regredimini paulisper mecum, Auditores, à publico Germaniæ statu, ad nostram Ciuitatem, quæ ijsdem, quibus Imperij totius Claritudo, Temporum spatijs creuit: nisi potius monendi estis, vt progrediamini ad vniuersæ Fata Europæ, quam nihil æquè ac TYPOGRAPHIA *illustrauit, euexit, nobilitauit. Subest Arcani majoris ratio sanctior. Cernitur dubio procul in omni humano Orbe euidentissimè, diuinæ gubernationis Administratio: sine qua nihil attollitur, nihil deprimitur; nihil reperitur, nihil aboletur: Sed compendium tam diffusæ curationis, siue, vt rectius loquar, Officina intimior secretiórque cælestium Operum, in Ecclesia quæri debet. Et sicut ad cæterum Orbem omnia referunt Politici; ita ad hunc selectissimum Cœtum, tanquam ad verum & totum in Orbe isto Orbem, Christiani suam Philosophiam exigunt. Quæ statim nobis ostendit, restaurationem sinceræ Religionis, Lucem Euangelicam, ac Tenebrarum discussionem. Vt hæc conuersio Fati Ecclesiastici, hoc tantum & tam singulare singularis prouisionis Negotium, quo* DEVS *vltima hæc Tempora beauit, promptius succederet, vt præparamentis facile, instrumentis locuples, præsidijs copiosum redderetur,* TYPOGRAPHIA *opus erat: Hæc prælusit Operi, hæc conciliatrix notitiæ, monitrix industriæ, communicatrix consilij, effectrix consultorum fuit. Vt*

non minus Bezaleelem *in Templo Christiano restaurando* MENTELIVS *Germaniæ præsertim præstiterit, quàm in struendo Judaïco ille fecerat, quem peculiaris ad id, Cœlóque missa Sapientia instruxerat. Licet adhuc altiùs ascendere, & quodammodo piâ miniméque curiosâ deuotione coram* DEO *disquirere : Sitne hoc Artificiorum Jnuentorumque, quibus humanam tùm juuare, tùm ornare voluit vitam, fastigium, apex, complementum, terminus? Post quem* (*intelligo autem & huic suam moram periodumque datam,*) *Finis omnium vt Rerum sic Artium instet, quoniam Reperta est* VNA, *quæ omnes juuaret, omnes contineret, doceret, amplificaret, consummaret. Nondum sustineo dimittere vtilissimas cogitationes : quæ mihi Diuinam bonitatem non copiosè modo ostentant, sed ex abdito insinuant. Obsederat Terras profunda passim Barbaries: & post Literas suis Sedibus ejectas, omnis Elegantiæ, Eruditionis, Sapientiæ amor euanuerat. Audebant paulatim aliqui Rem publicè neglectam, in æstimium quoddam & cultum reuocare : sed priuatis aut dispersis conatibus communis Segnities obstitit. Non enim jam vel Magnates suæ fortunæ opibus dignam rem esse Literarum Studia intelligebant, vel Hominibus ad adipiscenda tam operosa Bona, satis constantiæ ac industriæ supererat. Jlla enim sicut eruditi Sæculi propria virtus fuit : ita ad exortum ignorantiæ & tenebrarum disparuit. Ergo de optimis quibusque omnium Lin-*

guarum & Artium Monumentis, de instructis Bibliothecis actum erat : dum vix reliquiæ honore aut curâ sustentabantur ; adeo de amplificanda ea Felicitate nihil consilij susceptum est. Verumenimuero, quod humana industria partim cessauit, partim desperauit, DEVS *Opt. Max. velut ex Machina restituit subitò & exornauit. Decreuerat nimirum Æterna summi Rectoris voluntas, gloriam pariter & bonitatem suam oculis Mortalium & mentibus per illustria Monumenta, copiosa adjumenta, efficacia instrumenta, si caperent, denuo infundere; si cæcutirent, allucere; si stuperent, inculcare. Idque Literarum ac Studiorum beneficio: quæ à diffusis ambagibus in compendium; ab arduo paratu, in faciles vsus; à parca supellectile in parabilem amplitudinem ; ab impensis ingentibus, in moderata pretia, simul & semel missa Cælo* TYPOGRAPHIA *vindicauit. Intuemini paulisper mecum, Auditores, Bonum verè cæleste, verè diuinum. Unde enim arcessemus id Literarum propagandarum Arcanum, quàm ab eo, qui primus Adamum humani generis Parentem Literas edocuit? Qui postea in Adami posteritate Literarum vnitatem conseruauit vsque ad Giganteas Nemrodici Agminis molitiones, & immanes prodigiosæ Turris substructiones. Ea enim Rebus conuertendis occasio & causa fuit : confusis primò pœnali perplexitate Linguis, mox singulari Prouidentiæ consilio discretis. Inde Linguarum, &*

quidni etiam Literarum? Varietas ex pœna in donum versa, secundum Orbis millenarium illustrauit. Tertius incomparabile Rerum Operumque diuinorum Monumentum, Mosis manu in Literas relatum, futuris ad finem vsque Temporum, Ætatibus transmisit. Nam quæ ipsius DEI, *Scripturæ omnis Auctoris & Artificis, digito duabus ex lapide Tabulis inscripta sunt Elementa, sicut Mosaïcis Libris antiquiora sunt: ita, quantùm ad Literas attinet ac Lapidem, certo tantùm Tempore Auctor sapientissimus manere voluit. Hinc consignari cœpere variâ Ingenij humani solertiâ, & rationibus subinde diuersis, multa Sacra, multa Profana ferro, cerâ; in folijs arborum, in libris arborum, in plumbo, in linteis, in membranis, in chartis; ijsque non vno modo confectis variè Scripturam elaborarunt tot Sæculorum vsque ad Majores nostros, Inuenta; frequentissima præsertim, & vsitatissima denique membranarum Volumina, Libríque fuere. Hîc perennaturi Auctorum labores, magnâ diligentiâ describebantur. In his custodiebantur jam æternæ Veritatis Arcana & Fœdera: in his Græcia eruditionem suam, in his Latium suam Famam & Opera Posteritati transmittebat. Verùm, vt prædiximus, tantum requirebat ea Res laboris, quantùm non nisi strenuissima Ætas suscipere; tantum impensæ ac sumptuum, quantum non nisi beatissimi erogare possent. Temporis quoque mora in serum differebat, Scien-*

tiarum pariter & Librorum copiam. Hæc & alia incommoda tam præſenti ope aboleuit TYPOGRAPHIA, *vt omnibus, & citò, & ſemper loquatur, quiſquis per Impreſſa Monumenta in publicum aliquid loquitur. Prodere Arcanos mentis ſenſus, Notarum quibuſdam indicijs, & quò vox non pertingit, Literis loqui ac Scripturâ, Diuinum quidpiam eſſe agnouerunt quicumque vllum vnquam Diuinitatis ſenſum habuêre. At verò tam multa, tam repente, tam compendioſè, tam latè diſſeminare; vnóque & eodem Tempore Orienti, Occidenti, Meridiano, Septentrionibus loqui, quantò eſt diuinius, quantò perennius, quantò vtilius?*

Hæc ita Vir clarus. Quem nos imitantes haud ingratijs, PROTOTYPOGRAPHVM quoque Diuinum attollimus, miramur, ſuſpicimus; ac ei ex officio, quantam poſſumus Pietatem, ſequenti Parodiâ, ex ſapientis vena Lucretij conflatâ, itâ ſuppliciter exhibemus.

E tenebris tantis tam clarum extendere Lumen
Qui primus potuiſti, inluſtrans Commoda vitæ:
Te colimus, MENTELLE, *decus Patriæ, inque tuis nunc*
Agmine lætantes facimus veſtigia Pratis:
Tu Pater & Studiorum Author: tu pocula nobis
Suppeditas Muſæa; Tuis ex, Inclyte, TYPIS
Florigeris vt Apes in ſaltibus omnia libant:

Omnia Nos itidem depaſcimur aurea Dicta,
Aurea perpetuâ ſemper digniſſima Vitâ.

Atque hiſce, quæ ex rei veritate dictata & cum ſinceritate pronuntiata ſunt, propoſitis; & vt ratio poſtulat æquitatis, acceptis atque admiſſis: Iam, quæ non humilis nec ſpiritûs nec Generis è veſtratibus Poëta cecinit de vobis, ô ARGENTORATENSES Chariſſimi, voce reddite, veréque ac omni procul arrogantia, & meritò dicite, palámque ac publicè proferte MENTELII veſtri, hominis præluſtris, ac ſi quis vnquam, diuini, nomine.

——— *Nos primi excudimus* ÆRE
Et ſculptis manſura Notis, tot Secla, tot Annos,
Omne genus Scripti, Vatum æternoſque labores;
Quæque diu Nemo perituris ſcribere chartis
Poſſet, & in multas ita paſſim ſpargere Gentes;
Per nos vna dies in mille Volumina profert.
Quod tantum eſt, vt ſi cunctas perpenderis Artes,
Itala quas acies, latiumque exercet acumen;
Inuenias omnes hac vtilitate minores.
Nunc quiſque innumeros, etiam de paupere Turba,
Exiguo parat ære Libros; & Munere noſtro
Conſequitur decus Ingenij, paruóque labore
Omnia vel per ſe, quæ longo addiſceret vſu,
Et vigili curâ, ſomnóque carentibus horis,
Imbibit. Hoc tantum eſt, vt quòd nunc omnia plenis

Sunt congeſta Libris; vt quòd nunc Oppida doctos
Cuncta viros referunt, quòd nulla ita barbara Tellus,
Quin Animum colat, & fœcundis Artibus ornet;
Solis deberi nobis, nemo neget vſquam.

FINIS.